

- 3 **TÖZSÉR ÁRPÁD**
Athéni Timon (vers)
- 6 **CHRISTOPH RANSMAYR**
Cox, avagy Az idő múlása (regényrészlet Adamik Lajos fordításában)
- 11 **PUBLIUS OVIDIUS NASO**
Átváltozások (eposz Csehy Zoltán fordításában)
- 17 **CSOBÁNKA ZSUZSA EMESE**
Szépen ölni (regényrészlet)
- 26–27 **DEMUS GÁBOR**
26 elszabadult a pokol, ahogy...
27 ebbe a szobába váránk a gyereket... (versek)
- 28 **SZEIFERT NATÁLIA**
Áram-lázadás (novella)
- 32–34 **DEBRECZENY GYÖRGY**
32 a gombok és az emberek között
33 lát valamit vagy nem lát valamit
33 örültem hogy végre
34 végigmegy vagy nem megy végig (versek)
- 35 **HIDAS JUDIT**
Muzsikus a lakásomban (novella)
- 45–47 **ETELA FARKAŠOVÁ**
45 az őszi mondatok egyirányúsága
45 estefelé
46 fájdalmasan változatlan struktúrák
47 a szöveg előtt, a szövegben
47 titok
47 beszélhetnénk (versek Mészáros Veronika és Mellár Dávid fordításaiban)
- 48 **MEZEI MÁRK**
Utolsó szombat (regényrészlet)
- 51 **SZILASI LÁSZLÓ**
Luther kutyái (regényrészlet)
- 61 **KEDVES ISMERETLEN! – JÁTÉK KEMÉNY ISTVÁNNAL**

- 66 **ABAFÁY-DEÁK CSILLAG**
Csendhábortítás
Hétfő (kisprózák)
- 69 **SZEMES BOTOND**
Borítójáról a könyvet: Szellemi, anyagi és történelmi meghatározottságok az *Emlékiratok* könyvében (tanulmány)
- 76 **VÁSÁRI MELINDA**
A „hangzó tér”: Narráció és történetészövés a *Párhuzamos történetekben* (tanulmány)
- 86 **GYÜRKY KATALIN**
Asszonyvagyak, férfiremények (Miljenko Jergović: *Diófa-házikó*) (kritika)
- 89 **SZEIFERT NATÁLIA**
Japán kertek tiika (Hiraide Takasi: *A macskavendég*) (kritika)
- 91 **SVÉBIS BENCE**
Rémálmok logikája (Csepella Olivér: *Nyugat+Zombik*) (kritika)
- 93 **BÁN ZOLTÁN ANDRÁS**
NOÉ VENDÉGLŐJE – A 40. SZÁMLA
Felszámolás közben (esszé)

KALLIGRAM
Művészet és Gondolat

FŐSZERKESZTŐ: Mészáros Sándor
ms.kalligram@gmail.com

SZERKESZTŐK:
Ágoston Attila (koordinátor)
oz.kalligram@gmail.com
Szász Pál
palika.100@gmail.com

Szilágyi Zsófia
szilagyi73@gmail.com

Tóth-Czifra Júlia
toth.czifra.julia@gmail.com

GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Hrapka Tibor
TÖRDELŐ: Róth Andrea

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG ELNÖKE:
Grendel Lajos

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:
Földényi F. László,
Keserű József,
Márton László,
Németh Zoltán,
Hizsnay Zoltán,
Rédey Zoltán

Szerkesztőség:
KALLIGRAM, spol. s r. o.
Staromestská 6/D
P. O. Box: 223
SK-810 00 Bratislava 1
Tel.: 00421/ 2 54415028

FELELŐS KIADÓ: Szigeti László

Szlovákiai megrendelések:

oz.kalligram@gmail.com, valamint
a Szlovák Posta alábbi címén: Slovenská
pošta, a. s.; Stredisko predplatného tlačé;
Uzbecká 4; P. O. Box 164; 820 14 Bratislava
214; e-mail: predplatne@slpost.sk
Magyarországi elérhetőség:
ms.kalligram@gmail.com

Támogatóink:

Kisebbségi Kulturális Alap
(Publikáciu z verejných zdrojov
podporil *Fond na podporu kultúry
národnostných menšín*)

Nemzeti Kulturális Alap

Kiadja a Kalligram Polgári Társulás/OZ
Kalligram, Hlavná / Fő utca 37/19,
SK-929 01 Dunajská Streda / Duna-
szerdahely [IČO:42291810] és a
Pesti Kalligram Kft., 1094 Budapest,
Tűzoltó u. 8. sz. fél em. 2. Adószám:
12241273-2-43

Nyomja: Expresprint s.r.o., Partizánske
Példányszám/Náklad: 700 db/ks
Ára / Cena: 700 Ft / 2,5 EUR.

Magyarországon terjeszti
a Relay Hírlapkereskedelmi Rt.
és a regionális részvénytársaságok.

EV 358/08 ISSN 1335-1826

Havilap, megjelenik az adott hónap
10. napjáig.

www.kalligramoz.eu

Athéni Timon

*„... az élet színházában csak... az angyalok lehetnek nézők”
(Bacon)*

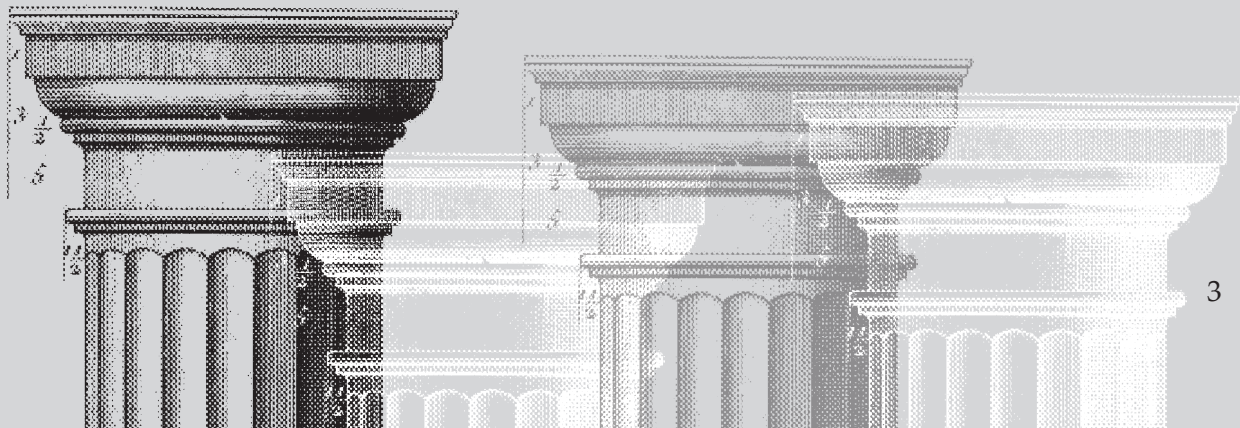
1.

Próbálkozik a tavasz, beteszi lábát
a megnyitott ajtó s küszöb közébe,
s fordul is vissza (akár a medve) –
az ajtólánc kint még fel van téve.

Itt csak az ember becsapható, ki
(s az ajtó is persze) mindjárt remél,
elég neki egy sárgarigófütyty
s a szónoklatokban a fortély, eszély.

S húzná magára a megváltó tavaszt,
az új rendet, nyelvet, az új alaktant,
de a javíthatatlan tavalyi szöveg

javíthatatlant vonz s megválthatatlant.
S a lesz-évszakokban is korrump vonzatok
állanak lesben, s álnok szótövek.

2.

Ürül a pálya, de kinek? (Emlékszünk Arany vén cigányára s a napra? „Majd sütnél még, de...!”) A gyilkos huszadik század sok túlélője pályázott el e kemény télben oda, hol már nem pályázatok politikai lapálya s apálya határolja be a projektumok és projektilek ballisztikus ívét. Az elpályázók eltávoztak, de utánuk akkor is űr maradt, ha életük nem vált a dolgok természete szerint múlttá, sírkővé, befelé mélyülő mítoszokká, hanem visszazuhant a rövid századnak is nevezett fekete lyukba, s eltűnt. S még az utánuk maradt űr is alaktalan, mert nem nézi szem, amely határt, azaz formát mérne neki. Volt egyszer egy emberfajta, amely e télen talán teljesen ki is halt már, s melynek Bánkjai szintén elmondhatták magukról: a teremtés vesztese voltak. S kétszeresen is: koruk a hitüket, az utókor jószándékukat gyalázta meg, az új század ugyanazzal a tollal húzta ki nevüket a valaha létezők névsorából is, amellyel a valódi bűnözők ítéletét aláírta. S ne kérdd, az ítélkezőket mely parlament akkreditálta: hitlevelük pusztán a szerencséjük, hogy az evolúció más etapjában születtek, s ezzel a történelemadta hendikep-jükkel élnek és élnek vissza máig.

Ürül a pálya, de kinek?

Az itt felejtetteknek

3.

S az itt felejtettek? Mint színházban: ülnek,
nézőként, akár megannyi angyal,
s Jágónak tapsolnak, nem Othellónak,
együtt magukkal, tán főbitanggal.

S van, aki szín- s országházat és kényt,
ármányt, rímet és reményt megútna,
s tudván, hogy mindez ugyanannak az
önző túlélésvágynak, génnek az útja,

fehér hajának havasa alatt
Athéni Timonként sírverset farag:
Vándor, Alcibiadeshez menj, menj szaporán,

s mondd neki: pusztuljon Athén, a szél
hordja szét porát, s haljon, ki él!
Te meg káromkodj vissza reám!

Tózsér Árpád. Születtem 1935. október 6-án, Gömörpéterfalán, Közép-Európában. S ezzel az egy mondattal máris nagyon sokat elmondtam magamról. A születésemről nevezetesen azt, hogy az én születésnapom az „aradi tizenhárom” miatt sohasem lehetett felhőtlenül boldog, Közép-Európámról lásd az ún. Mittel-verseimet, a szülőfalumról pedig azt kellene tudni, hogy a palóc fáma szerint ott van a „világ közepe”. A hegyek közé szorult falucska a valóságban persze inkább a világ vége, onnan ugyanis már sehová sem vezet út. Zártsága miatt nyelve archaikus, folklórban gazdag. Talán ez a nyelv tett költővé, ha állíthatja magáról bárki is, hogy költő. 1963-ban jelent meg (*Mogorva csillag* címmel) az első, s 2016-ban (*Imágók* címmel) ez idő szerint az utolsó verskötetem. Szerkesztőként, egyetemi oktatóként az irodalom történetével és elméletével is sokat foglalkoztam, ennek megfelelően írtam és írok irodalomelméleti-történeti tanulmányokat és kritikákat is. Mi több: hosszú és kanyargós írói-költői pályám utóbbi évtizedeiben éppen ezt az elméleti-szépirodalmi hasadtságomat próbálom bizonyos (saját használatra esszé-verseknek nevezett) szövegekben felszámolni. Kicsit Derrida ismert szentenciáját magamhoz szelődítve, aki szerint a filozófiát irodalomként, az irodalmat filozófiaként kell művelni.

Cox, avagy Az idő múlása

時
間
的
進
展
時
間
的

7. F E J E Z E T

Líng chí, a büntetés

Csak szóbeszéd... valóban csak szóbeszéd volt, hazugság!, hogy a Megtámadhatatlan, a Legyőzhetetlen láztól vagy más gyöngeségtől szenvedett, vagy netán az életéért küzdött volna.

Az Időnek Parancsoló, állt a mandarinjai által fogalmazott körlevélben, amelyet kiosztása előtt a földi harmónia pavilonjának lépcsőfokairól olvastak fel a hosszú sorokban felvonult udvaroncoknak, és Kiang fordításában az angol vendégeknek is átnyújtottak, a Tízezer Év Ura egy allergiás rohamban könnyezéssel és égő szemekkel reagált a tibeti felvidékről származó gombaspórákra. Dokumentumokat emiatt sem olvasni, sem írni nem tudott, így boldogító verseinek egyikét sem, amelyek recitálásával a hajnal legelső óráit díszítette. Két tibeti vajákos egy aloébogyókból, őrólt vadrózsamagokból és hegyi füvekből készült főzettel egyetlen délután alatt megszabadította a Láthatárok Urát terhes, de ártalmatlan panaszától – egy olyan itallal, amelynek receptjét a nép javára a következő napokban ki fogják szegezni a Bíbor Város északi kapujára.

A császár tehát egészséges volt. A reggeli órákban verseit írta, olvasta, nevette és suttogta bele a csendbe, tévedhetetlen bírái pedig a szóbeszéd szerzőit, két féltékeny udvari orvost halálra ítélték. Kétkedni mertek legfőbb uruk döntésében, aki egy Tibetből származó bajt kezeltetni is tibetiekkel akart.

A két orvosról, egy sebészről és egy szemspecialistáról kilenc tanú kivallatásával bizonyították, hogy legalább két konzíliumon azt állították: azok a lhászai sámánok még egy halhatatlant is sírba dobolnának, és zagyva főzetükkel és bűzös kivonataikkal vagy megfogják vakítani a császárt, vagy más, gyógyíthatatlan kárt fognak okozni benne; sőt azt állították: a Legfőbb Úr felült a barbár sarlatánok fecsegésének. Mintha a fenséges császárt ugyanúgy rá lehetne szedni és be lehetne csapni, mint bármelyik vásáron a szájtáti pórnépet.

Az udvari bíróság már háromórányi tárgyalás után eljutott az ítéletig és a büntetés mértékének megállapításáig: a hazudozókra három nappal a Nagy Hó ünnepe után a língchí, a vánszorgó halál kínjai vártak. Egy-egy cölöphöz kikötözve, egymással szemben állva kellett lépésről lépésre végignézniük, hogyan hajtják végre az egyikükön, ami a következő pillanatban a másikukra várt:

a hóhér először a bal, aztán a jobb mellbimbójukat fogja ollóval levágni, aztán késsel az egész mellüket, aztán a lábak izomkötegeit, először a felső-, aztán az alsócomb kötegeit, minden egyes nyestetet vékony csíkokban, mígnem a csontok fehérlettek a patakzó vér alól. Azután a felső- és alsókarok húsa hullott véráztatta fűrészpalba, míg a hazudozók üvöltő csontvázakra hasonlítottak, kísértetekre, amelyekké nem a hóhér által, hanem egyedül hazugságaik révén váltak.

És csak ekkor, amikor a két elítélt látta, majd rögtön azután maga is kiállta a másik kínjait, igen, látott és kiállt mindent, amit csak látni és elszenvadni lehet anélkül, hogy az illető bele is haljon..., a hóhér csak ekkor fogja majd sósavba mártott vastüskével kiszűrni a szemeiket, hogy életük siralmas maradéka a legmélyebb sötétségben suhanjon tova.

A törvény által megszabott és egy vízóra cseppjeivel mért idő leteltével a hóhér nem karddal, hanem addigi munkája késével fogja azátkozottak fejét a törzsétől elválasztani, és a koponyákat egy-egy lándzsára tűzni. A lándzsák huszonegy nappalón és éjjelen át fognak a tőzsde kapuja előtti szökőkútnál meredezni, intelmül minden hazudozónak, de azoknak az értékpapír-kereskedőknek is, akik már hatalomváltásra spekuláltak, és felvásárlásokkal hajtották fel a rizs, a tea és a gabona árát.

A dögkeselyűktől körülrajzott és a téli álmukból felébresztett legyektől körüldongott koponyák mindenkit, aki a tőzsdén, a bankokban és kereskedőházakban népellenes üzemekbe bocsátkoznak, emlékeztetni kívántak arra, hogy a következő leszállóhely egy csőrét a tátongó szemüregbe vájó varjúnak a saját fejük is lehet.

Hogy az elítéltek kínüvöltései ne zavarják a Bíbor Város szelíd, hómély nyugalmát, ezt is hírül adták mind az udvaroncoknak, mind az angol vendégeknek, a büntetést a Bíbor Város palotáitól távol, a *démonok barikádjaként* hírhedtté vált emelvényen kívánták végrehajtani. Az emelvényen nyugtalan időkben áldozati és jelzőtüzek égtek, amelyek imbolygó fénye a rossz szellemeket és ártó árnyakat volt hivatott távol tartani a világ középpontjától.

Az udvarnak és a hivatalnokok, katonák és nemesek udvart övező köreinek, szólt még a hír, ajánlott ugyan, hogy legyenek jelen az igazságosság színjátékánál, de csak abból a meggyőződésből, nehogy majd őket is kínüvöltésekkel kelljen a feltétlen engedelmesség kötelességére és minden ellentmondás gyötrelmes következményeire emlékeztetni. Mindazoknak, akik a teljhatalom közvetlen közelében éltek, az ítélet pusztá felolvasása is elég lehetett ahhoz, hogy észben tartassa velük a császár éberségét és mindenhatóságát. Hiszen egy elítélt utolsó szívveréseivel még a legáthatóbb fájdalomkiáltások is elhaltak. Egy császári ítélet szövege azonban megmaradt. Minden egyes írásjele kinyilatkoztatás volt.

Amikor a kalligráfiai remekműhöz hasonlatos dokumentum eljutott az angolok műhelyébe, és Kiang először eredetiben és térden állva hangosan felolvasta, és tanácstalan hallgatóságának csak aztán fordította le angolra, az eleve tompa, egyedül a finomműszerési műveletektől származó munkazaj mintha még halkabbá vált volna, és nem volt kétség, hogy a zajok és zörejek hirtelen csökkenésének oka itt, miként a birodalom minden más helyén is, ahol a Legyőzhetetlen akaratát és törvényét kihirdették, a rémület volt.

A dzsunka építői attól fogva csak akkor hozták szóba a két szerencsétlen orvos esetét, ha Kiang nem volt a közelükben – és még olyankor is, és anélkül hogy ebben valaha megállapodtak volna, csak egy homályos, elmaszatolt dialektusban, amelyről feltételezték, hogy tolmácsuk csak minden egyes hallott szóban kételkedve vagy egyáltalán nem értheti.

Valakit csak azért lemészárolnak, kérdezte Lockwood, mert nem tudta tartani a pofáját?

Nálunk talán irgalmasabban büntetik a fölösleges pofázást?, kérdezett vissza Bradshaw. Mi lesz, ha a mi szép szélóránk nem felel meg a várakozásoknak, és az ezüsthajó megfeneleklik? Akkor majd mi is cölöpökhöz kikötve végezzük? Egy mészárosnak kiszolgáltatva?

Ki másnak, szólalt meg Merlin kuncogva, a koponyánkból pedig majd kakukkos órákat csinálnak. A szemüregünkben minden egész órában petárdák ugranak elő, délben és vecsernye idején rizspuffancs-csillagokat köpködünk, éjfélkor pedig lamettát.

Maradj csöndben, Jacob, mondta Cox, maradj csöndben.

A dzsunka közben sokat haladt előre. A játékrakományát alkotó ezüst kosarak, ládák és hordók némelyikéből már fogaskerekek által életre keltett szellemek bújtak elő, ezüstlemezből kikalapált füstifecskék és jádeköből faragott meselények röppentek fel, és már a vitorlák

is felduzzadtak a legiszakosabb és legerősebb angol vendég, Aram Lockwood rizsborszagú leheletétől, amikor Kiang a császár titkárságáról kapott üzenettel lépett be a műhelybe:

a szélórán végzett munkát félbe kell szakítani, csak félbeszakítani, nem kell abbahagyni, csak egy másik óramű kedvéért egyelőre pihentetni.

Qián-lóng még egyszer sem látta a csodát, amit e dzsunka a kerékművével jelentett, legalábbis a saját szemével nem, Kiang vagy a testőrök közül egy másik pontos megfigyelő jelentéseinek köszönhetően azonban bizonyára minden részletét illetően tájékozottabb volt, mint amennyire egy egyszerű műhelylátogató valaha is lehetett volna. Az is lehet, hogy Qián-lóng láthatatlan tanácsadók ajánlásainak, saját sugallatának vagy csak egy álom útmutatásának engedelmeskedett – de bármint volt is, a Tízezer Év Urát a gyermekélet időinél egyszerűbben jobban érdekelte a halál előtti utolsó napok és órák folyásának sebessége:

Coxnak most, mondta Kiang, egy halni készülőknek, haldoklóknak szóló órát kell megterveznie és megépítenie, egy időmérőt a halálra ítéteknek és mindazoknak, akik ismerik haláluk időpontját, látják, amint életük vége feltartóztathatatlanul közeledik, és már nem nyugtathatják magukat egy megnyújtható, előzetes halhatatlanság reményével, amellyel pedig a legtöbb élő ámítja magát, ha létezése végességével szembesül.

Nem hazudhat-e magának még egy halálos beteg is, és nem reménykedhet-e valamilyen csodában, amely még egyszer vissza fogja őt engedni a világba és megszokott élete meghosszabbításába? Akit viszont a császár által felhatalmazott bíró ítelt halálra, azt többé semmilyen kétely nem nyugtathatja utolsó órája felől. Az olyan tévedhetetlenül látja a véget és ezzel a jövőt, mint különben csak egy isten.

Alister Cox mester, mondta Kiang, abban a kiváltságban részesülhet, hogy új szerkezetéhez szemléltető anyagot gyűjthet a halál tornácán, abban a börtönben, ahol a feleltelen orvosok várnak hóhérukra. Engedélyt kapott, hogy beszéljen velük, meghallgassa őket, kikérdezze őket az életükről és a vétkükről, és ebből levonja az óraszerkezet tervezéséhez szükséges következtetéseket. Ehhez két háromórás látogatást engedélyeztek neki a démonok gátjánál lévő tömlőben.

Nincs szüksége ilyen látogatásokra, mondta Cox, elvégre Londonban is akasztanak fel, fejeznek le, égetnek el és fojtanak vízbe embereket, és el kell tűrniük, ahogy utolsó kín-szenvedésükig eliramlik az idő. Elég jól ismeri a törvények kérlelhetetlenségét ahhoz, hogy egy kétségbeesett kreatúrával folytatott társalgás nélkül is el tudja képzelni az elillanó időt egy halálos ítélet végrehajtása előtt.

Cox félreértett valamit, mondta Kiang, a félreértések pedig minden életidőben veszélyesek lehetnek, ez a látogatás nem javaslat volt az uralkodó részéről, nem pusztá óhaj, hanem az akarata.

Két nappal a kivégzés reggelre kitűzött kezdete előtt (a megcsonkítás színjátéka így estig is eltarthatott, és az igazságosság helyénél összegyűlt tanúknak és báméskodóknak a leszálló alkonnyal, sőt magán az égen szemléltethette, hogyan huny ki egy bűnös életfénye), Coxot és Kiangot négy csörömpölő, a gyaloghintajuk mellett loholó gárdista a démonok barikádja melletti börtönbe kísérte.

A Tiltott Város bíborvörösében pompázó oromcsipkés épületben mintha a katonák és örök egész serege tartózkodott volna, fogoly azonban a két elítélten kívül egy sem. A hosszú, e hideg és felhőtlen napon is sötét folyosón, amelynek végén a két elítélten egy ablaklan tömlőc kőfalához láncolva sínylődött, halálos csend uralkodott.

A három fáklya ellenére, amit egy alázatos őr a bűz ellen szolgáló füstölőkkel együtt meggyújtott, Coxnak kellett némi idő, hogy a falhoz láncoltakat meg tudja különböztetni egymástól: a fiatalabbik vértől és mocsoktól vagy hányástól megkérgesedett arcát és a másikat, jóval idősebb fogoly vértől és mocsoktól kérges arcát.

A fiatalabbik felzokogott, amikor az őr fáklyáival megvilágította a sötétséget, mert Coxot és Kiangot meg az őket kísérő gárdistákat már hóhérainak hitte, akik a veszthelyre akarják vonszolni. Az idősebbik némán bámult a fekete szalmára, amelyen moccanás nélkül kuporgott.

Az őr két fáklyát a kőpadlóban lévő lyukakba szúrta, amelyekbe nagyobb kiharántság idején nyilván kampókat süllyesztettek, és meglepően barátságos hangon mondott valamit a foglyoknak. Két-három rövid mondat volt, ami csak azt jelenthette, hogy kérdése-

ket fognak feltenni nekik, amelyekre válaszolniuk kell. Kiang nem tolmácsolta, amit az őr mondott.

A szájalom, undor és felháborodás érzése letaglózta Coxot. Hozz nekik vizet, mondta az őrnek, mossák meg az arcukat, látni akarom az arcukat.

Olyan tehetetlennek érezte magát, mintha saját bokáit zárnák körül a láncok, és a könyveivel küszködött.

Kiang fordított.

Az őr engedelmeskedett.

A foglyok azonban ahelyett, hogy szófogadóan megmosakodtak volna, olyan mohón kezdtek inni a nekik nyújtott tálakból, mint akik szomjan akarnak halni. Amikor az őr hirtelen hangnemváltással rendre utasította őket, és a fiatalabbik kezéből ki akarta venni a tálat, Cox olyan hangosan förmedt rá Kiangra, mint még soha: ez a rohadék hagyja őket nyugodtan inni, hagyja, hogy igyanak!

Kiang tolmácsolt.

Az őr engedelmeskedett.

Csak a rizzsel teli tálakhoz nem nyúlt egyik sem, amiket Cox az őrrel hozatott. A fiatalabbik ugyan már-már nyúlt volna érte a kezével, de aztán a pusztá gondolatától, hogy kínozásoktól vagy ütésektől agyonsebzett száját rizzsel töltsse meg, szemmel láthatólag émelygés fogta el, és némi időbe telt, amíg sikerült legyőznie a testét rázkódtató hányingert.

Mik a kérdéseid? Kiang a nyitott cellaajtónak támaszkodott, hogy a füsttel átitatott büzt fuvallatnyi léghuzattal enyhítse. Cox azonban a dzsunka fémes csillogására és pehelykönyű viaszosselyem-vitorláira gondolt, Abigail hajócskájára, amelyen abba kellett hagynia a munkát – egy olyan óra végett, amely egy nyomorúságos élet utolsó, kínokkal teli szakaszát volt hivatott mérni, és néma maradt. Nem voltak kérdései.

Kérdezned kell valamit, mondta Kiang.

De Coxnak nem voltak kérdései.

Így hát Kiang beszélt az elítéltekhez, és mondatról mondatra fordította Coxnak, amit tudakolt tőlük: hogy a napok ebben a sötétségben itt, életük utolsó napjai alatt gyorsabban múlnak-e, mint bűnterhes múltjuk napjai. Ebben a tömlőcben és a császári ítélet végrehajtására várva csakugyan gyorsabban halad az idő? Idelenn mi számít az idő ütemének?

És?, kérdezte Cox, és a foglyok arcát fürkészte, a fiatalabbik megtisztított, újra összedett vonásait és az idősebbik továbbra is szinte kővé vált arcát. És?, mit mondtak? Mert mind a ketten beszéltek.

Az öreg azt mondta, hogy itt nincs idő, és ha van is, akkor mozdulatlanul áll. A fiatal pedig, hogy elrohannak a napok, anélkül hogy ebből érezni lehetne valamit.

Hogyan rohanhat valami, mondta Kiang, hogyan rohanhat valami, kérdeztem tőle, anélkül hogy érezni lehetne belőle valamit? Ő pedig azt mondja, olyan ez, mintha valaki egy beszögelt láda belsejében zuhanna, zuhanna és zuhanna a végtelen mélység felé, anélkül hogy valaha is földet érne, és a láda foglya lassan úgy érzi, hogy már nincs is föld, sőt soha nem is volt, és nincs zuhanás sem, hanem örökké csak a bűzös, fullasztó bezártság és a zúgó sötétség.

A második a császár által elrendelt két látogatás közül, a következő napon – egy olyan napon, amelyen vizenyős pelyhekben sűrű hó hullott, és amely még sötétebbé és nyomasztóbbá tette a tömlőchöz vivő hosszú, visszhangos folyosót – legalábbis az őr és a gárdisták számára nem zajlott másképpen, mint az első: Kiang és az angolok kérdeztek, a foglyok válaszoltak.

De Cox igazában ezúttal sem tett fel kérdéseket, hanem hosszas hallgatás után, Kiang figyelmeztetésére és egyfajta monológban, néma feleségéről és a lányáról kezdett mesélni a foglyoknak, mesélt a Temze csillogásáról, amely minden szemét, minden rajta himbálózó tetem, minden uszadékfa, rothadó hordalék és minden ürülék ellenére, amit Anglia legnagyobb folyója, mintegy gúnyból és emlékeztetőül a hatalom ostobaságára, London falai és palotái előtt elúsztatott – csillogott; nap- és holdfényben csillogott.

És mesélt Anglia királyainak kegyetlenségéről, akik még rokonaikat és szeretőiket és lezúrárták vagy lefejeztették, mesélt a főnemesség barbár hiúságáról, amely azt hitte magá-

ról, hogy tündöklő magasságokban lebeg, miközben csak egy kloákában gázolt... és mesélt és mesélt, hogy ilyen módon tiltakozzon egy császár akarata ellen, aki azt akarta neki megparancsolni, megparancsolni!, hogy kérdezzen.

Ő, Alister Cox, nem fog kérdéseket feltenni ezeknek a szerencsétleneknek, hogy vála-szaikat aztán egy óra tervezéséhez használja fel, soha! Az órák, az automaták az örökkéva-lóság derűs, tündöklő allegóriái és megsejtései, de nem a kétségbeesés mércéi, és nem is az eltűnés nevetéses zenélő ládikái.

Kiang, az egyetlen, aki felfogta, hogy az angol órásmeister az életével játszik, egyetlen szót sem fordított le tudósításaiból, hanem valahányszor, amikor Cox szünetet tartott, kérdéseket tett fel a foglyoknak, amelyek hossza és hanglejtése megfelelt Cox angliai be-számolóinak: kérdezett az álmatlan órák hosszúságáról, a láncra verve átvirrasztott éjsza-kák végtelenségéről, a gyorsaságról, amellyel az egykori, tisztességben és méltóságban töl-tött, a halálos ítélettel veszendőbe ment élet tovább, egyre tovább sodródott vissza az el-érhetlenségbe, és eltűnt.

Egyik-másik kérdésére a foglyok csakugyan suttogni kezdtek, még egyhangú monoló-gokba is révedtek, mígnem Kiang félbeszakította őket, de egyetlen szót sem fordított le, ha-nem saját szövegét adta a szájukba, nehogy megsértse a kérdések és válaszok aznapra elren-delt sorát. Mert igazában a két halálraítélt sem adott válaszokat, éppúgy nem, ahogy Cox sem tett fel kérdéseket, hanem dadogva kegyelemért és – a Cox által követelt, az őt által ellenkezve meghozott rizs- és vízadományoktól felbátorítva – kötszerért esdekelték a kín-zás során okozott sebekre, és segítségért könyörögtek eltartójától megfosztott családjuknak.

Az idősebbik fogoly egy idő után már sem szavakat, sem mondatokat nem suttogott, hanem csak neveket, Kiang pedig megértette, hogy ezek a nevek szeretteinek a nevei, a fe-leségéé, a gyermekeié, valamint olyan irgalmas szellemekéi, amelyek a kínszenvedések nap-ján pártját foghatnák. Cox mindebből egy szót sem értett.

Azon a bűzölgő, felhőtlen napokon is csak fáklyáktól megvilágított helyen, ahol a halál napja és órája olyan kétségbe vonhatatlanul tudható volt, akár egy csillagászok által kiszá-molt égi esemény, és ahol már az idő még oly rövid megnyújtásában sem lehetett remény-kedni, az emberek, akár láncra verve, mint az elítéltek, akár fényes páncélok alatt, mint a testőrök, vagy finom kelmékben, mint Kiang és a tolmácsok – mintha teljesen maguk-ra hagyottak, és valamennyien, mondtak bármit vagy véltek érteni bármit is, egyedül let-tek volna. ■■■

■ **Christoph Ransmayr** a kortárs osztrák irodalom egyik legismertebb szerzője. Legfontosabb művei, a *Ragyogó pusztulás*, *A jég és a sötétség rettenetei*, *Az utolsó világ*, *A Kitahara-kór* és *A repülő hegy* magyarul is olvashatók. Legújabb, 2017-es regénye a 18. századi Kínában játszódik. A világ leghatalmasabb embere, Qiánlóng kínai császár meghívja udvarába Alister Cox angol automataépítőt és órákészítőt. A birodalmát vaskézzel irányító uralkodó minden reggelt versírással kezd, a Tiltott Városban elszál-lásolt londoni mestertől pedig olyan óraszerkezeteket rendel, amelyek mérni tudják az emberi élet különböző szakaszainak változó időérzeteit, s ekképp a boldogság, a gyerekkor, a szerelem, miként a betegség és a haldoklás idejének különböző sebességei is leolvashatók róluk. Cox három társával leleményesnél leleményesebb szerkezeteket, a korabeli finommechanika csúcsteljesítményeit találja ki és készíti el, mígnem lehetetlennek tetsző kihívással szembesül: az örökkévalóság mérésére alkalmas órát kell megépítenie.

Adamik Lajos (1958, Budapest): fordító, szerkesztő. Főbb szerzői: Grimm testvérek (Márton László-val közösen), Adalbert Stifter, Arno Schmidt, Thomas Bernhard, Hermann Nitsch, Pedro Lenz, Arno Camenisch. Ransmayr művei közül korábban *A Kitahara-kór* (Jelenkor, 1998), a *Ragyogó pusztulás* (Tiszatáj, 2016) és folyóiratokban néhány útirajz jelent meg a fordításában. A regény magyar fordítása 2018 őszén jelenik meg.

Átváltozások

Pyramus és Thisbe

Pyramus és Thisbe szép pár: a fiú a fiúk közt páratlan szépség, a leánynál szebb keleten nincs. Szomszédok voltak, hol téglafalat rakatott, s így könnyűszerrel védte Semiramis egykor a várost. Szomszédok lévén egymás közelébe kerültek, egymást megszeretik, sőt vágnak a testi gyönyörre. Tiltották a szülők. Megtiltani úgyse lehet, hisz vágyuk hófoka egy, ugyanúgy izzott föl a szívük. Rejtik az érzelmet: jel s intés lett a beszédük, mind jobban rejtik, hevesebben gerjed a lángjuk. Ott, ahol egykor a házak kettős közfala épült, apró rés nyílik, hasadék húzódik a falban. Eddig fel sem tűnt, bár teltek s múltak az évek. (Mit föl nem fed a vágy?) Szeretők, ti a rése akadtok! S rajta keresztül száll a szerelmes szó s a becézés. Gyakran, amíg Thisbe és Pyramus álltak a falnál, érezték egymás ajkán kirepülni a sóhajt. „Önző fal! – mondták – Mért állsz útjába a vágnak? Mért nagy kérdés az, hogy a két test összetapadjon? Jaj, legalább nyílj szét, hogy csókolhasson az ajkunk! Hálánk bár jogos és köszönet jár, hisz te hagyod, hogy átjuthasson a szó, s egymás nyájas füle hallja.” Elzártan s egymás közelében szól a kesergés, készül lassan az éj, búcsúzik gyorsan a gyöngypár, csókolják a falat, de a csók át nem jut a résen. Oltja az éj tüzeit fénylő sugarával a hajnal, és a deres rétek nyirkát szárítja a napfény, s ők a szokott résnél állnak: búsán sutyorognak, hosszan cifrázzák, s kitalálták, hogyha sötét lesz, őreiket verik át, és végre kiszöknek a házból.

És ha kijutnak tán, s elhagyják titkon a várost,
hogy ne bolyongjanak annyit a széles hátú mezőkön,
Ninus sírjánál várják be a másikat, árnyas
fácska alatt. A szederfa telis-tele szőke gyümölcscsel,
karcsú fácska, hideg forrás táplálta növését.
Jó ez a terv. Lassan fogy a fény és múlik a nappal,
végül a vízbe merül, s a habokból éjszaka éled.
És fondorlatosan kioson Thisbe a sötétbe,
átver mindenkit, s arcát fátyolba takarja,
elmegy a sírbolthoz, a letelepszik azonnal a fánál.
Bátorrá teszi őt a szerelme, de közben a vízhez
gyilkos oroszlán jön: nemrég falt épp föl egy ökröt,
ajkán habzó vér, s most inni szeretne a húsrá.
Ezt meglátja a holdfényben Babilónia lánya
Thisbe, és a sötét barlangba rohan megijedve,
ám szaladás közben válláról fátyla lelibbent.
Jól teleitta magát az oroszlán, szomja elült, és
ment a vadonba megint. Rálelt a lepelre a földön,
s vércsatakos szájjal beletépett párszor a rongyba.
Sóvár Pyramus épp ezután jött meg s a homokban
látja a gyilkos oroszlán lábnyomait s belesápad.
Így szól nézve a széttépett, véres ruha rongyát:
„Két még szűz szeretőt gyilkol meg egy éjszaka: végünk
Thisbe habár méltó lett volna megérni az aggkort,
lelkem oly elvetemült, te szegény, én voltam a gyilkos,
erre a szörnyű helyre kicsaltalak éjszaka, édes,
és későn jöttem. Tépjétek szét ti a testem,
és bűnös belsőm szaggassátok cafatokra,
éhes oroszlánok, ti e sziklás tájakon élők!”
Gyáva, ki meg nem hal, s csak szóban vágyik a végre.
Thisbe leplét felveszi és viszi menten a fához,
csókkal meg könnyel telehinti a kedvese fátylát:
„idd föl az én vérem szintúgy, ahogy ittad a lányét!” –
szól, tört ránt, s habozás nélkül beleszúrja hasába,
s húzza ki nyomban a lassan haldokló a sebéből,
földre hanyatlik, a vér magasan fröccsen föl a légből,
mint ha a vízvezetékben az óncsó megreped és egy
keskeny nyíláson sípólva lövell ki a tajték,
és a magasba iramlik a víz szétvetve a rendszert.
És a fehér termés feketéllik a fának a lombján,
mert a gyökér, mit a forró vérpatak árja eláraszt,
már a fehér szedret bíborra színezi lassan.
Retteg bár Thisbe, de erőt gyűjt, hogy be ne csapja
drága szerelmét, s újra előjön: szép szeme, szíve
őt fürkészi, mesélné vígan, hogy menekült meg.
Megpillantja a fát, földidézi agyában a lombot,

s mert feketéll a szeder, tünődik, jó helyen áll-e.
Míg habozik, meglátja a földön a testet, ahogy nyög,
s vérben vergődik: hátrább lép, sápad, akár egy
puszpáng, borzong, mint ha a tenger felszine vibrál,
mert könnyű szellő szalad erre vagy arra a tükrén.
Ám amikor rájött, hogy a test a szerelmese teste,
méltatlan karját kínozva ütötte kegyetlen,
tépte haját, megölelte sietve szerelmese testét,
könnye a sebbe ömölt, vérrel keveredtek a könnyek,
jéghideg arcát meg csókkal halmazta el aztán.
„Pyramus! – így kiabált – mily balsors szülte a veszted?
Pyramusom, mondd el! Szeretőd, Thisbe, aki szólít!
Szólj hozzám, kókadt fejedet fölemelni ne sajnáld!”
Pyramus elnehezült szemeit fölnyitja utolszor
meghallván Thisbe hangját s a nevét, s el is alszik.
Látja a lány a ruhát meg a gyilkos tör elefántcsont
tokját s így szól: „Öngyilkos lettél, szerelemvágy
ölt meg, jaj, te szegény. A kezem s a szerelmem ugyancsak
elszánt, és lesz erőm beledöfni a tört a szivembe,
vár a halál rám is, veszted voltam meg a társad,
hadd mondják! A halál egyedül, más el sose választ,
hittük, s lám, a halál sem válasz el, ha közös lesz.
És ti, szülők, az enyéimék és az övéi, szegények,
minket, akik készek voltunk szerelemre, halálra,
egybe temesetek el, testünk eggyé lesz a sírban.
És te, szederfa, mely ágaidat holttestre borítod,
két holttestet fogsz beborítani lombozatoddal,
méltó gyászként kettős gyilkosság jeleit hord,
és hadd fesse közös vérünk feketébbre gyümölcsöd” –
mondta s a tört markolja, belédöfi ő is a húsba,
még ki se húlt az a tör, s forró vér lepte vasát be.
Meghallgatta az ég is az óhajt, sőt a szülők is,
mert feketéll a szeder, ha megérik, azóta a fáján,
és közös urnában leltek nyugalomra a hamvak.

Salmacis és Hermaphroditus

Elmondom, honnan jön Salmacis árja, a hírhedt,
mely az erős test izmát mind elnőiesíti.
Nem tudják az okát, de hatása kitetszik azonnal.
Mercurius sarját, Cythereia fiát a najádok
idai barlangjuk mélyén nagy gonddal ettették.
Arca vonásain is látszott, ki az apja s az anyja,
könnyű ráismerni, nevében is él ez a két név.

Átzoáltozások

És amikor tizenöt lett már, elhagyta az otthonot,
 el hegyeit, s Idát, elhagyta serény nevelőjét,
 és idegen helyeken bolygott, idegen folyamok közt,
 ezt élvezte: a felfedezőkedv űzi a gondot.
 Városait Lyciának járta be, Caria szomszéd
 tájait és egy tóra akadt, mely egész fenekéig
 kristálytisza: mocsár, sűrű nád, nem lepi partját,
 nincs ott szittyó, sás, kardél-kákát se növesztett,
 átlátszó vize van, partját beborítja a pázsit,
 és a gyepen zöld fűszőnyeg pompázik örökkön,
 ott egy nimfa is élt, a vadászathoz meg az ijhoz
 nem sokat értett, és sose versenyzett a futásban,
 őt sose látta a fürge Diana, kicsit bogaras volt.
 Mondják, próbáltak nővérei hatni a lányra:
 Salmacis, itt az idő, fogj dárdát, tarka tegez vár,
 hadd keveredjen az álmodozás meg a durva vadászat,
 nem markolt dárdát, nem hívta a tarka tegeztok,
 nem keveredhet az álmodozás meg a durva vadászat,
 inkább fürdőzik, pompás testét mosogatja,
 és a cytorusi fésűvel rendezgeti fürtjét,
 s kérdi a víz tükrét, melyik frizurája a legszebb,
 vagy puha, habkönnyű, átlátszó lenge ruhát ölt,
 vagy heverészik a fűben, avarban, ezernyi szírom közt,
 gyakran gyűjti a réti virágot, mint legutóbb is,
 és a fiút meglátva imádja azonnal a látványt,
 nem szalad őhozzá, noha vágyva szaladna feléje,
 míg nem kapja magát jól össze, ruhája hibátlan,
 fénylő arcát nézi, mesés látványra törekszik.
 Majd így kezdi: „Fiú, istennek látszol előttem,
 s hogyha te isten vagy, nem más, bizonyára Cupido,
 hogyha halandó vagy, nemzőid boldogok, és az
 bátyád is, s a hugod, ha akad, hát ritka szerencsés,
 boldog a dajkád, mert mellét nyomhatta a szádba,
 ám sokkalta szerencsésebb lesz majd a menyasszony,
 majd akivel méltán lépsz nászra a fáklyatüzek közt.
 Hogyha ilyen van már, titkos szeretőd leszek akkor,
 hogyha ilyen még nincs, végy engemet el feleségül!”
 Hallgat a nimfa. Irulva-pirult ki a zsenge fiúarc,
 (még sose volt nővel), de a pír illett a fiúhoz.
 Így pirul el fán csüngve az alma, ha éri a napfény,
 így elefántcsontot fest bíbor, s hogyha a hold fogy,
 így pirul, érc csengők zúgása kíséri hiába.
 Ártatlan nővér-csókért könyörög csak a nimfa,
 és a fiú elefántcsont-szín nyaka érzi a karját:
 „Ezt hagyd abba – kiáltja –, vagy itt hagylak, s megyek innen!”
 Salmacis elrémült: „Vendég, ez a táj a tiéd már,

használd csak szabadon!” S úgy színlel, mint aki elmegy.
Visszaes, aztán elrejtőzik az erdei fák közt,
térdre esik s a bozótban gubbasztva kukucskál.
Fesztelenül kószál a fiú, bebolyongja a rétet,
spontánul jár-ke, meglátja a játszi vizecskét,
mártja a lábujját a habokba, s merül le bokáig,
csalja a langyos, pajkos víz fürdőzni a habba,
isteni testéről könnyű leplét levetette.
Meztelenül még szebbnek látja a nimfa a testet,
Salmacis izzik már, a szemében híznak a lángok.
Épp ugyanúgy, ahogyan Phoebus fénylő ragyogását
visszaragyogja a vízben a kristálytisza tükörkép.
Már nem bírja tovább, belereszket a várt gyönyörökbe,
már csak ölelni akar, már tébolya sürgeti, hajtja.
És a fiú a vizet tenyerével csapja magára,
vízbe merül, s úszik, karját felváltva feszíti,
mint elefántcsont-ékszer üveglap alól, vagy a hamvas
tűzlilium, sejlik ki a test ragyogása a vízből.
„Megerszerem, most már az enyém!” – kiabálja a nais,
meztelen ő is már, s beleugrik a tóba pucéran,
bár a fiú vergődik, a csókját elcseni végül,
teste alá nyúl, bár nem hagyja, simítja a mellét,
hol hátul, hol elől testét a fiúra tapasztja,
s bár a fiú próbál megszökni, kicsúszni erővel,
mint fenséges sast, ha az égbe ragadja, a kígyó,
mely átfonja fejét, lábát, s farkával a szárnyak
fesztaóvolságát, úgy fogja szegényt, s nem ereszti.
Így a borostyán fonja sudár fák törzseit át csak,
így a polip képes zsákmányt markolni a mélyben,
ostorkarjaival kiszorítja belőle a lelket.
Küzd Atlantiades, élvezne a nimfa, de nem tud.
Még ingerli, egész testét a fiúra tapasztja,
szinte belébújik: „Te köcsög, vonakodj csak! Előlem
nem menekülsz! Adjátok, egek, hogy a teste s a testem
szét sose válhasson, forrhassunk össze örökre!”
Ráállt könnyen az ég: eggyé olvadtak a testek,
arcuk is egybetapadt, egy lényé lettek egészen.
Mint oltott gallyak ha közös kéregbe tapadnak,
együtt nőnek meg, s együtt válnak szilajabbá,
nem két test az a test: kettős test, férfi se, nő se,
mégis férfi is és nő is, kettő se, de egy se.
Látva milyen lányossá lettek a férfivonások,
(férfias izmokkal lépett be a tóba: puhány lett)
karját tárta ki és, végképp nem férfiasan szól
Hermaphroditus: „Apám, s te anyám, az utód, akiben két
istennév egyesül, nem kér más tőletek, azt csak,

hogyha netán egy férfi beúszik a tóba, puhuljon
el, mire végre kiér, s lányossá váljon a habtól.”
Sajnálták a szülők, s köztes gyerekük szava célt ért.
Bűvös erőt csempésznek a vízbe, hatása ragályos.
Vége a történetnek, a lány, Minyas ivadéka
bőszebben sző-fon, Bacchust meg az ünnepet ezzel
sérti, gyalázza, dobok torz hangja hatol be a házba,
semmi se látszik, a görbült szarvú kürt-sikolyához
társul a fémcsevegők zaja, ömlik a mirha, a sáfrány,
s lásd a csodát: nem várt módon zöldell ki a szőttes,
és a lecsüngő rongyokból lesz fürge borostyán,
szőlőtőke dagad, szőlőgally lesz a fonálból,
és a vetélőből szőlőkacs hajt ki azonnal,
dús szőlőszemeket színez tarkára a bíbor.
Eltelt lassan a nap, s eljött az a kétes időszak,
mit se homályborulat nem ural, sem a nappali fényár,
s összefonódik a halvány fény buja éji homállyal,
megrázkódik fönn a tető, lobbannak a fáklyák,
és a kövér, vörös lángok felemészti a házat,
szerte vadállat-népség árnyék-képe sikongat.
Füst lep már mindent, bújnának a zugba a lányok,
futnak a furcsállt fények elől, menekülnek a tűztől,
ám a homályban sem lesz jobb, hártját kap a végtag,
mely már összeaszott, s karjuk csupa szőrpihe végig.
Hogy s mint veszítették el alakjukat, azt a sötétség
sejteni hagyta csupán. Nem tollas a szárny, ha repülnek,
átlátszó hártvás szárnyakkal szállnak a légbe.
Szólnának, de kicsiny testüknek vékony a hangja,
vijjognak, szavaik s panaszuk sípolva özönlik,
padláson laknak, nem a fák közt, félnek a fénytől,
vérükben van az éj, denevérként este röpülnek.

Csehy Zoltán fordítása

Publius Ovidius Naso (Kr. e. 43 – Kr. u. 17.): a római aranykor klasszikus költője. Fő műve *Átváltozások* című allegorikus mitológiai eposza.

Csehy Zoltán (Pozsony, 1973): költő, műfordító, irodalomtörténész. Legutóbbi könyve a Kalligramnál: *Experimentum mundi. (Poszt)modern operakalauz* (Kalligram, 2015).

Szépen ölni

A szomszéd hívott, hogy menjek haza, mert baj van. Akkor már minden nap beszéltünk telefonon, pontban este hétkor csörgött a telefonja, én a gyomromban gomolygó szorongással álltam a vonal másik végén. Gyakran azzal próbáltam elűtni a dolgot, hogy a gyerekkori fotóra koncentráltam, amin az almazöld tapéta előtt állok skótkockás kisruhában, fiúsan rövidre nyírt hajamban piros hajráf, a piros bakelitkagylót szorongatom a bal kezemmel, és a nyomástól vörösödik a fülcimpám. Szerettem ezt a képet, a piros kagyló mindig erősen megdobogtatta a szívem, talán mert Manokleinnel kapcsolts össze, róla is készült egy ilyen kép, ő sárga ingben és kisanadrágban hallózott a süket telefonba. Velem ellentétben ő eltartotta a kagylót a fülétől, és nem is a lencsébe nézett, hanem el, a távolba, az ajtó felé. Ragyogott a szeme, az arcán fehér fények csúszkáltak, az öröm és a derű csikjai. Apám lehetett a túloldalon. Emlékszem, nekem azt mondta Chília, képzeljem el, hogy majd ezen keresztül beszélek apámmal, Titili hívja a hegyet, a hegy hívja Titilit, nevetett Chília Bhaaba, de én ezt egyáltalán nem tartottam viccesnek, gyűlöltem a telefonos hercehurcát. A csöndekét később mindig épp annyival éreztem hosszabbnak, hogy kínos legyen, és örültem, hogy nem látja az arcom, akihez beszélek, mert elfintorodtam, sőt, volt, hogy a kezemet szorítottam ökölbe és behunytam a szemem is, történjen valami, amíg a másik megszólal, és végre megtöri az elviselhetetlen csöndet. De az évek alatt eltűnt az engem megörökítő fotó, csak a Manokleiné lapult a komód aljában, és később arra jutottam, könnyen lehet, hogy én találtam ki az egészet, sose volt skótkockás kisruhám, sem piros hajráfom, a bakelitre rímelve.

Halogattam az összeköltözést, ameddig lehetett. Kétségbeesve ragaszkodtam a szabadságomhoz, de csak az időt húztam, mert mióta anyám megbetegedett, szó nem volt szabadságról. Ez volt a felnőttkor valódi mérlege, annak a vizsgája, tudom-e valóban szeretni az anyám, meg tudok-e bocsátani neki és magamnak a történetek után, vagy még mindig ragaszkodom a régi érzésekhez.

Egyik oldalon a múlt súlya, terhe, másik oldalon az ürességé.

A rettegés, az előre elképzelt mondatai és az én válaszaim, amikor egyetlen arcrángás vagy hangsúly elég ahhoz, hogy ne ismerjek magamra, aztán napokig büntudattal járkáljak a lakásban, és amiatt hadakozzak a tükörben vagy az ablaküvegen velem szemben lévő arccal, hogy melyik a jobb, valamivel kompenzálni, ahogy viselkedtem, vagy belátni, semmi közöm nincs a magamról kialakított képhez.

Anyám kertje most tele volt gyommal. Az évek alatt szokás lett abból, hogy vagy én gyomlállok vagy egy fizetett asszony, és mivel én ritkítottam a látogatást, az asszony viszont nem kevés pénzbe került, elvadult a kert is. Harrmath Éva büszke rózsafejei megnyúlt szárazon kókadoztak, ha alájuk állok, árnyékot vetettek volna rám, talán ezért nem indultam meg azonnal anyám felé. Ahogy beléptem a kapun, a rózsák mögött, szemben velem a vörösödő, barnuló vadszőlő üdvözölt, jobbra a hibiszkusz, amit viszont még együtt metszettünk meg az előző nyáron. Ritka és boldog pillanat volt, ahogy a fehérre mázolt asztal tetejére álltam, kezemben az ágvágóval, ő pedig letről dirigált. Ahogy haladtunk végig a soron, egyre nagyobb halmokban borította be a földet a levágott gally, levél és virág. Kértem, mutassa meg, meddig érjen, és olyanok voltunk, mint a gyerekekben az idilli családok, csak nekem kishű helyett asztalra kellett állnom, hogy elérjem őt. Amikor láttam, hogy fárad, biztattam, üljön le, és kivételesen örültem, hogy marad, hogy nem megy be a szobába, azt sem bántam volna, ha folyton mondogatja, mi és hol nem jó, hogyan kellene csinálni szerinte. Éveken át arra vágytam, ne mondja meg, hogy a dolgoknak hogyan kell lenniük, és most, hogy ez megtörtént, félelmetes űrt kezdtem érezni belül. A bizonytalanság és a felelősség ködfoltjait.

Az ágvágó életlen volt, ráadásul négy-öt tö metszése után szétesett a szerkezet is, újra kellett csavarozni. Abban ő volt a jó, nekem csak az ujjamat csípte be, amikor próbálkoztam. Áadtam neki az ollót, és az asztalon guggolva néztem, hogyan bütyköli meg, közben viszont egyre inkább nehezemre esett levegőt venni. Chilia büszkén nyújtotta át minden egyes reparálás után az immár működő nyelet, én feltápázkodtam, és folytattam a csapkodást. Másnapra két vérhólyag volt a kezemen, a vállamban és a hátamban pedig izomláz. Nem vette zokon, hogy mindig újra kellett szerelnie, különös módon voltak dolgok, amik ellen nem ágált, sőt, igazolásként élte meg arra nézve, hogy nélküle nem működik még az ágvágó sem. Igaza volt.

Amikor kölcsönkértem a szerszámot, hogy a saját kertemben is lenyírjam a gazt, a szomszéd gyerek kiabálása térített magamhoz, mert az elszánt vagdosásban nem figyeltem semmi másra. A néni tele van hangyával, kiáltott fel a szomszéd kislány, de akkor már hiába éreztem én is a vádlimat belepő állatokat, teli voltam velük. Elfogott a viszolygás és az undor, eldobtam az ágvágót, és magamat kezdtem csapkodni, széles mozdulatokkal seprve le a hangyákat. Újabb roham jött, akkor jöttem rá, hogy egy hangyaboly tetején állok éppen, elugrottam, és folytattam a balettozást. A gyerek odaát nevetni kezdett rajtam és a lehetetlen helyzeten, igaza volt, de én dühös lettem, és magamban káromkodtam cifrákat, meg ne hallja. Az apja karba tett karral nézte, mit szerencsétlenkedek a dróthálón túl.

Nem tudom, mennyi idő telhetett el, amikor a szomszéd férfi robosztus alakja feltűnt az ajtóban. Láttam a megkönnyebbülést a szemében, de hamar elkapta a tekintetét, zavarodottan nyomott két puszt az arcomra, pedig kettőnk között ez nem volt szokás. Rossz előjelnek vettem ezt a bizalmaskodást. Végre ide értél. Siettem, ahogy tudtam, válaszoltam, és ez bizonyos szempontból igaz volt, az más kérdés, hogy sok időbe telt, és azt le lehetett volna rövidíteni, ha akarom. Felkészültél? Mehetünk, kérdezte, de a hangsúllyal baj volt, inkább kijelentés lett belőle, és választ sem várt. Talán túl akart rajta lenni ő is.

Köszönöm, hadartam, mert még időt akartam nyerni, kicsit később szembesülni azzal, ami odabenn vár, és tényleg nagyon hálás vagyok, gondoltam, aztán ki is mondtam, ez csak természetes, vágta rá, de a mondattól kétségbeestem, mert egyre rövidített az időn, és én az egész helyzetet természetellenesnek éltem meg.

Nem tud magáról, kattogott a fejemben a mondat, amit a telefonban hallottam. Nem tudja, hogy vagy, fogalmam sincs, hogy viselkedjek, meg fog-e ismerni, ha meglát. Ezt egyszerűen nem érttem. Amikor Harrmath Évát temettük, a legjobban attól féltem, amikor a földet kell dobálni, de nem is félelmet, hanem izgalmat éreztem, a szertartás színpadiaságán ugyanis nem tudtam magam túltenni. Igyekeztem kitalálni, mit várnak tőlem, hogyan kell viselkedni egy a nagymamáját temető, sirató unokának, de fogalmam sem volt, mikor, hova nézzek, mennyi sírás elég, mennyi sok, nem volt senki, aki mérlegre tette volna bennem a könnyeket, sem a lépések súlyát.

Egy anyát temetünk, kezdte a pap, és láttam magam előtt, ahogy egy héttel korábban a hibásan lakozott asztal felett görnyedek, Chilia diktál, írom, húzom, aztán összekapunk egy vesszőn, de valójában azon, hogy mi volt fontos a hatvankét életévben, ő pedig sírva

kivágtat a szobából. A konyhát egy fél órán keresztül csutakolta, mire bekullogtam, ragyogott a kredenc és a mosogató körüli rész, ne haragudj, mondtam csöndesen, folytassuk, jó? Nem tudom, mit kell ilyenkor beleírni. Mit lehet, mit illik. Mire akarsz emlékezni.

Az arcán nyoma sem volt az előbbi indulatnak, kisimult, és amennyire a helyzet engedte, derűsen fordult felém. Nem magyarázta, hogy neki miért és hogyan nehéz, hagyta, hogy kétségek között maradjak, ha eddig undorodott a saját anyjától, most hirtelen miért lett olyan fontos és nehéz. Nem tudtam még akkor semmit a súlyok valódi serpenyőiről, hogy mennyit mér a látvány és a mögöttes tartalom, azt hittem, anyám megkönnyebbül majd, ha a földbe teheti az anyját. Azt hittem, vége lesz a marakodásnak, a megalázó helyzetek sorának, a bizonytalanságnak és az önemésztésnek, amit, úgy hittem, a nagyanyám teste vált ki, és ha az a földbe kerül, az elfedi a méltatlan helyzeteket, a kétségeket és a bűntudatot is.

Igaz, hogy a temetés után minden megváltozott, de másképp, mint azt gondoltam. Anyám azt hajtogatta, amíg az anyja élt, hogy csak olyan nem akar lenni, mint ő, és ezt a korombéli lányok anyukáiról is tudtam, kortünet volt hitem szerint ez a fajta ellenállás. Nem értettem, mit csináltak annyira rosszul ezek a nagymamák, akik a háborút túlélve húszkilós cukroszsákokkal a spajzban várták a következő csatát. Megőriztek mindent, a tejfölösdobozoktól a nejlonzacskókig, mondván, arra még szükség lehet, és a konyharuhák helyén minden szombaton hagyták száradni a hártás zacskókat, amikről távolról azt hittem, levonó, óriásra nőt szitakötő a csempére ragadva.

Soha nem lesz szükség semmire, így tanította anyám, és ugyanúgy elfogta a rémület a sok loomtól, mint engem, amikor később hozzá tartottam látogatóba. Szelektálni egyet jelentett a pocskékolással, kidobni bármit is azt mutatta, hogy nem elutasítom, egyenesen megtagadom őt és az általa fontosnak tartott értékeket. A spajzba indulva egy-egy lábasért, serpenyőért olykor megálltam, és felnéztem a pergő plafonra. Egészen a tetőig bedeszkozva polccal a kamra, azokon mindenhol edények, lavórok, befőzéshez, főzéshez eszközök. A kampó mágikusan vonzott, amikor anyámmal összevettem, a spajzban duzzogva méregettem a távot, hogy hogyan kellene elérnem a kampót, arra hajókötelet kötni, nem pedig sima madzagot, hogy aztán anyám benyitva rátaláljon a himbálózó testre, akinek már remélhetőleg semmi köze ehhez a családhoz, sem hozzám.

Persze legbelül azt kívántam, anyám akkor majd törjön össze, döbbenjen rá, mit vesztett, milyen gonosz volt, hogy elpocsékolta a szeretetet, de végül csak kötözőmadzagot találtam, így az akasztás elmaradt, csak a festékből hullott egyre több darab a linóleumra.

Abból a spajzból vittem magammal az étkészletet is, a gyerekkori kanállal merítettem a földet, amikor a konyhaasztalon átültetni készültem az anyámtól kapott aloe verát. Hetek óta egy lábasban gyökereztettem, mert egyszerűen kifordult a cserépből, arra értem haza, hogy a szoba közepén heverték a húsos levelek élettelenül. Azt éreztem, az nem lehet, hogy elpusztuljon a Chiliától kapott virág, hát nekiálltam újra, vettem nagyobb kaszópókat is. De ugyancsak hetekben lehetett mérni, míg végre kiterítettem egy újságot, hogy majd azon ültetek, ne legyen földes az egész konyha. A szemcsék ennek ellenére szanaszét repültek, míg önteni próbáltam a földet, ezért nyúltam a fiókba kanálért. Egyszer azt hallottam, a föld vírusokat hordoz, hogy TBC-s lehet tőle az ember, de elhessegettem a gondolatot, büszke voltam magamra, hogy végre nekikezdttem.

Először az undor, valami rossz érzés, ahogy a szag megcsapott, aztán a lefolyó felett megint, és miközben a gyökerekről simítottam le az elrohadt hártát, akkor újra. A szag Azulejo testének szagát juttatta eszembe, pontosabban az utolsó hónapok szagát. Talán nem is az ő szaga volt, hanem az enyészeté, mert egyszerűen túl sokáig hordta a köntöst, abba törölte étkezés után az ujjait, aztán abban aludt el, abban kezdett dolgozni is. A zsír és az éjszaka szaga. Emlékszem, akkor kezdtem azt érezni, hogy nem bírom elviselni, hogy megérintsen, nem akartam, hogy hozzám érjen, pláne nem, hogy belém helyezze a farkát. Nézttem, ahogy a sok növénynyesedék eldugítja a lefolyót, hirtelen odanyúltam, és leszórtottam a szűrőt, még véletlenül se menjen le a csöbe, kidobom inkább a kukába. Megszédültem kicsit, el kellett fordítani a fejem is, ne érezzem annyira. Volt benne egy kevés a lassan száradó ruhák dohosságából, a párás nyári melegből, a fülledt és levegőtlen présből, amit maga Lisszabon jelentett. Elzártam a csapot, kidobtam a nyálkás leveleket. A földből kevesebbet raktam, mélyen ültek az aloe póklábra emlékeztető csápjai.

A szája, ahogy azon keresztül lélegzik, mert az orrán nem kap levegőt, vagy csak gyermekien elfeledkezik magáról. A keze, ahogy tenyérrel dörgöli meg az orrát, a nyelve, ahogy kiölti rám, miközben valami vicceset mond, legalábbis azt hiszi, de fáradt vagyok tiltakozni bármi ellen. Az iszapba egyre mélyebben süllyedek, hízik a Hold a filmben, amit nézünk, a fiatal feleség hófehér ruhában szalad a sötét éjszakába, nem emlékszem, pontosan mi történt velem, de tudom, hogy velem belül ugyanaz.

Vágyom én is a Holdra, legalább az újra, ami rá mutat, de Azulejo zuhanyzás előtt azt mondja, várjam meg, szeretne összebújni. A rögek nem jutnak eszembe, pedig attól líraibb lenne a pillanat, de csak a félelem van, a levegőtlenység, hogy most mi fog történni. Ablakot nyitok, nagyokat lélegzek, hangos a víz, hallom, ahogy koppan kádban a szappan. Azulejo szeret hosszan mosakodni, szeret összepocsolni mindent, utána én szoktam feltörlni a padlót, mert ki nem állhatom a tócsákat, de szólni persze nem merek.

Visszafekszem, várom, ahogy illik, hallom, elzárja a csapot, összeszorul a torkom, szúr a szemem a kibuggyanni készülő könnytől, úristen, mit lehetne csinálni, hova lehetne elmenekülni innen, hogy kerültem ide, egyáltalán, miféle életet élek én most, ki fekszik a testemben, ki az, akire rámászik egy férfi, ki mondja, hogy nincs kedvem, ki nem hallja a választ, hogy de én, hol van az az én, akihez ez a másik én beszél, kibem mozog egy másik test, mi mozog benne, mi liheg, mi izzad, mi bűdösödik bele, mi feszül meg, mi pattan el, miféle zene ez, amibe belesüketülök, olyan nehéz.

Csönd van. Nézem a szomszéd arcát, kérdőn néz rám, várja, hogy mozduljak, türelmes hozzám, vajon csinált-e már ilyet, fáradtan elmosolyodom, és megérintem a karját, mintha őt kellene vigasztalni.

Szia, mama, lépek be az ajtón, hallom a hangom, rekedt, krákolok, kezdem erősebben, szia, anya, én vagyok, megjöttem. És várok. Nem válaszol. A szobában ül, a fotel távol, úgy emlékszem pedig, közelebb volt, de mindegy, elindulok felé, most már nincs hova vissza. Az arca merev. Nincs rajta semmi érzélem, én érzem, hogy belém költözik át belőle minden emberi, a gyávaság és az esendőség, érzem, hogy nem fogok bírni megszólalni, ha ez igaz, de elszáll a leheletnyi remény is, ahogy a szemébe nézek.

Méreteget. Anyám a fotelben ül és bizalmatlanul méreteget, keze a hasa előtt összekulcsolva, odaérek, fentről ráhajolok, megölelem, közben arcon csókolom, anyám egy darab fa, kemény és göcsörtös, én erősen tartom, mint a szél, és egyszercsak érzem, hogy húzódozni kezd, akkor szorítom le először a szemem, mert sírni kezdek, utolsó erőmmel a fülébe suttogok, hogy szia, mama, szeretlek, erre megvadul, és kiabálni kezd, hogy ki az isten maga, és mit ölelget, én majd hanyatt esek, honnan van benne ekkora erő, a szőnyegen a gyerekkori minta, amin keringőzni tanultam, ez is egy dallam, a Kék Duna, mosolyt erőltetek az arcomra, bassza meg, ő még nálam is jobban fél.

Csak én vagyok, mama, Titili, ő még hangosabban folytatja, miközben a karfára támaszkodva elemelkedik, hogy takarodjon a házamból, mégis mit képzelsz, akkor lép be a szomszéd, anya ránéz, az arca megkönnyebbül, felderül, istenem, elönt a fájdalom, hogy csupa fény anya arca, mikor elfordul tőlem. Fényben úszik, és döbbenet állapítom meg, hogy kislányosan riadt. Semmi baj, Chilia, nyugtatja a szomszéd. Anyám visszahuppan a fotelbe, nagyokat nyögnek mindketten.

Látogatóba jött, ismerős.

És akkor Mama végre beszélni kezd.

A konyháról anyám jut eszembe, ahogy az asztalnál ülök, és ő kijön utánam, most valahogy frissebb, hagyom is, amit csinálok, hagyom, jöjjön, beszéljen, erősen figyelek, hiába zsiszbad a kemény faszéken a fenekem. Órákkal később húzza rá a gázt, addigra már átfagyunk, ő felnevet, jó, hogy odabenn fűtjük a lakást, és itt ülünk a hidegben, és visszanevetek, nem is tudom, hogy és miért alakult így. Erről is elfeledkeztem, mama.

Hogy szeretted a meséket, kiált fel, pedig nem emlékszem, hogy kívülről mondtam az összes történetet. A diabetitő alatt futottak a betűk, a sorok, azt nem tudtam kiolvasni, de fejből mondtam minden mondatot, milyen érdekes a nyelv, az angol azt mondja erre, by

heart, vagyis az ember szívből mondja, amihez nem kell segítség. Egyedül tartottam a történet szálait, innen indultunk, aztán ebből lett egy fél, akkor nézett oldalra az órára, megnyit mutat, a második felet csak tippeltem, csupa régi történet, de új színekkel, új részletekkel, azt hiszem, olyanokkal, amiket el akartam felejteni.

A pénzen megvett szeretet, a kitagadottak, meglopottak, a nők: anyák, nagymamák közötti játszmák, egy halott kisfiú, közben rajongó, de olykor nyámnyila férjek, olyan is, akin dédnagyanyám a szerelmet verte le, mert a dédnagyapám, Tari Faust szerint kályhás-emberhez, iparoshoz hozzámenni nem lehet, ennyi idő távlatából hinnem kell, hogy tudta, mit beszél. Bezzeg a vasutas, az biztos állás, csak azzal nem számolt, hogy generációkon edzi ez a szív a vasat, és lesznek ólomkatonák, Andersen összes gyufaáruslánya bennünk fájlalja majd a hideget. Úristen, hogy félttem attól a mesétől, hogy valósággá válik. Álomban én voltam a gyufaárus, és hiába gyújtottam a szálakat, egyesével, aztán az utolsót, megvesz az isten hidege, mondta Chilia a végén, ahogy felállt nevetve, meg, meg, de milyen fura kifejezés már ez, nem, anya, kérdeztem, de arra már nem felelt, az már a végjátékban volt, metszőn kérdezett vissza. Maga kicsoda? Ismerjük egymást?

Aztán eszembe jut az anyai nagyapám, Schuller Nándor azért kapott szívinfarktust, mert a vasúti sínekhez szükséges vasakat ellenőrizte az oroszoknak, és rettegett, hogy jön érte majd az ÁVH, mert hibázhat a mikroszkópnál. Fölé görnyedve sírt, ezt a halála után a kollégái mesélték nagyanyámnak. Ezt tanulom én is az én aranylelkű nagyapámtól, hibázni, tökéletlennek lenni nem lehet, akiről azt mondta az anyósa, mindent pénzt megér, mert elviseli a lányát, a nagyanyámat. Hát mi fájdalom, mi nehézség fér meg ennyi szívben, kérdezem, az egymáson levert és számon kért élet, mondván, ha én nem lehettem boldog, akkor ha rajtam múlik, nem leszel te sem. Így dönt nagymama is, nagyapapa halála után a lassú öngyilkosságot választja. Levél Xanax, hogy aludni tudjon. Napoleon, hogy álmodni ne, anyám hiába tépi fel az ajtót, ront be a szobába, addigra nagymama, Harrmath Éva szeme már vizes a konyaktól. Jó lenne okosabban nézni bele anyám szemébe, mint az özvegy nagyanyám tette.

Lassú öngyilkosság, mondom ki hangosan, Chilia nevet, az ő szeme attól felhős, amikor nagyapámra visszatér, hogy nem csupán a sínek miatt volt minden, hanem miatta is, érte is, mintha nagyapám szívinfarktusa, az utolsó, a végzetes, így nyerne értelmet, hogy miatta volt, mondom, érte, mert a mikroszkóp felnagyította, hogy boldogtalannak látja a lányát.

Én azt hiszem, hogy magát látta inkább boldogtalannak. Anyám előtt még ott volt az élet, két gyerek mellett még bármi lehet, de ha végighazudik az ember egy életet, abból nem szabadulhat, csak ha a saját szíve végez vele. Belőle csupán képek maradtak meg, azokon soha nem néz a lencsébe, biztos így tanulta a mikroszkóp felett, egy leheletnyit félre, számolva az emberi szem pontatlanságával, amikor a vas minőségét mérte. Chilia szerint eleve rossz áru érkezett, de tudták, nagyapám megbízható, rá lehet számítani, túl sokan gondolták ezt így mások is, aztán mire lett elég. Fákat kellett volna ültetniük ezen a homokos vidéken, akácfát. Így viszont könnyebben emelt meg mindannyiunkat a szél.

Anyám oldalra mutat, nézd, Manoklein épp olyan melankolikus, mint nagyapád volt. Tiltakoznék, ne vetítsen, de látom, Manokleinnek tetszik, a mi családukban valahogy mindenki attól érzi magát erősnek, hogy hazugságokkal tömködi a fejét, és hogy nem kell a saját életét élnie. Manoklein, te nem ő vagy, mondom ki hangosan, de tudom, hogy nem hallja, nem akarja hallani.

Az ajtóra emlékszem, a fehér felületre, amire a képeket vetítettük sötétedés után, és arra is, Davidnak még a születésünk előtt Tibetből hozott plakátja hagyott nyomot rajta, hiába súroltam később, jóval Manoklein halála után, a minta ott maradt. Csíkok voltak, ha nem tudtad, mi volt korábban, de én persze emlékeztem, tigris volt, pontosabban hóoroszlán. Anyám azt a falat nézegette órákon át, míg David a hegyeket járta, és gyerekkorunkban arra vetített minden mesét, legtöbbször a Hókirálynőt és Az ólomkatonát.

A végén kérdeztem anyát, ő most mit tanult mindebből, azt, hogy rugalmasabb legyen, lágyabb, lazább, engedje el a dolgokat, meg az, hogy felülemelkedjen, azóta minden jobb, mondja, és példákat sorol. Nekem a tegnapi éjszaka jut eszembe, a vonatút haza, hosszú volt három fecsegő útitárs mellett a kupéban, az időjárás, az apály-dagály, a betonpadka, csupa olyan holmi, amihez nem értek. A Holdról szólva az egyik férfi a szexre terelte

a szót, teliholdkor mindenki sokkal szenvedélyesebb, ettől kínos csönd lett, tudtam, majd az anyósülésen ülő nő töri meg, felhoz valami homlokegyenest új témát, amitől alapvetően idegesek lennének, de most pont jó lesz, megkönnyebbülnek, nem kell a testre reagálni.

Én hallgattam végig, a sofőr hátra is szólt, Titili, minden rendben, nem, alszom, választam, emiatt persze idegenkedve kezdett méregetni a visszapillantó tükörben, és folytatta. Csak mert olyan hallgatag vagy. Azt nem mondhattam, hogy eszembe jutottak a régi szerelmek, hogy hány férfit álmodtam már meg ezen a néhány száz km-en, mennyi téves elgondolás, mennyi kerülő, oda is és vissza. Persze nem baj, mondhatjuk, több lettem mindegyikkel, de valahogy olyan kicsi is lettem, kisebb tegnap este. Még mennyi tévút és mennyi kerülő lesz, hogy van-e „rendes út”, van-e „igazi”, vagy csak utak vannak, igen, így lehet, de akkor ki volt az a marha, aki kitalálta az igazit, és hogy bár épp nem láttam a Holdat, de az ott van, attól függően, hogy fordul a Föld, van fénye is, vezet, követ.

De kérdés, mire gyelek mindebből?

Nézem anyám arcát, két szemöldöke közt mély árkot húzódik függőlegesen. Fájdalommal terhes nappalok és éjszakák vannak mögöttünk, megszűnt a különbség a napszakok között, az idő érvényét veszítette. Az arca újra eltorzul, a fájdalom megnyomorítja a testet, ezt látni csak, anyámmal nem lehet azonos, akit látok, gondolom, remélem, hogy inkább *amit*, legyen tárgy, legyen idegen és ismeretlen, hátha könnyebb lesz a távolság miatt elviselni. Felnyög, félrebeszél, kérdezem, mit szeretnél, mama, persze a játék része ez is, tudom, hogy nem válaszol. Órák óta nem válaszol, az első alkalommal még meglepett, akkor még vártam, hogy értse, amit mondok, akarjon tőlem valamit, legalább ideges legyenek, hogy a tea túl édes, vagy épp ellenkezőleg, aztán a hideg és a meleg, most már letettem erről is. Hagyom, mondja. Hagyom, nem kell mindent érteni.

Izzadt a homloka, a haja csapzottan lóg, kisimítom belőle, aztán ott tartom a homlokán a kezem, hűvösebb, mint az övé, nyirkos tőle lesz, nem érzi, nem érzem én sem már a hőmérséklet különbségét. Nincs ingadozás. Felnyög, ingerülten letolja magáról a paplant, alatta egy vastag, tigris ábrázoló pléd, gyerekkoromban az alatt játszottam sátorosát, most anyámat óvja, az ő puha és csontos testét fedi be, mint a csillagos éjszaka. Jótékony sötét. Oldalt nem jó. Se a jobb, se a bal. Fogja, felül, a szeme csukva marad, azt rebegeti, nem hiszem el. Visszahanyatlik, a paplanért nyúl, elcsöndesedik. Alig telik el két perc, újra hánykolódni kezd, nem lehet lázas, most mértem, sehogy se jó, ismételteti, én meg erősen nézem, hátha attól könnyebb lesz. Rossz vagyok, hinni akarom az istent, hogy segítsen, legalább most egy kicsit legyen neki könnyebb, legyen könnyebb nekem is elviselni azt, akit benne látok.

Az időt újraszámolja a betegség, a kórházban két óra is eltelik, mire felállok a váróteremben. Egyszerűen elfelejtetek mozogni, anyámat vizsgálják, kérték, maradjak kint, úgysem tudok mit csinálni közben. A tétlenség és a haszontalanság elviselhetetlen. Kihozzák, rutinos mozdulattal tolják a széket, anya fáradtan elmosolyodik, most mintha megismerne, jó neki, én nem ismerem meg saját magam, ahogy a szemébe nézek. Nyugtatgat, minden rendben van, visszamosolyog elcsigázottan, megint hazudsz, mama, de most szabad, most lehet bármit, megtörténhet minden, és nem szabad meglepődni, mert az a szabály. Ki tudja, lehet isten. Lehet, hogy nekem kellene mondani valami megnyugtatót.

A körülöttünk lévőket nézem, amíg ringatom, tolom előre-hátra a széket, érkezik hajléktalan, kismama, kamaszlány vérző nyakkal, korombéli nő az anyjával, egy másik az apjával, rámosolyogok a férfira. Pókhálóként szövi be az alkarját a szőr, sűrű és selymes, azt nézem, elkalandozik a szemem, de visszatérek oda. Jó lenne begubózni alatta, kicsit kívül kerülni azon, ami a valóság. Visszamosolyog a férfi, mondja a lányának, nézd, milyen jól szórakozik, és felém biccent, a lánya megfordul, biztos csak kínjában, de nevet a szemem. Vastag combja harisnyában, alig fedi a csípőjét, kurvának hittem, pedig a rendőrségen dolgozik, hallom, meséli egy másik nőnek, a kurva mögöttem ül, össze van égve az arca. A miniszoknyás nőnek mély dekoltázsa van, jönnek a kollégái, behoztak megint valakit, a nő oldalra mordul, ezekkel van mindig a baj. Feláll, megigazítja a szoknyát, és mo-

solyogva elindul az egyik rendőr felé. A kurva megigazítja a parókáját, foltos az arca, bar-na foltokkal van tele.

Anyát most hozzák ki a kezelőből, Chilia engem néz a paplan alól. Ez igaz. Azt hiszi, en-gem néz. Én meg azt, hogy őt. Most jut eszembe, hogy a pléd alatt kezdtem Manokleinhez beszélni, mint az egyik égi csillaghoz. Most már emlékszem. Én neveztem el Manokleinnek, különben Immanuel volt. Chilia Davidnak akart vele kedveskedni, a név azt jelenti: „ve-lünk az isten”. Velünk van az ő istene. De arra jutottam, így nem lehet hívni egy kisleányt, a testvéremet. Emlékszem, hogy rettenetesen féltém a pléd alatt, a rajta lévő tigrist hallot-tam közeledni. Néztam a sötétet magam felett, Chilia épp a Hókirálynőbe kezdett bele, az égi csillagokba, az ikrekbe, Castor és Pollux történetébe. Sajgott a szívem, hogy halandó az egyik, a másik viszont az égbe mehet, elválaszthatatlannak éreztem a két testvért, minden alkalommal rettegtem attól, mi lesz, ha Zeusz kivételesen máshogy viselkedik. De a főis-ten mindig kegyes volt. Hol a felső világban, hol a föld alatt telt az idő, ehhez egy hintát is elképzeltam, amit közösen szöhettek maguknak a közös vándorláshoz. A legjobban azt a részt szerettem, ami az arcról szólt. Kívülről tudom: „Akik saját szemükkel is láthatták az ikerpárt, egyetlen különbséget vettek csak észre rajtuk, Pollux arcán látszottak az ököl-vívás nyomai.” Úgy gondoltam, Manoklein Pollux, Castor pedig én vagyok, a földi halan-dó. Testvéri szeretetük további jutalmául Zeusz a csillagok közé emelte képmásukat. Így keletkezett az Ikrek csillagkép, folytatta Chilia a mesét, de mi addigra már a pléden kiraj-zolódó csillagterképpel a fejem felett az igazak álmát aludtam.

Tamar, olvastam le a szíve fölé helyezett kártyáról, de utólag megbántam, jobb lett volna, ha névtelenségbe burkolózik, mert így is túl közel került. Az arca ugyanis egy az egyben a nagyanyám arca volt, fiatalkori telt formák, holdvilágkép, göcögött sokat nagyanyám, David anyja, amikor tükörbe nézett. Olyankor aztán mindig felkente az operavörös rúzt, ettől az amúgy hófehér bőre még vakítóbb lett, a hold helyett világított minden fogyat-kozás idején. Ennek most ciklámenszínű volt a szája, és vékonyabb, szinte egy-egy csík csupán a két ajak, a nagyanyámé vaskosabb lehetett, bár alig emlékszem a valódi formák-ra. A vastag keret alatt a szeme ugyancsak egyetlen csík, mély rések hasították a nő arcát, azt a holdvilágot idéző kerekéget, ami nagyanyám mindig csak szeretett volna lenni. Vi-lágított a kék szeme, épp a tenger felett haladt el a gép, az utasok közül többen kihajol-tak, felsőhajtottak, fényképeket készítettek. Micsoda pamacsok a felhők, suttogeta áhítat-tal egy kislány, de engem kevésbé érdekelt a tenger, sokkal inkább a nő szája, bőre és sze-me, mintha utoljára, még egyszer találkozhatnék a nagyanyámmal.

A legjobb lenne mindig először érkezni meg. A hang jobbról érkezett, fiatal nő nézett utána révetegen maga elé, és folytatta, immár tizenhárom éve járok Izraelbe, de látni, ahogy emberek először érkeznek meg, először járják körbe a szent helyeket, na, az a látvány min-dent megért. Az Óvárosban értettem meg, hogy mire gondolt. Öten indultunk el, egy fér-fi és négy nő, korban huszonöt és ötven közöttiek. Egy francia férfi, a nők pedig: a svéd, Alva Hallström, az olasz, Gemma Mantini és az orosz, Dasha Mir. Mind azért, hogy vá-laszokat kapjunk, a szervezet segített abban, hogy kutassunk az archívumban. Túlélőkkel készült interjúkat nézhettünk, melyek ugyanazon rend szerint épültek fel: először a gye-rekkorokról meséltek, a boldog békeidőkről, a családi életről, a mindennapokról, aztán jött a vészidőszak, és a felszabadulás, de legalább olyan fontos volt, hogy a jelen és a jö-vő is megjelenjen: velem korú unokákat, dédunokákat mutattak fotókon az idős nénik és bácsik. Az üzenet maga az élet volt, és hogy derével túlélhető minden. Ezért lett akkora érték a gyerek a családban, a tudás és a hagyomány, a közösség ereje.

Én Chilia kívánságát teljesítettem. Legalábbis még néhány napig vakon hihettem ezt.

A hotelben többször elmondták, hogy bár be nem zárhatnak, de nyomatékosan kérik, hogy ne menjünk arra, és mi olyanok lettünk, mint a legrosszabb gyerekek, egyenesen in-dultunk meg a tiltott hely felé. Az első fiú, akit megszólított az olasz nő, míves angolsággal mutatta az irányt, a mondatok első felénél szedte ki az egyik füléből, a vége felé a másiktól a fülhallgatót. Én ez idő alatt az olasz nőt néztem, hatalmas csodálkozó szemei melegsé-

get árasztottak, azonban volt benne valami szikárság, keménység. Csontos térde, a vékony vádlija és a karakteres járomcsontja szigorúságot sugárzott. Csak akkor lágyult el, amikor mosolyra húzódott a szája, és elővillantak a kajla fogak, ezen ő maga is nevetett sokszor. A részletekben lakik az ördög, folytatta, és rám kacsintott, ettől kislányos derű töltötte be az egész lényét. Fiúsan rövidre nyírt haja alatt nem győztem csodálni a nyakát, hosszú és inas gazellanyak, és barna bőr, simogató színek mindenütt. Szerette a feketét, és sállal vagy színes harisnyával törte meg a komorságot, de mindig maradt benne a királynői tartásból. Az út folyton lefele vezetett. Mondta a fiú, hogy lesz majd balra, és olyan is, amikor a tömeget kell követni, de elsősorban a sínekre figyeljünk. Nem figyeltünk rá sem, mire az első elágazáshoz értünk, riadtan néztünk össze, hogy hogy is mondta. Akkor értünk a katonához, aki tagadott mindent, az Óvárosról nem tud, olyan nincs is, eszünkbe sem jutott ellenkezni. Közben kezdett megnyílni a város, mintha ladikba szálltunk volna be, a szimbolikus terek mindegyike ott kavargott a fejemben, tudtam, lesz majd kapu a sínek után, nem is egy, és azokon mind át kell menni, hogy elérjünk a falhoz.

Én félek, szólaltam meg a járda közepén, aztán balról felcsendült az ének, egy idős férfi kezdett énekelni, talán ennyin múlt, hogy nem fordultam vissza. A fegyverek a suhancok oldalán mintha játékfegyverek lettek volna, minden csak olyan volt, *mintha*, játékfegyverek és játékkatonák, egy távoli valóság nyomai.

Tudtam arról, az Óvárosban robbantanak. Tudtam, tele fegyverrel a város. De ahogy elnéztem a fiatal fiúkat, a szemükben nem volt semmi, se düh, se kíváncsiság. Talán ez volt a legfélelmetesebb, ez a semmi. Üres tekintettel álltak vagy guggoltak, és később a labirintusban készségesen segítettek, akkor már elhitték, hogy nem hátrálunk meg.

Öten szétváltunk, hárman és ketten baktattunk lefelé, a nagy nevetések után jobban esett kicsit kettesben lenni vagy hármásban, mert akkor a harmadik hallgatható. Egy lánynak köszönhattük a jó irányt, hatalmas katonai zsákkal a vállán szólt még vissza, hogy de nagyon vigyázzunk magunkra, idegen szavakat rakott össze a fejem, de megmaradt a félelem magja benne, a lány tekintete, amiben elveszni készült az értelem, hogy minek megy oda az ember, mi hajtja arra, ahol nincs biztonságban, és bizonyosságot sem kap.

Én akkor a férfi mellett haladtam. Tudtam, francia, a zsidó egyetemre jár, és a vallásról tanul, kérdeztem, miért. A város fényei tompán kísérték minket az úton, buta volt ez a kérdésem is. Ő mégis komolyan vett és elgondolkodott, majd a nagyszüleiéről kezdett mesélni, hogy kitértek, és hithű katolikusként éltek le majd ötven évet a holokauszt után. A titkuk csak a péntek és a szombat volt. Huszonnégy órán át nem tudtunk róluk. Titok volt, mit csinálnak ők napnyugta után. Gyerekként nem értettem. Miért nem lehet náluk szombat reggel kakaót inni vagy bundás kenyeret enni. Mint minden rendes unokának. Tagoltan beszélt, a levegővételre külön időt szánva, a kimértségében is titkok rejtőztek, torokhangon formálta a szavakat is. Magas volt, kicsit meggörnyedt, amikor hozzám beszélt, de ez ritkán következett be a hosszú séta során, inkább előre, maga elé dörmögött, mintha a sínekhez beszélne. Úgy tudott egyenes maradni, hogy nem közösködött, illetelmesen és fegyelmezetten válaszolt minden kérdésre, mindig akkor kezdve el a választ, amikor már épp azt gondoltam, nem kellett volna meg sem szólalni. Aztán jött a műtét, tette hozzá, mint aki kiszól, húzzam be magam mögött az ajtót, a huzat ellen, úgy emlékszem, épp egy oszlop mellett mentünk ketten kétfelé, ő jobbról, én balról, és ott értünk megint egymás mellé, amikor már a hitről kezdett beszélni.

Két hónapig néztem a plafont. Volt időm gondolkodni. Egészen biztos lettem abban, hogy nincs isten. Aki pedig mást mond, az hazudik. Nincs. Mert nem lehet. Én tapintatosan nem kérdeztem rá, hogy mit tud a test, ami miatt ő abban hisz, hogy nincs isten, mi az, a fájdalom, a megalázottság, a lepedő nyirkossága vagy egyszerűen az örökös kétely és az esendőség órái, ami után egy másik ember kelt ki az ágyból.

Tamarnak viaszból volt az arca, hirtelen villant be, épp a Jaffa kapunál jártunk, a labirintusban a francia kísért, de nem nagyon beszélünk, miután elmondta a gyűrű történetét. Azt hittem, nem ismerem, de tévedtem. Egyre mélyebbre haladva ebben a történetben, a katonák már csak guggolva szívták a cigarettát, és a telefonnal babráltak, csak a testükön lévő vastag mellény és a fegyver mutatta, minket is védenek.

Magamtól nem tudsz megvédeni, álltam meg az egyik előtt, és mondtam az arcába, mire visszakérdezett, hogy English, és akkor már én is elgyávulva váltottam angolra, a falat keressük. Mellettem állt a francia, magasan, fehér nadrágja vakított a sátorok között. Mindkét oldalon kapuk, addigra már túl voltunk a folyó városán is, a hullámzó embereken, mert a villamost követve hol tizenhat éves fiatalokkal, hol kalapos haszidokkal, hol európai ruhát viselő emberekkel keveredtünk. Bár keveredni nem lehetett, az utolsó szakaszon egy idős haszid mellett elhaladva borzadtunk el a franciával, akkor már tudtam, egységben gondolkodik ő is, hiába tagadja isten létét, na és akkor, ahogy egy oszlopot két oldalról kerültünk meg. Az előtt volt a férfi. Nem állt meg, nem lett hangosabb, magában dörmögött valamit, de a francia összerézett, zsidó átok, szúrta a fogai között, és én ledermedtem, hogy ilyenkor mit kell csinálni, ha ő istenben nem hisz, én meg magamban. Idegességemben felkaptam a fejem, balra egy olyan homlokzatot láttam, ahol két óra állt párhuzamosan, két időt mutatott, felette egy harmadik, valami antik példány, és mindezek alatt egy olyan egységekre tagolt, berovátkázott félkör, mint a szögmérő volt gyerekkoromban. Kilenc huszonkettőt mutatott az egyik, öt negyvenhatot a másik, és Manokleint láttam magam előtt, ahogy előveszi a trenderlit, fekete alapon fehér sávokkal díszített bűgőcsigát, és rám kacsint, hogy nézd, Titili. Megpörgette, és a játék forogni kezdett, egyszerűen nem hittem, ami történik, a csiga elszíneződött, és a szivárvány minden színét megmutatta, miközben körbe-körbe járt.

A zsidó átokról ennyi jutott eszembe. Nem fordultam meg a férfi után, de egyre gyorsabban haladtam az Óváros felé, és amikor a labirintusban végre mellettem a huzalok, felettem a plafon ért össze, megnyugodtam, hogy aki világon kívül él, azt nem fogja az átok. Asha, addig sikerült megállnom, hogy rád gondoljak megint. A fonállal kezdődött, a szálakkal, hogy ebben a rendszerben el tudnék veszni, életemben először van egy tér, amiben lehet, hogy nem találok a helyem, hiába jutottam át annyi kapun, égen, tengeren, nem számít, mert a belső drótokat úgy összecsomóztam. Két oldalt az áram, felül a kitekart égbolt, pedig emlékeztem, hogy az elején még nem ért össze, volt olyan, hogy az összeboruló ponyvák felett láttam egy fenti teraszt, korlátot, száradó ruhát.

A siratófalhoz nehezen engedtek be. Az átvilágító berendezés sípolt többször, kipakoltam minden zsebem, levettem az ékszereket, anyám gyűrűjét, a Davidtól kapott órát, mikor végre némán haladhattam át a fal felé. Mint egy óriási csarnok, gladiátorok vagy egy egyszerű óriás rét. Amint beléptünk, jobbra felsikítottak, láttam, luftballonok szállnak az ég felé, színes gömbök az istenhez, talán azok, akik elengedték, abban hittek, önfeledten játszik majd odafönn az isten, és akkor jókedvében lemosolyog rájuk is. Odébb aztán már nem volt szikrája sem a színnek. Feketébe öltözött fiatal lányok a térdet, vádlit takaró szoknyában indultak meg a fal felé. És ott már csak azt láttam, kezüket a szemük elé emelve dülöngélni kezdtek, az egyik olyankor ökölbe szorította a jobb kezét, és akik végeztek, jobbra indultak meg, felfelé a lépcsőn.

Akkor írtam neked, Asha, hogy ha lehet hinni a cetlikben, ha isten olvassa a cédulákat, én most neked kérnék minden jót, és bár tudtam, hogy a pillanat sosem lehet elég jó, ki tudja, éppen hol és miben zavarlak meg, de egyszerűen elcsigázódtam és összetörtem, látva a hajbókoló nőket, mindegyikben látva önmagam ringatózó, hullámzó testét. Azt reméltem, ha kimondom, megszűnik lenni. Azt reméltem, a hit annyi, hogy az ember kimondja, és akkor végre lesz, mert a franciának nekiestem, és ököllel vertem a mellét az órák alatt, hogy de mondd, pusztulj meg, ha nem tudsz válaszolni, hogyan élsz hit nélkül?

Mi van a hit helyett? Mi volt a plafonra írva, hogy azt te ennyi ideig bírtad nézni úgy, hogy abba nem roppantál bele? ■ ■ ■

Csobánka Zsuzsa Emese: író, költő és tanár. Miskolcon született, Budapesten él. Az ELTE-n neveléstudományból doktorált. Verseskötetei: *Bog* (2009), *Hideg bűnök* (2011), *Minden kikötő* (2015). Regényei: *Belém az ujját* (2011), *Majdnem Auschwitz* (2013), *A hiányzó test* (2014). A *Szépen ölni* című regénye a Kalligramnál jelenik meg a könyvében.

elszabadult a pokol, ahogy sérthetlenségem

elvesztettem. addig töretlenül
üvöltöttem, ugattam, nem háromnegyedig, száz-százhusz
százalékig hittem a győzelemben.

péntek este (nem lesz iskola), anyám és apám pucér talpakkal
szuszognak, bármeddig nézhettem filmeket: „kenti diákok”,
a diáklány narancsot evett, a megpucolt narancsot az ujjára
húzta. megölték, őt
vagy a kedvesét?, ilyesmire emlékszem, bugyuta
film, de az *igazságtalanság*
átsüt a rendszereken. rajtam, rajtunk

akkor az iron maiden-pólós hetedikesek
hatalmaskodtak. „fasiszták”
lettek, rohadék „nácik” a következő

hétfőn, ezek voltak a szavaim (jobb híján) a „hatalomra”,
mely fagyott hógolyóival (sok fajta hógolyó van,
januárra ikrásodik) kilőtte
az iskolaudvar sarkába szorult összes
barátomat, haveromat és idő kérdése volt,
máig jók a reflexeim, engem is pofán
találtak. talán, mert pofán, szabadult
el a pokol, egy husánggal indultam
nekik, hisztérikus
állapotomból nyugdíjasok, '45 előtti
napközis tanárok szakítottak
ki, persze nem tudom, hogyan,
figyelembe vettek.
(habár figyelembe vették a hetedikeseket is,
ezért a husánggal kicsit még üvöltözgettem),

elkülönítették, az udvar két sarkába gyűrték,
elcsendesítették a zsvajt. amiből akkor lehetett volna
balhé, ha „följebb” kerül:

részemről a „nácizás”, „fasisztázás”
okán, „mert ilyenféle ideológiai utálat mai szocialisták
közt nincs, idejemúlt”, a hetedikesek meg elhíresülten
„bomló alkat” voltak, mondjuk az iron maiden-nel együtt
gyűlölték, kiásták és újratemették Margaret Thatchert. aki
épp akkor jött vásárolni a Vásárcsarnokba paprikát.

mindenki ment a saját osztályába.

mindenki tudta, mi történt, semmi, kis csíra
volt, egy filmecske
miatt lett volna aránytalan számonkérés.

ebbe a szobába várnánk a gyereket, meg egyáltalán,

megérett az idő a kifestésére, lomtár és veszekedésekből
kivonulásaink odúja volt sokáig.

egy helyütt a vakolat felpúposodott (máig rejtély,
arra nincs vízvezeték), tégláig
kellett kaparni, két téglá közt betömve
egy 1949-es újság. elég volt
belepillantani, nyers, rákosista szöveg, mit lehet
tudni, továbbolvastam, semmit.

valami történelmi tiszteletből kezdtem szépen
szétteregetni. relikvia?, minek?, még messze
meglepetés nélkül van.

Demus Gábor: Balassagyarmaton született 1974-ben, újságírói és filozófiai iskoláit Budapesten és Miskolcon végezte. *Egy gang sarkából* című verseskötete a MŰÚT gondozásában jelent meg. Jelenleg Budapesten él.

Áram-lázadás

lázadás

Óe Kenzaburónak

Már délután fél öt van, és még csak most indulhat haza. Sóth Károlyt újabban megint szorongással töltötte el a tanári szoba, majdnem úgy, mint kezdő korában. Az asztalok közül már csak kettőnél ültek, két kolléganője, egyikük a laptopon böngészte a kötelező túlórák táblázatát, másikuk írt, talán röpdolgozatokat javított kifejezéstelen arccal. Károly egyiküket sem kedvelte igazán. A röpdolgozatost kifejezetten kerülte, tavaly érkezett, de olyan szögletes volt azóta is, mint egy legóbábu. Még a neve is (Edit), mint egy kimért tömondat. Magában úgy hívta, File Edit, de igyekezett leszokni róla, nehogy hangosan is így szólítsa egyszer. A saját diákkora pengeszájú, vértelen tanáraira emlékeztette, akikre délutánonként a költőbarátaival örökké ható átkokat zúdítottak. A barátaim, gondolta most, és felhúzta a szemöldökét.

Iskola után gyülekeztek a vöröstéglás udvarban, aztán villamossal ki, a vasúti töltések mellé a használaton kívüli indóházba. Estig olvasták egymásnak a verseiket, ha el nem zavarta őket egy unatkozó vasutas. Mindenki költő volt, és ahogy illet, mindegyikük megtalálta az igazságot, megvetették és lenézték az egész felnőttvilágot. A tanítványaikban máig felismeri azokat az arcokat, akik ők voltak egykor. Van olyan osztály, ahol csak egy ilyet lát, ez némi szorongással tölti el. Most is van egy srác, a tizenegyedik bé-ben, szeretne valahogy segíteni neki, hogy ne legyen annyira egyedül. Szeretné elmondani neki, hogy ő is ilyen volt, de ha erre gondol, abszurd és nevetséges jelenet játszódik le előtte, a kedves tanár, amint bizalmaskodik, jófej próbál lenni, ugye, és elmondja a világ legközhelyesebb mondatait, pedig üvölteni kéne, üvölteni, nem mintha lehetne valamit mondani ezzel az üvöltéssel, mert Károly már jó ideje úgy gondolja, hogy a világ egyetlen kurvanagy kérdésben lehet legföljebb összefoglalható, abban, ami évek óta ott csapong a koponyájában.

Mióta az öreg Berti nyugdíjba ment, minimálisra szorította az érintkezést a legtöbb tanárral. Sokat hallgatott. Szinte zavarba ejtő volt, hogy bele kell köszönnie a tanári szoba poshadt levegőjébe. Közben legszívesebben rávágott volna az asztalra.

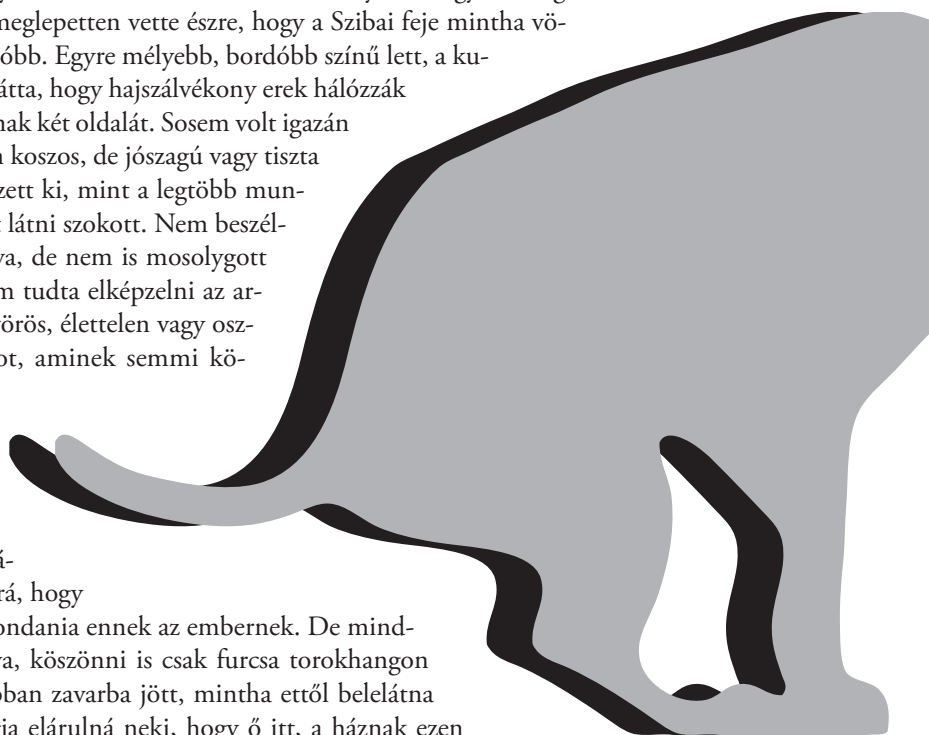
Sziasztok, mondta rekedten, táskába csúsztatta a mappáját, és helyére tolta a szakadt ülőkéjű, fatámlás székét. A nők fel sem néztek, visszaszáítottak, valószínűleg nem is jutott el a tudatukig, hogy volt ott még valaki, és az sem érdekelte őket különösebben, hogy most elhagyja a helyiséget.

Sietett haza, pedig nem volt otthon senki, de a Kutya várta. Arra gondolt, hogy tényleg jobban siet-e, mint olyankor, ha tudja, hogy otthon van a felesége. Az előszobában ledobta a táskáját, és már fordult is kifelé, mert Kutya az örültek táncát lejtette, mint mindig, ha végre hazaért valaki, és főleg, ha tudta, hogy séta következik. Károlynak minden egyes alkalommal eszébe jutott, hogy könyörgött a lánya egy kutyaért, hogy igyekeztek róla lebeszélni, és hogy adták be végül a derekukat, ahogy annyi ismerőse már, akiket titkon egészen addig kissé megvetett, amiért nem tudták érvényesíteni az észérveiket a gyerekekkel szemben. Észérv, gondolta most és elröhögte magát. Mire leértek a ház elé, fél kézzel megsodort egy cigarettát, a kapunál rágyújtott.

Délután még úgy tervezte, nagyot járnak a városban, először a kutya-futtató, aztán róják az utcákat, ahogy szokták, hazafelé bemennek a kis parkba, de már nem volt semmi ereje a napnak, úgyhogy a futtató után csak egyet kerültek a magas házak között, miközben folyton ugyanaz az egyetlen, rohadt, megkerülhetetlen mondat ütközött belülről a homlokának. Néhány éve olvasta egy regényben.

Hazafelé átvágtak a nyomorúságos, bekerített parkon. Kutya futott bent egy kört, megugatott egy szarkát, aki a drótból font kuka szélén billegett nagyképpően. Károlynak kedve lett volna együtt ugatni Kutyaival. Bosszantotta a madár pökhendisége. Bosszantotta, hogy azt képzei, hogy a szarka lenézi őket. Gyalogos emlősök, a világ folyamatosan kutakodó, szimatoló szerencsétlenjei. Nem volt kedve rászólni Kutyaára, a szarka végül elunta és felröppent a kerítésen kívüli fa tetejére, Károly is csak sejtette, merrefelé ült meg, látni már nem lehetett. Sötétedett, a lámpákat pár perc múlva kapcsolják fel. Kapcsolja fel az automata rendszer, ami minden este és minden szürke órában ugyanolyan szenttelenül kezdi meg a szolgáltatást. Lássatok, városi vaksik.

Megyünk, intett Kutyaának, aki erre boldogan odaszart a kavicsos ösvény melletti tujája tövébe. Károly lehajolt, kis zacskóval felszedte az ürüléket, megcsomózta, aztán Kutya nyakörvére kattintotta a pórázt. Mire hazaértek, egészen sötét lett. Mindig hirtelen lesz este, gondolta, valahogy mindig olyan gyorsan. A kapualjban jutott eszébe, hogy még mindig nála van a kutya-szar. A kukatárolóhoz indult, elhalad a pincelejáró előtt, amire mindig rásandított, ha erre jött. Ott, a lépcsőforduló utáni csövekre kötötte fel magát Szibainé a harmadikról, nyolcvankilencben. Emlékezett a kislányra, aki utána maradt. Ági, talán Áginak hívták. Tizenhárom-tizennégy lehetett. Itt maradt az apjával. Az meg ivott. Csendesen voltak, senki sem tudta, hogyan élnek, csak az üvegek csörömpölését lehetett hallani, sör, vodka, hálás szatyorban, hol Szibai hozta, hol a lánya. Ha egy darabig nem találkoztak, Károly mindig meglepetten vette észre, hogy a Szibai feje mintha vörösebb lenne, mint legutóbb. Egyre mélyebb, bordóbb színű lett, a kuka-káknál egyszer közelről látta, hogy hajszálvékony erek hálózák be az egész orrát, az arcának két oldalát. Sosem volt igazán büdös, sosem volt igazán koszos, de jószagú vagy tiszta sem, éppen csak úgy nézett ki, mint a legtöbb munkás, akiket Károly itt-ott látni szokott. Nem beszélgetett, nem volt mogorva, de nem is mosolygott soha senkire. Károly nem tudta elképzelni az arcát másképp, mint egy vörös, élettelen vagy oszlásnak indult húsdarabot, aminek semmi köze a körülötte lévő világhoz. A kukatároló mellett, a pincelejárónál, ott kísértett a felesége, és ha ezen a helyen találkoztak, Károly többször is gondot rá, hogy valami kedveset kéne mondania ennek az embernek. De mindannyiszor elakadt a szava, köszönni is csak furcsa torokhangon sikerült, amitől még jobban zavarba jött, mintha ettől belelátna a Szibai, mintha a hangja elárulná neki, hogy ő itt, a háznak ezen

a pontján mindig arra gondol. Úgy sejtette azonban, hogy a Szibai is mindig arra gondol.

Ha már így alakult, nem ment el a lifthez, a cselédlépcső felé indultak. Kutya előre szaladt, csatogtak a körmei a kopott lépcsőfokokon. A lépcső melletti kis lakásban éppen csend volt. Ott lakik a Tüdőfejű, Horváth. Időnként megveri a csaját. Egyszer a feleségével kihívták rájuk a rendőrséget, mire a Tüdőfejű olyan ordítózásba kezdett az udvar közepén, hogy az egész ház azóta

is emlegeti. Soha többé nem mertek szólni senkinek.

Az elsőn ugyanígy a lépcsőfordulónál az öreg tanárék laknak, az ajtajuk mögül néhanap még most is zongoraszó szűrődik ki, és Károly olyankor arra gondol, hogy tíz éve ilyen öregkort képzelt volna magának. A másodikon egy kifürkészhetetlen kínai család, ezerévesnek tűnő nagymamával. És a saját szintjükön, a harmadikon, ott van a Szomszéd Nő, akivel egyszerűen nem tud összefutni.

Felértek. A lakás sötét és meleg volt, bekapcsolva hagyták a fűtést. A felesége már tegnap közölte, hogy a munkatársaival tölti az estét, Károly bólogatott, mint ha elhinné, és végül is, lehet, hogy úgy van. A lánya sms-t írt, hogy elmegy a barátnőjével plázázni, és lehet, hogy ott is alszik náluk, ha megengedi. Válaszolt, hogy megengedi.

Mindent megengedek, gondolta. Jó, hogy egyedül lehetek, gondolta. Nem lehet többet tudni semmiről. Minden egyetlen megválaszolhatatlan kérdésbe torkollik.

Felkattintott a villanyt az előszobában, levetkőzött, nézte, ahogy Kutya az etetőtálhoz rohan, mohón issza a vizet. Száraz tápot szórt ki neki a másikba, egy percig figyelte, ahogy fal, újra iszik, és farkcsóválva tesz egy kört a lábai körül. Meglapogatta a hátát. Kutya elterült a nappaliban a rongyszőnyegen, és Károly tudta, hogy hamarosan elalszik.

A szobájába ment, villanyt gyújtott, észrevette, hogy a mennyezeti lámpa két izzója közül az egyik megint kiégett. Sárgás, álmos fény folyt szét, az árnyékok féloldalasak lettek. Nem csukta be maga mögött a szobaajtót, így szokta, ha egyedül van a lakásban. Kutya be tud jönni, ha akar, de ilyenkor ritkán jön be. Ha magára zárná az ajtót, akkor előbb-utóbb elkezdené kívülről kaparászni. Most nyugodtan alszik a rongyszőnyegen, onnan éppen idelát, láthatja az ajtónyílás kis szeletét.

Károly állt a szobája ajtajában, ahogy olyankor szokás állni, amikor nagy munka vár az emberre és még nem tudja, hol fogjon hozzá. Csakhogy előtte nem állt semmiféle munka. Nézte a hanyagul, félig-meddig bevetett heverőjét, a heverő tövében a folyóirathalmokat, a szobában körös-körül a könyveket, és a végén (hét kényelmes kis lépés) az íróasztalt az ablak előtt, mellette a dobozait a digitalizálásra váró kazettákkal, az asztal jobb oldalán a fotóstáskát, az ablak vakon fénylő üvegét, még a függönyt se húzta be. Le kéne kapcsolni a villanyt, hogy átlásson a gangon, hátha itthon van a Szomszéd Nő. Akit kitartóan figyel, és akivel még soha nem beszélt attól az egyetlen naptól eltekintve, amikor ideköltözött, és a cselédlépcsőn összefutottak. Ők a feleségével jöttek a boltból, szatyrokat cipeltek, a Szomszéd Nő meg egy dobozt vitt le a kuka mellé. Köszöntek, a nevét azonnal elfelejtette, és azóta sem merte megkérdezni a feleségétől, ő emlékszik-e rá. A Szomszéd Nőnek nincs névtáblája, a postaládán is csak az emelet meg az ajtó szerepel, soha nem fogja tudni a nevét, csak az illatára emlékszik, nyár volt, azt mondta, ne haragudjanak, nem lépek közelebb, megizzadtam. Isteni szaga volt. Meg kéne lesni, ott ül-e szemben az ablakhoz tolt asztalánál, de ilyenkor már be szokta húzni a függönyt, nem látni úgyse semmit. Csak a torokban a szorítás, az ne lenne ma, és ez az állandóan fölkerédkedő mondat, mint egy álom, úgy úszik el a szeme előtt minden sora annak a könyvnek, évekket ezelőtt, a felesége mérges pillantása, mert ő ráfordult, amiért nem hagyta olvasni, állandóan csak a könyvek, mondta a felesége, mi is itt vagyunk, mondta, mint egy citromfacsaró, maga köré köpve a savat. Mi is itt vagyunk, gondolta most Károly, az istenit, én is itt vagyok, megmondjam, megmondjam, megmondjam.

Még nem nyúlt a kapcsolóhoz, mégis vaksötétbe borult a szoba. Eltelt egy vagy talán két másodperc, mire felfogta, hogy minden fekete, a belső udvar, az egész lakás, az egész ház. Áramszünet. Az íróasztal felé botorkált (hét kényelmes lépés, ha nincs ott egy könyv vagy egy papucs vagy egy alsó), hallotta, ahogy Kutya nyugtalanul szaglássza a szoba küszöbét, bejön, megfordul, kimegy, körbejár a lakásban. Az asztalon áthajolva kibámult a házra, soha ilyen feketének, ilyen kétdimenziósnak, ilyen jelentéktelennek nem látta még. Senki nem gyújtott meg még egyetlen gyertyát vagy zseblámpát sem, de az utcáról sem jött fény, az elhaladó autók fényszórói vetítettek valamit, halvány fénypázmák. Vaksötét, koromsötét, éjsötét, talán az egész területet levágta a minden körülmények között megbízható rendszer. Soha nem volt még ilyen jó itt lenni, gondolta Károly, hogy rohadtok meg mind.

Az asztalra térdelt, feltépte az ablakot és kiordított a vaksötétbe: Megmondjam az igazat?!

A fekete ház falain pattogott az üvöltés, a csönd egyetlen pillanatra teljesen tűnt, mielőtt még megtalálták volna a zseblámpákat és gyertyákat, mielőtt kibotorkáltak volna a folyosókra, mielőtt valaki felhívott volna valakit, mielőtt bekapcsolt volna egy tartalék generátor, mielőtt kiderült volna, hogy hol van a hiba a hálózatban, létrejött egyetlen tökéletes pillanat, amiről senki nem vett tudomást.

Aztán Károly, mint gyerekkorában, ha éjjel kiszökött otthonról a konyhaablakon, máris huppant vissza a földre, mintha semmi köze nem lenne az egészhez. De a tarkójától a hátán át a talpáig beborította az a forró didergés, amit utoljára talán ott érzett az elhagyott indóházban, amikor felolvastott egy verset a barátainak, ami után mindennél szilárdabban tudta, hogy kimondta azt az egyetlen dolgot, amit érdemes kimondani ezen a világon.

Szeifert Natália: 1979-ben született Zircen. 2005 óta publikál irodalmi lapokban prózát, verset, könyvkritikát. Első könyve *Láz* címmel jelent meg a Könyvműhely kiadónál 2012-ben. 2016-ban megkapta a *Mozgó Világ* folyóirat díját, próza kategóriában. 2017-ben a *Kalligram*-nál jelent meg *Az altató szerekről* című regénye.

a gombok és az emberek között

Thomas Bernhard nyomán

jó ember volt a gondolkodó
szeretett gombolkozni
és tudott is
nap mint nap kigombolkozott
de nem vették észre

ugyan kit érdekelnek manapság
a gondok vagyis a gombok
a cipzárok tépőzárak korában
talán százezer ing- vagy nadrággombot
se vennének észre az emberek

derék ember volt a gondolkodó
szeretett gombolkozni
de hiába gombolkozott ki
könnyen és hamar
nem vette észre senki

rendes ember volt a gondolkodó
szeretett kigombolkozni
sokat időzött a gombok között
sokat időzött az emberek között
szerette a gombokat és az embereket

jóraivaló ember volt a gondolkodó
kigombolkozott könnyen és hamar
szeretett emberek között lenni
halottak napján
de begombolkozni már nehezebb volt

lát valamit vagy nem lát valamit

Thomas Bernhard nyomán

az ember az ablakot kinyitja
egyszerre az összeset kinyitja
kinéz az összes ablakon
és lát valamit
vagy nem lát valamit

az ember az ablakot nem nyitja ki
egyszerre az összeset nem
nem néz ki egyik ablakon sem
és lát valamit
látja a nemcselekvést

ha az ember az ablakot
mégis kinyitja
újabb és újabb ablakok
nyílnak ki
újabb és újabb virágok

ha az ember az ablakot
nem nyitja ki
újabb és újabb ablakok
nem nyílnak ki
akár az ejtőernyő vagy a virágok

ott ül vagy áll az ember
egyszerre az összes ablak előtt
és nem kinéz rajtuk
és nem nem néz ki rajtuk
csak ül vagy áll az ember

egyszerre az összes ablak előtt

örültem hogyan végre

Thomas Bernhard nyomán

nap mint nap elvonult előttem
a történelem
nap mint nap elvonultak előttem
a tévedések

viszonylag könnyen és hamar
a kalaptartóra helyeztem kalapom
botomra támaszkodva könnyebb
a szemlélődés és a megfigyelés

más állatok meg más emberek
írták éppen a történelmet
látták hogy nyitva van a kapu
a disznóól kapuja

nap mint nap elvonultak előttem
boldogan rőfögve a disznók
kalapomat a kalaptartóról leemeltem
és a fejembe nyomtam

aztán pedig megemeltem
nem magamat hanem a kalapomat
és a botommal is integettem
és örültem

szívből örültem
hogyan végre
felvonult előttem
a történelem

nyomán

végigmegy vagy nem megy végig

Thomas Bernhard nyomán

teljesen mindegy
hogy végigmegy az emberek között
vagy nem megy végig
az emberek között

teljesen mindegy
hogy végigmegy az állatok között
vagy nem megy végig
az állatok között

teljesen mindegy
hogy végigmegy az növények között
vagy nem megy végig
az növények között

teljesen mindegy
hogy végigmegy a baktériumok között
vagy nem megy végig
a baktériumok között

teljesen mindegy
hogy végigmegy a vírusok között
vagy nem megy végig
a vírusok között

nem indokolja semmi
hogy végigmenjen
és nem indokolja semmi
hogy ne menjen végig

Debreczeni György: 1958-ban született Budapesten, jelenleg is itt él. Könyvtárosként dolgozik. Tagja a Szépirók Társaságának, valamint a Nagy Lajos Társaságnak. Legutóbbi kötete: *szelektív üveghegyeken innen* (Syllabux, 2017.)

nyomán

Muzsikus a lakásomban

AZ egész a törökökkel kezdődött. Meglepett, hogy ilyen sokan élnek Pesten. A kiadó lakásomra többen is jelentkeztek. Majdnem mindegyik egyetemre járt, fiúk és lányok vegyesen. Törték a magyart vagy angolul beszéltek. Először húzódoztam. Na, nem mintha gondom lenne a külföldiekkel, sőt, kifejezetten szeretem a sokszínűséget. Sokat jártam Londonban és Párizsban is, imádom azokat a negyedeket, ahol szinte nem is látni fehér embert. Állati egzotikus az egész. Csak valahogy itthon nincs ehhez hozzászokva az ember. Persze mi is ki voltunk akadva ettől az uszítástól, ami az utóbbi időben zajlott. Szörnyű, hogy hergelték a népeket. Na, de itt mégiscsak a saját lakásomról volt szó.

Nem beszélve arról, hogy zsidóként még óvatosabb az ember. Például biztos voltam benne, hogy a családom teljesen kiborulna, ha egy muszlim bérlőm lenne. Jó, tudom, nagyon gáz az egész, én sem értettem, mi ütött belém, mert nálam jobban senki sem utálja, ha valaki ez alapján ítélkezik. De akkor is ott motoszkáltak bennem ezek a kérdések.

Persze aztán figyelmeztettem magamat, hogy nem lehetek ilyen, nem tudnék a tükörbe nézni, ha ez befolyásolna. Meg hát, az igazat megvallva, az is zavart, hogy már üresen állt az albérlet egy hónapja. A semminél ez is jobb, győztem meg végül magam, és úgy döntöttem, az egyik töröknek megmutatom a lakásomat.

Péntek délután találkoztunk. A srácnak fehér bőre, fekete, divatosan hátrazselézett haja volt, márkás inget, tornacipőt viselt, szóval egész európainak tűnt. Jó, tudom, nem a külső számít, meg nem szabad ebből ítélni, de ez mégis megnyugtató.

Körbevezettem a lakásban. Megnézte a nappalit, a hálót, az IKEA bútorokkal felszerelt kis konyhát, készített néhány fotót is. Azt mondta, tetszik neki a hely, ki is venné, és ha nem bánom, keresne egy albérlőtársat maga mellé.

– Miért is ne? – mondtam neki felbuzdulva azon, hogy úgy tűnt, legyőztem a félelmeim.

Másnap megkötöttük a foglalás szerződést.

Miután elköszöntünk egymástól, felhívtam az ingatlanos nagynénémet, hogy eldicsekedjem neki, a segítsége nélkül is milyen ügyes voltam.

– És ki a bérlő? – szegezte nekem a kérdést Vera néni.

Először nem tudtam, mit válaszoljak, mert az igazat megvallva a családuk tele van paranoiás zsidóval. Amikor megindultak a bevándorlók Európába, Vera néni is nagyon kiakadt, azt mondta, ez a végső jel, hogy alijáznunk kell az óhazába.

– Valaha mi is vándorok voltunk, és a Tóra is azt tanítja, hogy be kell fogadni az idegeket – magyaráztam neki.

– Szarok rá, mit mond a Tóra, én ebben a kérdésben a miniszterelnökkel értek egyet! Nem szabad őket beengedni, ezek az emberek nemrég még izraeli polgárokat öltek, és már késő lesz lépni, ha a mi torkunkat vágják el.

– Nem lehet mindet egy kalap alá venni!

– Majd akkor legyél ilyen megértő, ha épp a te házadat robbantják fel – válaszolta erre annak idején, úgyhogy én nem is vitáztam többet vele.

Mindenesetre most igyekeztem kitérő választ adni.

– Külföldi – nyögtem ki.

– Nagyszerű, a legjobb egy jó nyugati bérlő! Azok igényesek, kulturáltak, és pénzük is van. Nem válaszoltam semmit, és talán pont a hallgatásommal keltettem gyanút benne.

– Te jó ég, remélem, nem oroszoknak adtad ki a lakást!

– Nem, dehogy – hebegtem.

– Akkor?

– Tudod az úgy, volt... – kezdtem.

– Csak semmi mellébeszélés – figyelmeztetett.

– Egy nagyon helyes török fiú vette ki – hadartam el.

– Ajvé.

– De tényleg! Meg sem mondanád róla, teljesen úgy néz ki, mint egy európai – magyaráztam neki, és legszívesebben leköptem volna magam, hogy ilyet mondok, de hát tudtam, így lehet rá hatni.

– Sok jót ne várj! Meglátod, nemsokára itt lesz nála az egész pereputty – sopánkodott.

– Ne legyél már ilyen.

– Veled ellentétben én figyelem, mi zajlik a világban – jelentette ki.

– Tudom, hogy imádod a rémhíreket meg eljársz minden holokauszt-megemlékezésre, ha éppen nem a lakásaiddal seftelsz.

– Valami öröme nekem is szükségem van – nevetett. – Egyébként meg hálás lehetnél, hogy bennem még igazi zsidó kereskedővér folyik. Ha én nem lennék, ki tartaná el a hozzád hasonló, csóró bölcsészeket?

– Vera néni, szeretlek, imádlak, és szerintem te vagy a legjobb a szakmában.

– Na, remélem is! – mondta, de aztán ismét komolyra fordította a szót. – Azért jól gondold át ezt az egészséget, mert nem fogom tudni elsikálni helyetted, ha a bérlőid beeszik magukat a lakásodba.

– Ne legyél már ilyen! Te csak nyugodtan rettegj a náciaktól, de engem ebből hagyj ki! – mondtam végül neki könnyedséget színelve.

Elbúcsúztunk.

A török fiú két nappal később hívott, hogy talált albérlőtársat maga mellé. Megbeszélünk egy újabb találkozót.

A kapuban vártam őket. Az új srác nem volt valami szimpatikus. Sötét volt a bőre, nagydarab volt, húsos testalkatú, a tekintete kissé bárgyú. Fekete bőrdzsekit és fekete nadrágot viselt. Hiába igyekeztem, nem tudtam másra gondolni, csak arra, hogy úgy néz ki, mint azok az arabok, akik a pesti vasútállomásokon seftelnek.

Felmentünk a lépcsőn. Én elől, ők utánam. Néha hátrapillantottam, mert a gyomrom környékén furcsa szorítást éreztem. A szorongásom csak fokozódott, amikor kiderült, ez a melák srác nem is török, hanem azerbajdzsáni, ráadásul egymást sem igazán ismerik.

A fiú gyorsan körbenézett, de nem túl alaposan, mintha igazából nem is érdekelné, hova költözik.

És ekkor eszembe jutottak a nagynéném szavai. Mi van, ha ez tényleg így megy? Előre küldik a jóképűt, aki megágyaz az üzletnek, aztán kész helyzet elé állítják a tulajt.

A srác nemsokára közölte, a részéről rendben, akár már most is aláírja a szerződést.

– Sajnos én nem így készültem – hazudtam, és abban maradtunk, hogy másnap elhozom a papírokat.

Ahogy kitétték a lábukat, azonnal tárcsáztam a nagynéném.

– Figyelj, gáz van – mondtam neki, majd elmeséltem, mi történt.

Nagyot sóhajtott, majd megadta a kegyelemdőfést.

– Tudod, hogy az itteni azeriak közül sokan droggal kereskednek?

– Ugye, most hülyéskedsz! – válaszoltam, miközben éreztem, hogy kóvályogni kezd a fejem. Elképzelttem, hogy fegyveres katonák, drogdílerok lepik el a kétszobás panel lakásom, hogy a kiszobát nagydarab török anyák szállják meg, kezükben zokogó, taknyos csecsemőkkel, hogy ez a hely lesz az új budapesti elosztóközpont, én meg ott állok majd velük szemben egyedül nőként, és akkor már késő lesz, hiába akarom felbontani a szerződést, eszük ágában sem lesz elhagyni a lakásom. Egy darabig még fizetik majd a bérleti díjat, de aztán már füttyölnek arra is, lassan megszállják az egész házat, és több lakásba is beszivárognak.

– Mit csináljak? A foglalót már kifizették – kérdeztem tőle remegő hangon.

Egy darabig hallgatott.

– Fel kell bontani a szerződést. Nincs más választásod.

– Mégis hogyan?

– Hivatkozz a másik fiúra, és hogy nem tudad, ő lesz a társa.

– És mit mondjak? Hogy nem adom ki a lakást egy azerinak?

– Édesem, nem kell mindenkit beengedni a lakásodba.

– Ez olyan ciki – hebegtem, de éreztem, elvek ide vagy oda, nem leszek erős, hiába nincs bajom a törökökkel, szeretem a kajájukat, szép a tengerpartjuk, a csencselést is meg tudom nekik bocsátani, bár én utálok alkudni, és tudom, ők robbantani sem szoktak annyit.

Letettem a telefont. A fejem hasogatott. Eszembe jutott egy régi eset, amely még húszévesen történt velem. Londonban éltem fél évet. Akkoriban nagyon szerettem az utczenészeket, szerettem elvegyülni a csövesek között, leülni hozzájuk beszélgetni. Az egyik alkalommal, amikor egy ilyen társasággal épp a Trafalgar Square-en ücsörögtem, éreztem, hogy nagyon kell pisílnem. Egy nagy táská volt nálam, az ösztönöm azt súgta, vigyem magammal, nehogy ellopják a csövesek, de aztán magamra szóltam, hogy nem lehetek ilyen szemét és nem feltételezhetek rólok ilyesmit, így végül otthagytam náluk a holmimat. Mire visszaértem, nem volt ott senki, eltűntek a cuccommal együtt, soha többet nem láttam őket. Mi van, ha most is ez történik? Muszáj néha önzőnek lenni.

Tárcsáztam a török fiú számát, kértem, hogy találkozzunk.

– Van egy kis probléma – kezdtem feszegetve, amikor leültünk a kávézóban.

A fiú most is komoly volt és méltóságteljes, a *Szulejmán* sorozat egyik tisztje jutott róla az eszembe, ami tudom, nevetséges, de tényleg ott láttam ilyen fehér bőrű, fekete hajú férfiakat, akik mindig olyan szigorúan néztek a nőkre.

– Ne haragudj, de ez az azeri fiú... Egyszerűen nem jön be nekem – nyögtem ki.

Hosszan hallgatott.

– Hívjak valaki mást? – kérdezte ridegen.

– Nem tudom.

– Mit szeretnél?

– Nagyon sajnálom, tudom, ez nem szép dolog, de fel akarom bontani a szerződést – hadartam el egy szuszra.

– Értem – bólintott.

– Nézd, nekem nincs semmi bajom veled, csak nem szeretnék balhét – vallottam be.

Rezzenéstelen arccal nézett rám.

– Balhét?

– Igen, én nem tudhatom, milyenek vagytok. Én csak szeretnék azután is nyugodtan aludni, hogy kiadtam a lakásom – nyögtem ki végül, és már nyúltam is a zsebembe a pénzért.

Lecsaptam elé az asztalra a papírossal együtt, amelyen az állt, elfogadja, hogy semmisnek nyilvánítjuk a szerződést.

A fiú nézte az arcomat, a tekintete égette a bőröm. Nem vitázott, nem akadékoskodott, nem kérte, hogy a pénz dupláját fizessem vissza, pedig járt volna neki. Szó nélkül aláírta a papírt, felmarkolta a foglalót, aztán felállt, és köszönés nélkül kiment a kávézóból.

Némán meredtem magam elé. Aztán egy jó félóra múlva tárcsáztam a nagynéném.

– Mit tettem volna? – kérdeztem Vera nénit felmentésért könyörögve.

– Felejtsd el, nem kell a világ baját magadra venni!

Letettem a telefont. Kicsit megnyugodtam a szavaitól. Azt gondoltam, talán tényleg igaza van. Mit törődöm én másokkal? Önzőnek kell lenni, a saját érdekeimmel foglalkozni, ezt kéne végre megtanulni! De még napokkal később is láttam magam előtt a srác szigorú, pengevékony száját, vádló tekintetét.

Újra feladtam a hirdetést, de megfogadtam, ezúttal szóba sem állok külföldivel, maradok az ismert terepen, jöjjenek a szép magyar párok, velük eddig mindig elboldogultam. Voltak is érdeklődők, de végül egyiknek sem kellett, én pedig épp kezdtem kétségbeesni, hogy soha többet nem tudom a lakásom kiadni, amikor egy újabb érdeklődő bukkant fel.

Rögtön azzal kezdte, hogy az élettársa egy jó nevű cigányzenekar művészeti vezetője, ezt szeretné előre tisztázni. Nem lehet igaz, kaptam a fejemhez, először török, most meg cigány? De azzal nyugtattam magam, hogy talán nem véletlen az egész, talán a sors akarja így, hogy végre tegyek is valamit a békés együttélésért. A biztonság kedvéért azért lecsekkoltam a hapsit a neten, utána írtam a nőnek, hogy a részemről nincs akadálya az együttműködésnek.

Amikor kinyitottam nekik az ajtót, egy alacsony, szemüveges, dauerolt hajú, ötven körüli nő állt előttem. A külseje alapján hivatalnoknak tűnt, és mint kiderült, nem tévedtem, mert egy pesti önkormányzatnál dolgozott ingatlan referensként. Ő nem volt cigány, csak a mögötte álló nagydarab, kerek képű férfi, akinek a bőre sötétebbnek tűnt, mint az azeri fiúé. Dőlt belőle a parfüm szaga. A posztókabátját levette az előszobában, és gondosan felakasztotta. Makulátlan fehér, vasalt ing volt rajta, a kezében fényes bőr aktatáska.

– Ladányi Gáspár – mutatkozott be.

– Feuer Eszter – válaszoltam, és megszorítottam a kezét.

Körbejártak a lakásban, alaposan megnézték a fürdőt, a konyhát, a beépített szekrényeket, hoztak magukkal mérőszalagot is, aztán kimentek az erkélyre, szemügyre vették a fákat, a ház előtt lévő füves kis parkot, kinyitották az ablakokat, aztán megvizsgálták az ágymatracok rugózását.

– Érdekelne minket – fordult végül hozzám mosolyogva a nő. – Tetszik a környék, szép a kilátás, ráadásul a párom ide jár majd a közelbe dolgozni.

Hellyel kínáltam őket, hogy megbeszéljük a részleteket.

– Errefelé laktak eddig is? – érdeklődtem.

– Most költöznénk össze – mosolygott rám a nő, és megfogta a férfi kezét.

– Editkével két éve ismerjük egymást. Nekem öt éve halt meg a feleségem, a gyerekek már felnőttek, otthagytam nekik a saját lakásomat. Szeretnénk együtt új életet kezdeni.

Bólintottam.

– Kivennénk tehát az albérletet – nézett körbe a férfi –, nincs gond az árral sem, csak sok minden elég rossz állapotban van itt.

Mutatta a kopott padlószőnyeget, amelyet tényleg csak a kosz tartott össze, aztán szemügyre vette a falat, az ajtókat és az ablakokat is. Csupa olyasmit, amiről én is pontosan tudtam, fel kéne újítani.

– Igen, tisztában vagyok vele – bólintottam.

– És mit szólna ahhoz, ha mi kipucolnánk a lakást? Nem lenne gondja a festésre, a mázolásra, a parkettázásra, a költségeket meg levonnánk a bérleti díjból.

– Nem hangzik rosszul – mondtam neki rövid gondolkodás után.

Eredetileg nem akartam a lakást felújítani, bíztam benne, kiveszik ebben az állapotban is, de tetszett a lehetőség, hogy két legyet üthetek egy csapásra.

Másnap visszaszóltam, hogy a részemről rendben van a dolog. Nemsokára alá is írtuk a foglalás szerződését.

– Meglátod, micsoda otthont fogunk ide varázsolni – mondta Editke, és örömeiben átölelt.

– Egyszer majd szívesen látjuk vacsorára, Editke igazi házi tündér – mondta búcsúzóul Ladányi, miután átadtam a kulcsokat, és megbeszéltük, hogy a következő hét elején el is kezdik a festést.

Elégedetten indultam haza. Végre sínre került minden. Először ugyan bénáztam, de lám, most jó ügyet szolgállok, és még előnyös üzletet is kötöttem.

A következő nap megcsörrent a telefonom. Editke hívott. Gyanútlanul felvettem. Köszönés nélkül szólt bele a kagylóba.

– Te, én itt vagyok a lakásban, hogy alaposan körül nézzek, kinyitom a mosógépet, és egyszerűen nem hiszek a szememnek. A dob körül a gumi tiszta fekete, szerintem ezt a gépet azonnal le kell cserélni!

– Fogalmam sem volt, hogy így néz ki, de talán még lehet rajta segíteni – próbáltam nyugtatni.

– Az biztos, hogy én ezt nem fogom kisikálni! – jelentette ki.

Egy pillanatra elakadt a lélegzetem a stílusától.

– Ez eszembe se jutott. Én megcsinálom, úgymégyek a lakásba a felesleges holmikért – magyarázkodtam, miután egy kicsit magamhoz tértem.

Leraktuk a telefont, de még egy darabig rossz érzések kerülgettek. Végül azzal nyugtattam magam, hogy biztos azért beszélt így, mert sok a dolga.

Hangos zenétől lüktettek a falak, amikor két nappal később benyitottam a lakásba. Az előszobában a padló nejlonnal volt letakarva, a polcok már a földön feküdtek, a nappaliban a szőnyeget por és festék borította, a bútorok középen álltak összetolva. Mindenhol káosz, az egész lakás egy csatatér.

A báméskodásból arra ocsúdtam, hogy elem ugrik egy fehér vakondnadrágba öltözött, vidám fickó. Kreol színű volt a bőre, barna a szeme. Ez is cigány, állapítottam meg, csak úgy a rend kedvéért, nem mintha számítana.

– Üdv, te vagy a tulaj? – kérdezte rögtön tegeződve, ami persze fura volt, de nem akartam ezen fennakadni, mit is várhattam volna tőle, szegénynek biztos, nem volt gyerekszobája, honnan tudhatná, egy ilyen helyzetben hogy kell a másikat megszólítani.

– Az lennék – válaszoltam foghegyről.

– Én meg Feri vagyok, a Gáspár szakija. Szerelek, javítok, mindent megcsinállok, amire megkér.

Futólag rámosolyogtam, de kerültem a tekintetét, mert hát tudjuk, hogy van ez, ha egyszer dumálni kezdenek, képtelenség őket leállítani.

Inkább gyorsan bementem a nappaliba, és elkezdtem dobozokba rakni a felesleges holmit. Furcsa érzésem támadt, miközben pakoltam, de kellett pár perc, míg rájöttem, mi az oka.

A zene, ami a magnóból szólt. Nem akartam elhinni. Nem cigányzene volt, hanem izraeli sláger! Igen, igen, héberül gajdoltak az énekesek! Nem értettem, miért hallgatja egy cigány ezt a zenét.

– Szólj, ha segíthetek – mondta ekkor a hátam mögött.

– Jó, köszi – szúrta oda anélkül, hogy felé fordultam volna, nem akartam vele órákon át trécselni. Volt elég dolgom, sok mindent kellett még elpakolnom, és kiderült, tényleg borzalmas állapotban van a mosógép. Vastag fekete réteg fedte a dob körüli gumit. Úgy tűnt, ha még azt is ki akarom takarítani, a következő pár órát a lakásban kell töltnem.

– Nem lesz semmi azt kivakarni – szólalt meg a fickó ismét a hátam mögött. – Próbáld meg citromsavval! Az mindenre jó, én mindig azt használom a takarításhoz.

Ez mindenbe bele fog okoskodni, jutott eszembe hirtelen, de egyelőre csak magamban dühöngtem, nem akartam szólni.

– Nálam profi cuccok vannak – válaszoltam inkább enyhe fölénnyel, és már locsoltam is a dobót a vegyszerekkel. Hadd ázzon, amíg pakolok.

– Te tudod – vonta meg a vállát, és visszament festeni.

A zenét még hangosabbra állította.

Tovább rakodtam a nappaliban, de közben egyre jobban idegesítettek a rádióból üvöltő héber slágerek. Ezeknek az izraelieknek semmi ízlésük sincs, állapítottam meg. Na, persze minden tisztelem az övék, meg szeretem, imádom őket, tök jó, hogy tartják a frontot ott a Közel-Keleten, és hogy van egy hely, ahova menekülhetünk, ha valami baj történne, de azért lássuk be, gyökértelen egy nemzet, nincsenek olyan hagyományaik, mint nekünk itt Európában, és ez sajnos a kultúrájukon is meglátszik.

– Lejjebb tekerné a hangerőt? – kértem végül a hapsit.

Így is tett, de akkor meg locsogni kezdett. Azt mesélte, hogy ő bizony járt már Izraelben katonaként, harcolt az arabok ellen, egyébként meg úgy ragadtak rá az izraeli nők, mint a legyek.

– És ha ott ilyen jó volt, akkor miért jött vissza? – kérdeztem, bár azt nem értettem, hogy kerül egy cigány Izraelbe.

– Itthon várt az asszony, meg azt a nagy meleget se bírtam – válaszolta a festő. – De itt is van sok cimborám a hitközségnél, meg nagy haverom az izraeli nagykövet is – tette hozzá, miközben, mint egy óriási marionettfigura, odébb lépkedett a lába között lévő létrával.

Néztem a maszatos kezét, a megvastagodott körmeit, amelyek rágöbültek az ujjbegyre, olyanok voltak, mint egy állat karmai. A bőre száraz volt, cserzett, a homlokán izzadságcseppek gyöngyöztek. Ezek szerint ez itt egy munkás zsidó, aki egy cigánynak dolgozik? Ilyet se láttam még!

– És te mit csinálsz úgy egyébként? – kérdezte ekkor tőlem.

– Újságot írok – mondtam kurtán, majd kisiettem a fürdőbe.

Buzgón sikálni kezdtem a fekete réteget, de fél óra múlva sem lett sokkal jobb a helyzet. Kétségbeestem, hogy még este kilenckor is itt fogom suvickolni ezt a rohadt gépet.

Visszasompolyogtam a szobába.

– Mit mondott, hol is lehet kapni azt a savat? – kérdeztem félvállról, mintha az egész nem érdekelné.

– Elvileg mindenhol, szerintem nézd meg a sarki közértben – válaszolt segítőkészen.

Tényleg igaza volt. Tizenöt perc múlva már ott lapult a zsebemben a csodaszer. Istenem, de szemét vagyok, gondoltam magamban, folyton próbáltam lerázni, levegőnek néztem, pedig csak jót akart. Feloldottam a savat egy kis vízben, aztán lelocsoltam vele a gumit, és hagytam az egészet ázni.

Fél óra múlva újra megpróbáltam. És a szer működött! Nem mondom, hogy könnyen ment, de legalább volt remény, hogy nemsokára újra meglátom a gumi színét.

Elöntött a hála a fickó iránt, aki újra ott lebzelt a hátam mögött a fürdő bejáratánál.

– Köszönöm – fordultam felé, és igyekeztem mosolyt erőltetni az arcomra.

Elvigyorodott, majd táncolni kezdett az izraeli zenére. Verte a taktust a lábával, rázta a csípőjét, nyújtogatta a nyakát, amelyen a bőr olyan vékony volt, hogy féltem, mindjárt átszúrja az ádámcsutkája. Én is ismertem a dalt. Dúdolni kezdtem.

– Te ezt honnan...? – nézett rám csodálkozva.

Megvontam a vállam, sokatmondón rápillantottam. Összetalálkozott a tekintetünk, amiből tudta, hogy én is, ennyi elég volt, nem kellett ezt tovább ragozni, mert igaz, hogy ő egy kicsit proli, és ilyen zsidót még sosem láttam, de azért akárki akármit mond, ez mégiscsak számít, az ember innentől kezdve egy picit úgy tekint a másikra, mintha a testvére volna.

– Én is ismerem ám a nagykövetet, nemrég csináltam vele interjút – tettem hozzá a biztonság kedvéért, hogy érezze, testvériség ide vagy oda, nem akárkivel van dolga, s mindközben megállás nélkül a penészes mosógépet sikáltam.

– Én már vacsorán is jártam nála – kontrázott a festő, de erre már nem válaszoltam.

Néhány óra múlva egész tisztességesen nézett ki a gép, persze még ráfért némi tisztítás. Úgy döntöttem, még egy alkalommal visszajövök. Egyébként sem tudtam az összes holmit elszállítani.

– Az jó is lesz – mondta a festő. – Editke nem könnyű eset, ő nem olyan, mint a Gáspár, majd meglátod, az a nő még a kákán is csomót keres.

Hallgattam, de azért eszembe jutott, hogy beszélt velem legutóbb Editke.

Este újra csörgött a telefonom. Láttam, hogy ismét Editke hív. Gondoltam, meg akarja köszönni, hogy ilyen szépen haladok, de úgy látszott, a tegnapi kifogásait már el is felejtette, mert most egészen más miatt jelentkezett.

Zavarták a cuccaim, amelyek még a lakásban voltak, holott hivatalosan még nem is volt a lakás az övék, bérleti díjat sem fizettek, mert abban állapodtunk meg, hogy a felújítás idejére nem kérek tőlük pénzt. Arról nem is beszélve, hogy amúgy is óriási volt a kupleráj a festés miatt.

– Semmi gond, majd bezacskózom, és kirakom az erkélyre – közölte velem, amikor elmondtam neki, hogy csak szombatom tudom elvinni a csomagot.

– Micsoda? – kérdeztem vissza.

– Hát, ott lesznek az erkélyen – erősítette meg még egyszer, mintha ez lenne a világ legtermészetesebb dolga.

– Ugye, csak viccelsz! – fortyantam fel.

Ez úgy látszik, hatott, mert végül abban maradtunk, hogy hétvégéig békén hagyja a holmimat.

Nehezen ment ki a fejemből a beszélgetés, bár igyekeztem fegyelmezni magamat, hogy nem szabad ilyen szigorúnak lenni, biztos, ezek csak a kezdeti súrlódások, egyébként is, már aláírtuk a foglalás szerződést, és milyen szép dolog, hogy egy zsidónál egy cigány lakik, ráadásul még jól is járok, mert felújítják a pecóm.

Szombaton az első utam a lakásba vezetett. Elintéztem, amit kellett, a mosógépet is rendbe tettem.

Épp indultam volna, amikor észrevettem az előszobában egy nekem címzett levelet. Egy lista volt a borítékban Editkétől. Kérte, hogy vigyem el az ágymatracot és egy szekréneysort, holott korábban már megállapodtunk, hogy ezeket otthagyhatom a lakásban. Ehhez szállítót kellett rendelnem, ami ugyebár nem kevés pénz, és fogalmam sem volt, hol tudom majd ezeket a bútorokat tárolni. De aztán úgy döntöttem, nem fogok ebből ügyet csinálni, majd megoldom valahogy, hogy a kedvükre tegyek. Még levittem a kúkhöz egy állólámpát, ami szintén nem kellett nekik, bár viszonylag új volt, de ezt sem tudtam hazavinni.

Végre elszabadultam. Most már tényleg nem lehet ok panaszra, gondoltam, és megjelent előttem egy tepsi gőzölgő meggyes sütemény képe, amellyel nemsokára a bérlőim fogadnak, talán már az első alkalommal, amikor meglátogatom őket.

Hétfő reggel otthon készülődtem, amikor megint csengett a telefonom. A kijelzőn Editke neve villogott. Görcsbe rándult a gyomrom. Először nem tudtam, felvegyem-e, de végül megnyomtam a zöld gombot.

– Csináltál valamit a zárral? – szólt bele ismét köszönés nélkül a telefonba. – A festő ott áll a lakás előtt, és nem tud bemenni!

– Dehogya! – kiáltottam, de aztán eszembe jutott, hogy a legfelső zárhoz elfelejtettem kulcsot adni. Lehet, hogy véletlenül épp azt csuktam be szombaton?

– Azonnal indulok – hadartam, és fél óra múlva már ott is voltam.

A festő, mint egy bika, fújtatott az ajtó előtt.

– Mi ez az egész? – üvöltötte, amikor a felső zárat kinyitottam, és kiderült, valóban az történt, amire gondoltam.

Először szóhoz sem jutottam.

– Ehhez nincs jogod! Azonnal csináltass kulcsot a zárhoz! – mondta, és még folytatta volna, de ebben a pillanatban elpattant bennem valami.

– Na most már elég! – kiáltottam rá, és elkaptam a vakondnadrágja pántját. – Kifelé!

– Lassan a testtel, anyukám!

– A te anyukád! – mondtam, és a kijárat felé tuszkoltam.

– Most mit vagy úgy oda? Azt hiszed, csak mert ekkora kocsival jársz, neked mindent szabad? – ordította, de erre már nem válaszoltam.

Kilöktem az ajtón, és hiába dörömbölt, többet nem nyitottam ki.

– Rohadt burzsuj zsidó! – ordította.

– Bunkó proli zsidó! – üvöltöttem vissza, és belerúgtam belülről az ajtóba.

Azonnal tárcsáztam Editkét.

– Ami sok, az sok – kezdtem zihálva.

– Kedvesem, nyugodj meg, így nem tudok segíteni – mondta turbékoló hangon.

– Nekem te ne segíts! – förmedtem rá. – Elegem van, érted?

– Fogalmam sincs, miről beszélsz!

– Akkor este tisztázzuk az egészet!

– Rendben – mondta Editke kicsit megszeppenve.

Hétkor találkoztunk a szétvert lakásban. Legszívesebben sírva fakadtam volna, amikor felidéztem, hogy nézett ki ez a hely néhány nappal korábban. Most mindenütt festékes vödörök, ecsetek heverték, a szőnyegpadló tiszta sár, a polcok a falnak támasztva.

Leszedtem a kanapéról a koszos nejlont, helytel kínáltam őket anélkül, hogy rájuk pillantottam volna.

– Nézzék, bennem megvolt minden nyitottság, de úgy érzem, egy kicsit elfajultak a dolgok – kezdtem.

– Mégis mire gondol? – kérdezte Ladányi.

Soroltam a sérelmeimet: elsősorban azt, ahogy Editke beszélt velem, a mosógépet, a cuccaim száműzetésének tervét, a listát, amelyet a lakásban találtam, majd a végén a közjátékot a festővel.

– Editke csak jót akart, ő nagyon precíz asszony. Arról meg nem ő tehet, hogy a festő egy bunkó – próbált nyugtatni Ladányi.

Bólogattam, hogy értek én mindent, de ezt így akkor sem lehet.

– Mi csak ki akartuk a legtöbbet hozni a lakásból.

Nagy levegőt vettem.

– Szeretném, ha békében elválnánk egymástól.

– Ne csinálja, Eszterke.

– A festéket és a többi anyagot majd kifizetem.

Némán ültek a fotelben. A férfi feszülten meredt maga elé.

– Rendben, én nem fogok könnyörögni senkinek. Keresztény ember vagyok, nem csinállok ebből ügyet – jelentette ki.

Az utolsó mondatra felkaptam a fejem.

– Ezt miért mondja? – kérdeztem.

– Micsodát?

– Hogy keresztény.

– Csak úgy – vont a vállát, anélkül, hogy rám nézett volna.

De én láttam rajta, hogy nem mond igazat! És akkor már pontosan tudtam, hogy annak a rohadt festőnek eljárt a szája.

– Miért célozgat a származásomra?

– Én nem is tudtam.

– Na, ne mondja!

– Félreérti!

– Nézze, én toleráns ember vagyok. De kikérem magamnak, hogy Ön itt zsidózzon!

– Mi az, hogy Ön? Talán zavarja, hogy cigány vagyok?

– Nem, dehogy!

– Tudtam, hogy ez van a háttérben! – fordult ekkor Gáspár Editkéhez, aki szomorúan bólogatott.

– Ezt épp maga mondja, aki azzal kérkedik, hogy keresztény?
– Ennek ahhoz semmi köze!
– Én is ezt mondom magának!
– Ezt másnak mesélje be!
– De hisz, nem is magával volt bajom, hanem a színmagyar nőjével! – mutattam Editkére, de Ladányit ez sem érdekelte.

Ekkor hirtelen zajt hallottam az előszobából. Valaki matatott a zárnál, aztán kivágódott az ajtó.

– Nocsak, mi ez a hangzavar? – ütötte meg a fülem egy ismerős hang.
– Vera néni? – kérdeztem, amikor megjelent a nagynéném vörös szőrmebundában, frissen festett hajjal a nappali küszöbén.

– Asszonyom? – húzta ki magát Ladányi.

– Hogy kerülsz ide? – kérdeztem.

– Gondoltam, megnézem, mit művelsz ezzel a lakással. Valami gond van?

– Vera néni, igazad volt, nem kell a világ baját magunkra venni. Mostantól leszárom az integrációt, a tüntetéseket, inkább veled tartok a holokauszt-megemlékezésekre.

– De mi történt? – kérdezte.

– Mi holnap már itt sem vagyunk. Ne mondja senki, hogy nem lehetett a bűdös cigánytól szabadulni! – hadarta Ladányi.

– Magának kisebbségi komplexusa van! – kiáltottam fel.

– Maga meg smucig! – kocogtatta meg a fogát a férfi, és intett Editkének, hogy induljanak.

– Mondom, hogy antiszemita!

– Várjunk csak, várjunk csak! – szólalt meg ekkor Vera néni. – Tulajdonképpen min vitatkoznak?

– Nem győzöm a kéréseiket teljesíteni – válaszoltam.

– Én csak szerettem volna, hogy minden tökéletes legyen – magyarázkodott Editke.

– Nézzék – intett le mindenkit Vera néni. – Megmondom őszintén, én nem vagyok nagy híve a multikultinak. Jól mutat a plakátokon az a sok színes gyerek, de szerintem mindenkinek jobb, ha a saját fajtájával érintkezik. Viszont úgy érzem, itt valami félreértés történt.

– Baromság – vágta rá Ladányi.

– Editke, miért nem tud ezzel a lánnyal normálisan beszélni?

– Én csak nem akartam, hogy azt higgye, velünk mindent megtehet.

– De hát én... – akartam mondani, ám Vera néni nem engedte.

– Eszterkém, mi lenne, ha buzogna benned egy kis életöszton és nem csak az elméletek irányítanák az életet? Mondd el határozottan, ha valamit nem szeretnél!

– De mi lesz, ha folyton harcolni kell velük?

– Akkor majd én lerendezem őket.

– Miért kellene nekem ezt elviselnem? – kérdeztem.

– Nekem senki ne tegyen szívességet – szólalt meg Ladányi.

– Tudom, tudom – vágott a szavába Vera néni. – Maga is jobban tenné, ha nem folyton azzal törődne, mit gondol magáról a másik.

Ladányi hallgatott.

– Na szóval, itt ez a remek lakás, ami ugyan most pocskék állapotban van, de pár hét alatt gyönyörűen rendbe lehet hozni. Fejezzék be szépen a felújítást, aztán nem lesz itt semmi baj.

Editke sóhajtott egyet.

– Embere van? – fordult Vera néni Ladányihoz.

– Van egy jó szakim – mondta a férfi.

– Na, az be nem teszi ide a lábát – jelentettem ki. – Igazi arrogáns zsidó.

– Semmi gond. Remek munkásaim vannak Romániából, és jutányos áron dolgoznak.

Ladányiék hümmögtek

– Románok? Azok jól dolgoznak? – sandítottak ránk.

– Kezeskedem értük – válaszolta Vera néni.

– Felőlem megpróbálhatjuk – vontam meg a vállam.

– Ha tényleg nem túl drágák... – mondta Ladányi.

– Kedves uram, efelől nyugodt lehet. Holnap el is küldöm az ajánlatot.
Vera néni kezét nyújtott Ladányinak.
– Mazal tov! – mondta a nagynéném.
Ekkor Editke hozzám fordult.
– Ne haragudj – mondta halkán.
Óvatosan rámosolyogtam.
– Nagyszerű – csapta össze Vera néni a kezét. – Akkor talán mehetnénk is. Nekem ma még a zsinagógában is jelenésem van.
– Mi dolgod ott hétfő este? – kérdeztem tőle, miközben kiléptünk a lakásból.
– Ma van Jom Kippur, a bűnbocsánat ünnepe. Jobb lesz, ha te is eljössz velem.
– Tudod, hogy nem csípek a zsidó szertartásokat – ráztam a fejem.
– Dumálunk egy jót a hátsó sorban! – jelentette ki Vera néni.
– Minek ahhoz oda menni?
– Egyszer én is felléptem a zenekarral a nagy zsinagógában a Dohány utcában. Gyönyörű épület, de hogy mekkora zsvaj volt, amíg a rabbi beszélt... – magyarázott Ladányi.
– Nálunk ez is a hagyományhoz tartozik – jelentette ki Vera néni, miközben lementünk a kertbe.
Kezet fogtunk a bérlőimmal.
– Akkor holnap küldöm az ajánlatot – búcsúzott el tőlük a nagynéném, aztán intett nekem, hogy menjünk a kocsijához. – Ezek után nem utasíthatasz vissza.
Elnevettem magam. Beültünk az autóba.
– Vera néni, árulj el nekem valamit – szólaltam meg egy idő múlva.
– Ki vele.
– Tényleg jutányos árat adsz majd a felújításra?
– Ne viccelj! – válaszolta kissé felháborodva.
Egy darabig csendben araszoltunk a dugóban a zsinagóga felé. Egyszer csak megszólalt:
– Na jó, az ünnepre való tekintettel őszinte leszek. Egy egész pici hasznom azért nekem is lesz rajta. De ne aggódj, még így is velem jártok a legjobban. ■ ■ ■

■ ■ ■
Hidas Judit: Budapesten született 1976-ban. Első prózakötete 2013-ban jelent meg *Hotel Havana* címmel, amellyel 2014-ben ő képviselte Magyarországot az Európai Elsőkönyvesek Fesztiválján. További könyvei: *Anyátlan nemzedék* (2015, társszerző: C. Molnár Emma), *Seb* (Kalligram, 2016).

az őszi mondatok egyirányúsága

(jednosmernost' jesenných viet)

a képiség lehull rólam, akár a fákról az aszott, meggyírt
őszi levelek... csak a csupasz mondatok maradnak,
szavak metaforikus virágzás nélkül
és a meztelenre vetkőzött ágak élesen felnyúlva a szürke égbe,
megbékülve a burjánzó színek hiányával
a tövek eleven, napsimogatta szabálytalansága:
saját jelentésük rideg és szigorú egyértelműségében,
amit talán lényeginek is nevezhetnénk.

estefelé

(v podvečer)

már csak az idő matt képe,
amikor *a rózsza az rózsza az rózsza az rózsza volt*
és a dolgok (szinte) szótávolságon belül voltak...

a tenyérre hullott
fonnyadt, száraz szirmok
kiégett jelentései a kimondottnak,
amit színes porrá változva
fúj el a folyó felől érkező szél
a fénytáncban játszó égerfákkal
határolt kertünk mögött...
főleg így estefelé

fájdalmasan változatlan struktúrák

(štruktúry až bolestivo nemenné)

fölldódodom az akkordokban,
amelyek rezegnek, lágyan magukba ömlenek,
egy pillanatra egész közel a hallgatáshoz,
hogy aztán újra feltűnve ellenálljanak az elmúlásnak,
hullámok: szigorú szabályossággal ismétlődve,
struktúrák: szilárdan a kottákba fűzve
a pillanatokkal fájdalmasan változatlanok...
a megtört hangzásban az időnkénti ruptúrák
(alig különböznek)

...és újra és újra az ismétlődés
ahogy Philip Glass játssza zongorán
a *Metamorphosis* ciklusát,
és ahogy az ujjai alatt körbejár
esemény esemény után,
álom álom után,
öröm öröm után
és bánat bánat után
mikor a billentyűkről mintha a pára emelkedne
a kilégzés és belégzés után kilégzés és belégzés
és végül nap nap után
élet élet után,
minden olyan egyforma és egyhangú
azt is mondanám, hogy unalmas
még akkor is, ha mindig csak egy kicsit mások
mint az újra és újra ráncba szedett kapcsolatok
az áradó hangok között,
a struktúrák fojtogató
és sürgető ismételhetősége,
a történet végzetessége,
amelyben annyi minden felismerhető,
mondhatni bizalmasan ismerős,
a vágy változatlansága:
elveszni a látszólagos időtlenségben
és annak könyörtelen áradásában.

a szöveg előtt, a szövegben

(pred textom, v texte)

a kert, amely egyszer szöveggé vált
sosem lehet már ugyanaz,
a szavaktól érintetlen kert,
(áttetsző lényege,
az illatok, alakok,
a színek változatossága:
minden nappali órában
legalább egy picit más)
beleszóve a szövegbe: a történet kelléke
talán maga a történet...
a szemekben emlék villan,
de hiába keresem már
a szöveg előtti kert nyomát.

titok

(tajomstvo)

szemed előtt
emelkedett fel egy kő a folyó mélyéről
és ahogy szárnyai nőttek,
óvatos ívben, lassan lebegett az ég felé,
az örökké elérhetetlen titok,
villan át a tudatodon... aztán óvatosan,
hogymeg ne zavard rejtélyes keresztútját,
hangtalanul nevensz: befelé

beszélhetnénk

(mohli by sme hovoriť)

beszélhetnénk két folyó találkozásáról...
a felszín kisimulásáról a vágy keltette hullámok után
a torkolatok Torkolata után
az otthon sós illata után, amely már vár

Fordította Mészáros Veronika és Mellár Dávid

Etela Farkašová (Léva, 1943): író, filozófus, a szlovák írók SC PEN klubjának, az Osztrák Írók Egyesületének (ÖSV) tagja. Tanárként és kutatóként a pozsonyi Comenius Egyetem bölcsészkarán tevékenykedik. Prózát, verset, esszét ír. Műveit több mint tíz nyelvre fordították, több díj birtokosa. Legutóbbi könyve, a *Scenár* c. regény 2017-ben jelent meg. Pozsonyban él.

Mészáros Veronika (Galánta, 1994): műfordító, kritikus. A pozsonyi Comenius Egyetem kiadványszerkesztő szakos hallgatója. Negyeden él.

Mellár Dávid (Pozsonypüspöki, 1992): költő, a pozsonyi Comenius Egyetem kiadványszerkesztő szakos hallgatója. Dunaszerdahelyen él. Munkái az Irodalmi Szemlében és a Kalligramban jelentek meg.

Utolsó szombat

Utolsó szombat

Ügyetlen ujjakkal kotorta elő a zsebóráját a párna alól. Felpattintotta a fedelét. Megijedt. Későre járt, indulnia kellett volna, de nem tudta rászánni magát, hogy kikeljen az ágyból. Az ágy végébe dobált ruhákat nézte. A kifordult ujjú felöltőjébe gabalyodott ingét, sálját, kucsmáját.

A tűz a gyehenna, a méz a sivatagi manna, a szombat az eljövendő világ, az alvás a halál, az álom a jövődölések egyhatvanad része. Ennyiben még a kóser is feloldja a tréflit.

Felült. A sok fekvéstől elmacskásodtak a tagjai. Megint az volt az érzése, hogy valaki jár az ablaka előtt. Kissé oldalra fordította a fejét, úgy hallgatózott. Az ágy szélére húzódott, majd vissza. Az ajtót figyelte.

Az ágy széle a semmi határa.

A vallási előírásoknak megfelelően először a jobb, majd a bal lábát tette le a padlóra. A mozdulattól a földre csúszott a takaró, és előbukkant a kapcába bugyolált lába. Tömpe lábfejét, vastag, dagadt bokáját nézte. Szürke körmeit és a visszerek rajzolatát. Semmi hasonlóságot sem tudott felfedezni a mostani és fiatalkori teste között. Semmi közülük sem volt a megváltozott formáknak egymáshoz. Csodálkozott, hogy egyáltalán van még ereciója. A nélkülözésektől, a szorongástól az élet minden forrásának ki kellett volna belőle apadnia. Szörnyülködve vette tudomásul izmai petyhüdtségét. Azt, hogy már nem csak bujkál benne az öregség. Nehezen egyenesedett ki. Szűkös lett a tér körülötte.

Zavarodottan téblábolt a szoba közepén. Mintha megütötték volna, úgy szakadt meg benne minden akarat és mozdulat. Felfordult a gyomra. A kihűlt kályhához lépett, de végül nem kellett behánynia.

Kiegyenesedett, megroppantotta a derekát, megigazította a testén a gyűrött alsóinget. Megvizsgálta az összegubancolódott szálakat. Ahol kellett, szétfejtette, ahol kellett, meghúzta a meglazult ciceszcsomókat. Csigalassúsággal bújt bele a felöltőjébe.

Az ablakhoz sétált, elhúzta a függönyt. A sötét udvarra bámult. A szédüléstől félt. Attól, hogy egyszer elesik, és többé nem fog tudni felállni. Úgy állt, mint akinek nem jut az eszébe valami fontos dolog. Üres váróteremben várja a csatlakozást. *El kellene húzni az ágyat a faltól. A törvények szerint a láb nyugat, a fej északi irányba néz.* Elkezdett felkészülni a reggeli imára. Újra egy nagyot nyújtózott. *Minden rendben lesz.*

Ügyelt, hogy az éjszakára bekészített vízzel egészen a csuklója feletti részig lemossa a kezét. Ahogy a jobb kezével végzett, felemelte a kézmosó mellé készített rongyot, hogy az-

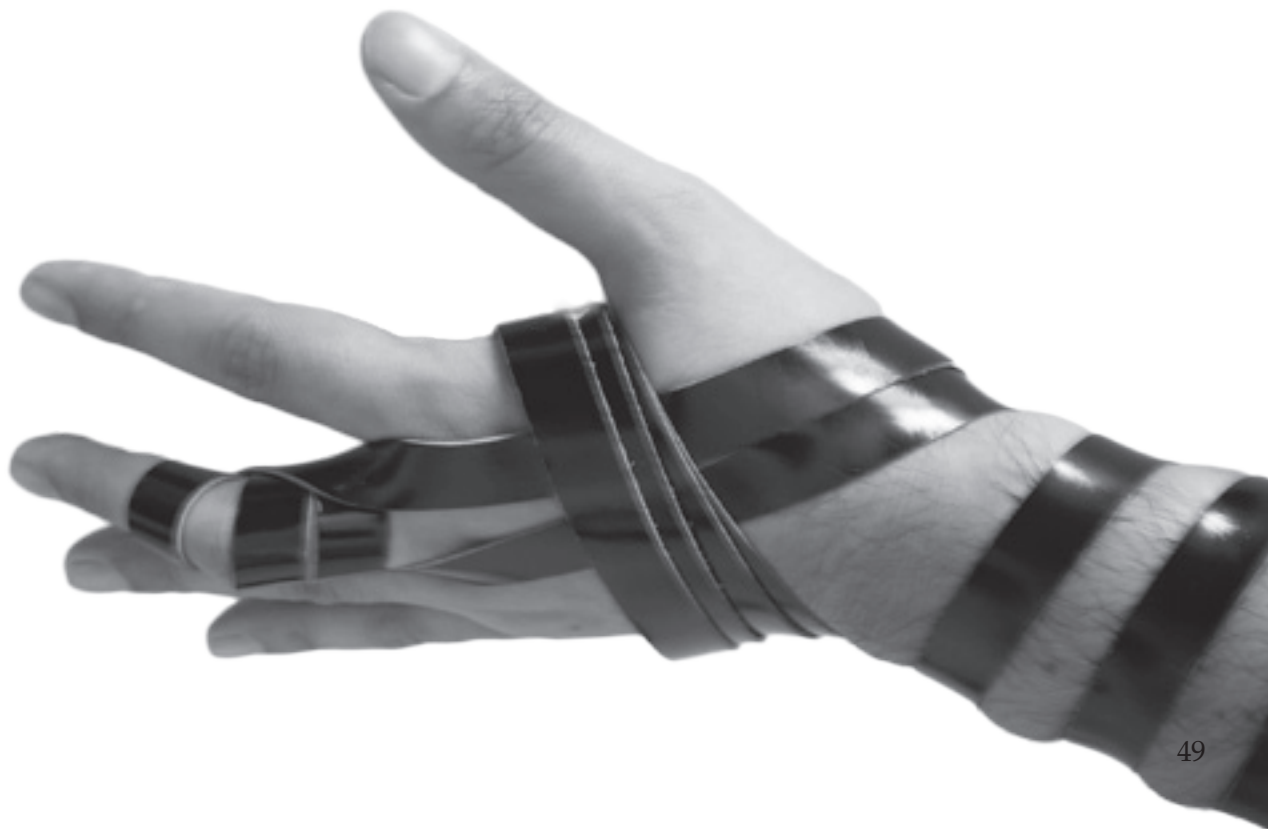
zal fogja meg újra a kézmosó edény fülét. Nem akarta visszavinni a leöntött kezére a világ tisztátalanságát. Szögletes, tagolt mozdulatokkal öntötte a másik kezére a vizet. A bűnös gondolatait és az álma sírgödrében kezére tapadt sarat mosta le magáról. Mintha valakihez beszélne, hangosan, tagoltan mondta az áldás szavait. *Áldott legyél Te, Örökkévaló Istenünk, a Világ Királya, ki megszenteltél bennünket parancsolataiddal, és meghagytad számunkra a kézmosás kötelességét!*

Üres csönd maradt a szobában a szavai után. Életlen kockákat, vonalakat és formákat látott. Legszívesebben mindent levert volna a helyéről, de csak a kézmosó edényt hajította vissza a tálba. A wasser fémes hanggal koccant neki a lavór falának. Mindkét kezét alaposan megtörölte. Azon kapta magát, hogy hirtelen nem jut eszébe az első áldás. *Az öregség sok mindenre megtanítja az embert.* Milyen lesz, amikor először nem tud egyedül felkelni? Amikor először kell az ágy széléig elaraszolnia, hogy hasra fordulva, az ágy szélét megmarkolva csússzon le róla?

Elment az ajtóig, majd visszafordult. Az egyik széket elhúzta az asztaltól. Leült. Nyikorogtak a fa eresztékei. Félt, hogy szétesik a szék alatta, és a földre zuhan. Az üres szobaszegleteket bámulta. Nem akart lámpát gyújtani az imádkozáshoz. Minden imát, áldást, zsolnárt fejből kellett tudnia, a tanítói verték belé gyerekkorában.

Kis hezitálás után mégis az asztalra állította a lámpát. Apró szikrákat vetettek a gyufafejek, ahogy végigrántotta őket a skatulya oldalán. Másodjára sikerült meggyújtania a kormos lámpabúra alatt megbújó kanócot. A mennyezeten, az asztal felett, alaktalan, sötét folt látszott. Más is odaállította a lámpát. A fakóra mosott, csigaház-fehér ingét nézte. Világított a lámpa fényében. Felfénylett az arca a sárga lángban. Összevont szemöldökkel hunyorgott. *A sötétben is kell lennie valamennyi isteni fénynek.* Beterítette magát a taleszával, fejére tette az egyik, karjára csavarta a másik tfilinjét.

A felizzó fényben mindennek formája lett. Lejjebb csavarta a cilindert. Megpróbálta megérezni, milyen irányba kell imádkoznia. Választott egy falat, de nem volt benne biztos, hogy jó irányba fordult. Vigyázott, hogy ne lépjen ki a fénykörből. Megnyalta a szája szélét. A saját hangját várta. Ahogy kimondja az első áldást. *Minden reggel ugyanazok a megváltoztathatatlan mondatok. Soha, senki sem mondja másként.* Előre tudta, hogy idegennek találja a hangját, amikor megszólal. Mintha máshonnan jönne. Egy vödörből. Az alakja torz formában tükröződött az ablakon, de nem vette észre. Lelassult a szívverése.

Valami szivárgott az ínyéből. Seb lehetett. Sehova sem nézett. Koncentrált, az első áldás első szavára gondolt. Tudta, hogy a legfontosabb kérdéseire soha nem fog válaszokat kapni.

Minden pillanatban előttem állok.

Miközben lassan és méltóságteljesen dülöngélt, pontos, kimért pedantériával kezdett az áldások recitálásába. Minden lépése alatt megnyikordult a parketta. A szobát megtöltő hang tapinthatóvá tette a tér mozdulatlanságát. Csak az ima szavaira akart figyelni. *Egyedül az imáinkkal fordulhatunk szembe a hazugságainkkal.* Megint az éjszaka képeivel birkózott. Hiába hessegette el őket, visszajöttek.

Amikor végzett az reggeli áldásokkal, megállt. Nehézkesen és sután, mint aki elakad a szövegben. Szorították a szívét a mondatok, amelyeket legszívesebben az imák helyett mondott volna. A falat nézte. *A szokásos csalódás. Most sem változott semmi. Megint elmaradt a feloldozás.*

Az ablakhoz botorkált. Szorongás áramlott benne. Olyan erővel nézte az udvart, mint aki utoljára teheti. *Ősszel még mindenhol fecskék cikáztak.* A járástól felkavarodott a por körülötte. Megnyugodva vette tudomásul, hogy az imádkozástól lelankadt a farka.

Gyorsan túl akart esni a maradék szövegeken. Nem gondolkodott a mondatokon, mint ha csak kínos kötelességének tett volna eleget, értelmezés nélkül, az egyetlen helyes rend szerint darálta a szavakat. Menekült a saját szavai elől. Egy darabig hezitált, aztán úgy döntött, most fontosabb, hogy elinduljon a folyóhoz. A rituális megmerülés lehetősége bizakodással töltötte el. Mindent ragyogó színekben látott. Bizalommal töltötte el, hogy hamarosan véget érnek a várakozás sötét órái. Nem kell többé a gondolatai elől bujkálnia. Elkerülnie az imák értelmét.

Mikortól válik gyávasággá a félelem?

■ **Mezei Márk** (1972): kommunikációs szakember, első regénye *Utolsó szombat* címmel a 2018-as Ünnepi Könyvhétre jelenik meg a Kalligram Kiadónál.

Luther kutyái

6. Műtét: előtte

Szerda reggel van, fél tíz lehet. A szememet egyelőre nem bírom kinyitni. Össze vagyok törve. A számban vér íze. Az alsó ajkam belső fele fáj, mintha korábban jó alaposan összeharaptam volna a szemfogaimmal. Sokáig tarthatott. Vannak sebek is, azokat nyalogatom. Magamat haraptam. Vajon miért. Próbálok megmozdítani a karom. Váratlan fájdalom. A lábammal se jobb a helyzet. Mintha a bordáimon is fájna a hús. Fájó bordacsont, oda-bent lakik a fájdalom. Nyitnám a szemem. Nem megy. Van egy különös, máskor nagyon ritkán tapasztalható, éteri érzet, de a testi állapot olyan, mintha vak lovak megvadult csapata végigtaposott volna rajtam. Pihennem kell.

Fogalmam sincs, hol lehetek. Annyira emlékszem, fiatal nő áll mellettem, a fülemben susog. Nem látom, de érzem az illatát. Kedves, határozott, kemény. Mond valamit. Nem értem. Valószínűleg tudja, hogy nem értem, újra próbálkozik. Aztán újra. *Epilepsziás rohama volt. Az egyetemen lett rosszul. A mentők hozták be. Valószínűleg érgörcse lehetett. Az lehetett az ok. Érti, amit mondok?* Az utolsó mondatot érteni vélem. Mintha kérdő mondat lenne. Mire vonatkozik. Nyilván az előző mondatokra. Egyszerű mondatok. Minden mondat egyetlen információt hordoz. Epilepszia. Egyetem. Mentők. Érgörcs. Az az ok. Annyira büszke vagyok a megértésemre, hogy nem is válaszolok a kérdésre. Pontosabban: válaszolok, de a saját kérdésemmel. Visszakérdezek a kérdésre. Nem is olyan egyszerű művelet. Hangozom erős, határozott, nyoma sincs benne a félelemnek. Teljesen átlátom a helyzetet, kívülről érdeklődöm, mintha nem is rólam lenne szó, kései Clint Eastwood.

Mennyi esélyem van?

A fiatal nő felnevet. Nagyon közel hajolt már, a bőre az enyémhez ér, kedves az illata. Nem látom az arcát. Valahonnan tudom, hogy egy kemény, csíptető alátét van nála, azon papírlap, valamiféle kérdőív, arra x-el és jegyzetel. Szép a nevetése. Anyás és gyermekes egy-

szerre. Bizonyára tanították neki valahol, ez sem zavar. *Ugyan már, válaszolja, az még nagyon messze van.* Nagyon messze. Ezt is értem. De milyen értékeket vehet fel ez a nagyon messze. És mi az, ami nagyon messze van. Rá is kérdeznék. Aztán lever a fényes köd.

Mindez kora reggel történhetett, a hajnali váltás után. Alig dereng az egész, mégis teljesen bizonyos. Egy idő után kezdtem magamhoz térni, visszaóvakodott lassan belém a tudat, de ezt az óvatosan szilárduló tudatot szinte teljes egészében egyetlen szó töltötte be: epilepszia. *Morbus sacer.* Szentbetegség. Nyavalyatörés. Sülykór. Frász. Bizonyos értelemben laza dolognak tartottam ezt a betegséget. Epilepszia. Van benne valami mélyen romantikus. *Epilambanein.* Meglepetés által megragadva lenni. A betegség neve ebből a görög igéből származik. Még ezt is tudtam. „*Ti, egészséges emberek, elképzelni sem tudjátok azt az örömet, amit mi epilepsziások érzünk a roham előtti pár másodpercben. Nem tudom, hogy ez az érzés másodpercekig, órákig vagy hónapokig tart-e, de higgyétek el, nincs az a boldogság a Földön, amiért ezt elcserélném.*” – ezt mondta Dosztojevszkij az auráról. Dmitrij Dmitrijevic Sosztakovics pedig fokális rohamtípusban szenvedett. Átmeneti, rohamszerűen jelentkező, erős zenei hallucinációk. A művész koponyájában, a bal oldali agykamrában *ott rejtőzött egy világháborús repesz.* Amikor bal oldalra hajtotta a fejét, a fémszilánk a tehetetlenségénél fogva elmozdult, és az agy azon halántéklebenyi területéhez sodródott, melyben a zenei emlékképek tárolódnak. Ilyenkor csodálatos dallamtöredékek, szimfonikus költemény részletek csendültek fel. Teljes hangerővel és kristálytisztán hallotta. És a többiek. Szókratész, Arisztotelész, Nagy Sándor, Julius Caesar, Jeanne d’Arc, Richelieu bíboros, Napóleon, Leonardo da Vinci, Dante, Molière, Tolsztoj, Babits Mihály, Agatha Christie, Hemingway, Dickens, Maupassant, Händel, Gershwin, Berlioz, Paganini, Csajkovszkij, Alfred Nobel, Pascal és Newton. A géniuszok betegsége. Szellemóriások, fenomének, zsenik. A lángész stigmája ez a különös kór.

A naptárt illetően pedig nem is március 26-a, a *purple day*, a lila nap, az epilepsziások öntudatának és az epilepszia jelképnövényének meg ásványának a napja foglalkoztatott (ametiszt és levendula, hatalmas és büszke erők), hanem az, hogy az epilepszia világnapja éppen február 14-re, Terni Szent Bálint, a szerelmesek, a lelki betegek és az epilepsziások szentjének napjára esik. 2012. február 14., csütörtök. Majdnem pontosan három évvel korábban azon a napon ismerkedtem meg SV-vel. Csodálatosnak találtam akkor ezt az egybeesést. Így telt a reggel.

Most pedig itt fekszem, ki tudja, mióta, ebben a frissen mosott, levendulaillatú ágyban. Mindenem fáj, de a szememet most már talán ki tudom majd nyitni. Próbáljuk meg.

A kórházi ágyam végében négy alak áll. A bal oldali a feleségem. A haja zsíros, festetlen, és a biztatónak szánt, keserű mosolyán világosan látszik, hogy keveset aludt, elgyötört, erői végén járhat, vajon mi történhetett. Mellette egy negyven év körüli orvos áll, nyakában sztetoszkóp, vidámsága csendes, de elnyűhetetlen, máris bízom benne. Aztán egy idősebb úr következik, talán bajusza is van, afféle liberális bajusz, bizalomgerjesztő, mint a középkorú lengyeleké, és úgy nevet, mintha semmit sem kellene nap, mint nap elviselnie, komplett derűgyár. Ő egy professzor lenne? Igen, az. A jobb szélén pedig a barátnőm, sminkje hibátlan, arca üde, de hiába olyan, mint Grace Kelly a *Vidéki lányban*, azt érzem rajta, hogy fél, talán retteg is, mi lehet az ok, valami nagyon megijeszthette.

Különös felállás, most már tudom, mindenkit ismerek, mégsem bírom felfogni a konstellációt. Hogyan került ez a négy ember egymás mellé. Miért állnak ott. A két nő ritkán mutatkozik együtt. Nincsen köztük valóságos feszültség, de úgy érzékelem, kerülnek egymás társaságát. Külön univerzumok, külön kontextusok, minden közeledés erőlködés lenne, nem erősségük. Vajon miért vannak most mégis együtt.

A derűs doktorokat onnan ismerem, hogy az előző nyáron orvosról orvosra hordtam az anyámat a szegedi klinikán, senki nem értett meg semmit, senki nem jutott semmire, csak

a neurológián jöttek rá, hogy az egész tünetkomplexumnak az öregkori cukorbetegség az oka. Diabétesz mellitus, ezt mondták nevetve. Végeredményben gyógyíthatatlan. De jól kezelhető. A professzor most is mosolygott. *Órán lettél rosszul, tanár úr. Onnan hoztak be. Agydaganatod van. Mi most elbocsátunk. Átkerülsz az idegsebészetre. Hétvégén megműtenek.* A doktorok elmentek.

A két nőt órákig faggattam a történekről. Előkerült egy kemény, légmentesen lezárható kórházi műanyag zsák, abban tárolták az összepiszkított ruhadarabjaimat: zokni, alsónadrág, farmer – szégyen, nevetés, erjedő ammóniabűz. Mindent azonnal megértettem. Mindent azonnal elfelejtettem. Késő délelőttre tisztult ki a kép.

(Klinikai zárójelentés, Neurológiai Klinika, 2015. 02. 12., Radiológia)

Koponya CT + CT angiographia: A liquorterek megtartottak. A bal oldali frontális régióban közel 5 cm-es hypodens terület van, melynek centrális részén szabálytalan kanyargós meszes képletek vannak. Intracranialis vérzés nem látszik. Kóros kontrasztanyaghalmozás nem észlelhető. Vél.: Bal oldalon frontálisan az elváltozás valószínűleg oligodendrogliomának felel meg.

Koponya MR + MRA:

A bal oldalon frontálisan a T2 jellegű scaneken 5 x 6 cm nagyságú, térképszerű széli jelintenzív terület látható, melynek belsejében mintegy két és fél cm-nyi inhomogén, jelintenzív terület figyelhető meg. Az elváltozás a bal oldalkamra frontális szarvát dorsal fele és lefelé nyomja, a középvonal csak enyhe mértékben, a kamraszarvak között mozdult jobbra, néhány mm-nyire. Kontrasztanyag adását követően az elváltozás csak szabálytalanul, főleg a széli részen mutat halmozást és inhomogén szerkezetű. Egyebütt az agyállományban kóros nem látható. Az MRA scanek szerint értékelhető hypervascularisatio, illetőleg vaskosabb érágak nem telítődtek. Vél.: a bal oldalon frontálisan leírt térfoglalás a CT által felvetett oligodendrogliomanak megfelelő. Jelentős perifocalis oedema.

Idegsebészeti konzílium:

A beteg neurológiailag stabil, epilepsziás roszulléte nem ismétlődött, az anticonvulsiv kezelés mellett. Az elkészült MRI bal frontális, valószínű oligodendroglioma típusú intrinsic daganatot igazolt.

Jav.: Aneszteziológiai konzíliumot követően vasárnap délután felvétel céljából jelentkezzen az Idegsebészeti Klinikán. Műtétét másnapra, 2015. 02. 16-ra tervezzük.

A lányok is elmentek. Egyedül feküdtem egy nyolcágyas szobában. Próbáltam feldolgozni a frissen megértett információkat. Idegsebészeti Klinika, I. számú Ambulancia. Közledett az ebéd, hallottam, ahogy nyikorognak az ételszállító fémalkotmányok kicsi fémkerekkel. A szobán lassan úrrá lett az étkezési izgalom. Ekkor érkezett meg KZ. Leült melém az ágyra. Megfogta a karomat.

Agydaganatod van. Meszes konkrementum, mint a kecskék gyomrában a bezoárkö. Húsz éve gyarapszik odabent. Nagyra nőtt, nyomta a rendszert. Ez okozta az epilepsziás rohamokat. Rosszindulatú lehet az elváltozás. Rosszindulatú, de ha szerencsénk van, akkor közülük a legjobb indulatú. Minél hamarabb el kellene távolítanunk. Értettem, amit mond, érteni véltem. Gyorsan megkérdeztem, ki lenne az operátor. A professzor úr nincs itthon. Vagy megvárjuk, néhány nap az egész, vagy választhatsz engem. Őt választottam. Nem tetszett, hogy a fejemben székel egy neoplázia, idegen test, új képződmény, a lehető leghamarabb távolítsuk el. Okaimat merőben higiéniai jellegűnek találtam. Legyek újra tiszta. Érintetlen. Szűz. Legutóbb is bevált, gondoltam, megkérdelem, hogy milyenek az esélyeim. Szorosabbra fogta a karomat. Nos. A tumor viszonylag jól hozzáférhető, de a bal frontális lebenyben található. Az pedig nem jó hely. Ott lakik a nyelv. Az elvont dolgok megértése, ott lakik a logika. A mozgások és aktivitások vezérlése. Érzelmek, kritika, önkontroll, viselkedés. Meg még ki tudja, micsoda. Ha elbaszom, nem fogsz megismerni, és nem fogod tudni elmondani, hogy még sohasem láttál. Az esetleges károsodás gyógyítható, kezelhető, pótolható. De nem fogom elbaszni. Most hazaengedünk. Vasárnap este gyertek vissza ide. Kedden megműtünk. Megtartom az ágyadat.

Kedves férfi, évek óta ismerem. Velem egykorú, a társalgó kultúra apostola az Alsóváros-on, afféle irodalmi szalont vezet, egyszer talán előadtam náluk a giccstről, onnan az ismeretség. Budapest, nyolcadik kerület, piarista gimnázium, zenei képzettség: különös összeállítás. Aztán valamiféle szabadságharcból Szegedre jött, tehetségesnek bizonyult, itt tartották, jó híre van, bízom benne. Illedelmesen civil szavaiból süt a beismerés: az emberi agy struktúrája jóval bonyolultabb annál, semhogy maga az emberi agy megérthetné. Valami miatt úgy gondolom, túl fogom élni ezt a betegséget.

Egy nap se telt el. A bölcsészkar dékán odaszólt az orvoskar dékánnak. Ő pedig felhívta a klinikai főigazgatót, aki pedig máris kereste az idegsebészeti klinika vezetőjét az I. számú ambulancián. Nem találta. A professzor elutazott. Docens sincs. Az adjunktus ismer. Minden további az én döntésem. Én várok, ő rákészl, mindjárt meg fog műteni. A bölcsészkar és a klinika egyaránt a szegedi egyetem része. Mozgásba lendül az intézményes és a kapcsolati tőke. Pénzmozgás nem történik. Egyetemi polgárok vagyunk. Jár nekünk ennyi. Alázatos vagyok, hoznak, visznek. Örülök a sok évtizedes poszt-trianoni, poszt-kolozsvári szokásrendnek, most igazán hasznomra van. Nem értek mindent, de nem kérdezek. Azt viszont érzékelem, hogy a kisteleki és csólyospálosi idős betegeknel lassabb az ütem. Gondos, udvarias, hozzáértő, csak valamivel lassabb. *Nur nicht fragen.*

KZ, az adjunktus elvette az örömet. Semmi epilepszia. Tumor, neoplázia, konkrétan oligodendroglioma, talán ő is ezt a szót használta. Eszembe jutott az a csúnya szó, hogy überolhatatlan, először nem értettem, hogy miért, de estére nagy nehezen eszembe jutott. Az emlékező művész kétszer is megírta. Unalmas ügyek, veszélyes próza.

Kaddis, 1990.

„Valakinek az a melankolikus ötlete támadt, hogy mindenki mondja meg, hol volt, amire bágyadt koppanásokkal, mint átvonuló felhőből, mely már rég kiadta az erejét, hullani kezdtek a nevek: Mauthausen, a Don-kanyar, Recsk, Szibéria, a Gyűjtő, Ravensbrück, a Fő utca, az Andrássy út hatvan, a kitelepítés falvai, az 56 utáni börtönök, Buchenwald, Kistarcsa, már-már féltem, rám kerül a sor, de szerencsére megelőztek: Auschwitz, mondta valaki, a győztes szerény, de magabiztos hangján, és nagyot bölintott a társaság: »Überolhatatlan«, amiként a házigazda, félig irigykedő, félig neheztelő, de végső soron mégiscsak elismerő mosollyal nyugtázta.”

Felszámolás, 2003.

„Jóval később, már Bé halála után, tisztáztuk ezt is, mégpedig azon a bizonyos délelőttön, ott a kiadóban.

– A lágépókerra gondolsz – világosított fel Obláth. – Egyszerű játék, egyszerű szabályokkal. A játékosok körbeülik az asztalt, és mindenki megmondja, hol volt. Csak a helységnevet, semmi mást. Ennek alapján szabtuk meg a zsetonok értékét. Ha jól emlékszem, két Kistarcsa ért egy Fő utcát... Egy Mauthausen másfél Recsket...

– Ez azért vitatható – élénkült fel Kürti. – Még ma sem tudnám igazán eldönteni.

Sára:

– Cinikus játék volt.

– Miért lett volna cinikus? – fortyant fel Kürti. – Pénzünk nem volt, azokkal a valóörökkel játszhattunk csak, amelyeket az élet leosztott nekünk.

– Jól emlékszem, hogy Bé kiszállt a partiból? – kérdeztem.

– Jól – vigyorgott Obláth. – Nem akart csalni. Úgy érezhette, hogy neki már eleve a zsebében a póker.

– Auschwitz – bölintott Kürti. – Überolhatatlan.”

Ez maradt nekem az epilepszia romantikája után. Az élet leosztotta valóörök, a győztesek szerény, de magabiztos dallama, és az agydaganat überolhatatlansága, az egyik mai munkatábor a sok közül. Agydaganat? Aztakurva!

Aztán kiengedtek a kórházból. Öltözködés közben az egyik gyakorló nővérke úgy szólított, hogy Laci bácsi. Talán taxival jutottunk haza. A szüleimnek senki sem mert beszámolni. Megtiltottam mindennemű híradást. Se a testvéreim, se a kedvesem, se a volt feleségem, se az orvosok nem lázadtak fel. Anyám ennek ellenére tudta. Felébredt egy éjjel, és azt mondta hangosan a rákos apámnak: agydaganat. *Agydaganata van a gyerekeknek.* Felhívtam, beszéltem, kicsit meséltem neki. Igyekezett nem sírni. Anyuka. Legközelebb a műtét után beszélünk egymással.

A fő baj az lehetett, hogy 1966 nyarán, két és fél évesen, túléltem egy agyhártyagyulladás. Állapota krisztálytisztá, ez állt a zárójelentésben. De mi van, ha tévedtek.

6.1. Mert hülye azért nem vagyok (Az én el nem mesélhető történetem)

Ne áss túl mélyre, mert nem tudod, mit találsz.

Tomboló, lila-vörös virágok közt áll lent a fiatal pár.

*Én márpedig leások. És ezt találom. Ez az **anyagom**. **Nyersanyag**. És aki nem néz rám meg az **anyagomra** meghatott, könnyes szeretettel, kinyalhatja a seggem.*

Nevetni próbálnak, de sírnak közben. Alapjában sírnak, csak próbálnak közben nevetni. Könnyfátylas a nevető szem. Rózsaszín paraffinréteg alatt forog. Idefele jövet legalábbis valószínűleg sírtak. A nő biztosan. Vagy majd csak akkor fognak, ha újra elmennek innen, az ablak alól. Akkor én is nagyon fogok. Ne menjenek el. Csak még egy kicsikét ne. Kopog a cipők vasalt sarka. Visszaintegetnek. De csak elmennek megint. Sírnak. A nő biztosan sír.

El nem mesélhető történetekkel vagyok tele. Ezekről az el nem mesélhető történetekről néha azt gondolom, éppen ez vagyok én. A történetek, amiket el tudok mesélni, csak a produktumok, termékek, az eredmény. De amit az el nem mesélhetők tesznek lehetővé. Kikényszerítenek belőlem, és mit. A ráimerést, hogy ezt se és ezt se mondhattam el.

Voltaképpen nem rossz itt. Egy ágyas a szoba, a jobb oldalon fekszem, oda fektettek. Oldalt, hogy le ne essek, mintha lett volna rács. Fekszem, nézelődöm, unatkozom. Végeredményben jól elvagyok. Vannak fények a falon, mozognak, játék. Az emberek kedvesek, hoznak mindenféle ételeket. Mintha az ágyamban etetett volna mindig az a szőke nő. Föl kell ülni az ágyban, ő meg a számba kanalaz. Szépen belém diktálja. Nem szeretem ezeket az ételeket, mégis örülök nekik. Meg azt is akarom, hogy maradjon még. Lassan eszem.

*A föle, a felszíne valaminek, ami nem szilárd, inkább valami massa- vagy pép-jellegű, nehéz, langymeleg **anyag**. Csaknem félszáz éves.*

1966 nyara, kánikula. Délután jönnek a fehér ruhások, beleszúrnak egy nagy tűt a hátamba. Minden nap. Minden áldott nap. Fekszem az ágyon, hasra fektetnek, és úgy. Gumikesztyűt viselnek, meg szájmazskot. Hatan vannak. Egy-egy ember egy-egy kis végtagra, a fej is végtag, a hatodik meg szűr. Az nagyon fáj. Kiszív valamit a gerincemből. Az egyik csigolyából. Átüti a csontot. Az anyag kell nekik, az a zavaros folyadék, belőlem. Nagyon fáj. Ha fáradt vagyok, ma is érzem ezt a fájdalmat. Jönnek, lefognak, duruzsolnak valamit, szűr, és akkor fáj. A szőke ilyenkor nincsen sehhol. Nincs köztük, ez jó, de nem segít nekem. Jó rendőr, rossz rendőr. Lumbálás, az a neve. Lumbál punctio, lumbar puncture. Magyarul gerinccsapolás. Egyszerű eljárás. A gerinccvelő körül áramló testfolyadékból történő, mintavétel célját szolgáló beavatkozás. Tesznek rá tapaszt. Hason kell feküdni sokáig.

*Az Iskola a határonban még nem foglalkozik a **nyersanyaggal**. Mondja az elmesélhetőt, persze valami más helyett, ami nem az, de még nem aggasztja, hogy a mondataival esetleg elrontja az ő jó, mesélhető **anyagát**. Később aggasztotta.*

A ragaszkodás örök mintája az engem a karjában tartó nő. Viszont néha, amikor kellené, nincsen sehhol. Szőke, teltkarcsú, vágott szemű. Pedig nem is látom az arcát, a haját, a szeme színét. De a testét érzékelem. Puha, párnás. Benne ülök abban a fiatal, láthatatlan testben, mint egy fotelben. Meleg, jó meleg, valamit mondogat. Onnan nézek. És kilátok az ablakon. Látom lent a fiatal párt. Integtetnek nekem. Próbálok visszaintegetni. Mintha akarnék mondani is nekik valamit. Kiabálok. Talán sírok is. De inkább az öröm. Inkább az öröm, mert amikor visszafordulok, egy el nem mondható nővérke arcába nézek.

Aggódott rajta. Kurvára idegesítette. Mondja, megírja, átalakítja, elrontja, elromlik, oda van. Ezt nem akarta. Ezért nem folytatta, vagy inkább csak alig. Picike módosítások a csöndön. Moduláció.

Az asszony áll a bal oldalon. Integtet, nevet, kiabál, nem hallom. Magas sarkú cipő van rajta, sötét körömcipő. Világos blúz. Talán ékszer is. Retikül. A férfi rövid ujjú ingben van, élre vasalt, hajtókás nadrágot visel, meg valami nehéz bőrcipőt. Doxa van a kezén, a bal csuklóján. Munkásember. Szőrös csukló, fonott, fekete szíj, finom, legömbölyített fémhegygel. Az asszony a jobb kezével int, a férfi a ballal, közben átölelik egymást. A másik kezük a társuk derekát öleli át. El fognak tőlem menni. Hazamennek a 2-es számú körjáráttal. Csak ott fognak sírni, a régi, csuklós Ikaruson, hazafelé azon a hosszú úton, egymás mellett, a forró műbőr üléseken. A férfi próbál majd erős lenni. Akkor még tud olyat. Nem lesz semmi baj.

Az elbeszélés nehézségei című nyitófejezet első változata például éktelenül rossz. Elrontotta a **nyersanyagát**. De hát aztán csak kijavította. Megtalálta a jó formáját, nem? Nagy nehezen rájött, nem úgy kell kezdődnie, hogy Kaptam egy vastag gépet kéziratcsomót, hogy vigyázzak rá, hanem – mint minden gyerek tudja, minden magyar gyerek – úgy, hogy Szeredy Dani motyogott valamit az orra alá, ahogy álltunk a Lukács-fürdő tetőteraszán, a kőpárkánynak támaszkodva, s néztük a sok napozó civilt.

Ők, az a fiatal pár, persze, a szüleim, én meg – végeredményben – azért vagyok itt, mert olyan kibaszottul szegények vagyunk. A templom egerei.

De mi van, ha legközelebb nem találja meg, gondolta, gondolom.

Kibaszottul szegények vagyunk együtt mi hárman. Ezért aztán negyedévente fölhordják a játékaim felét a padlásra, hogy amikor újra előkeresik, és én visszakapom őket, úgy örüljek nekik, mintha újak lennének. Csakhogy ott közben összehugyozzák őket az egerrek meg a patkányok, a padlás egerei, én meg jól megbetegszem a fertőző vizeletüktől,

és most fekhettek itt az ágyban naphosszat egyedül, azok meg csak jönnek újra meg újra a nagy tűjűkkel.

„...*vagy még inkább avval a már-már sértődésnek is alig nevezhető, egyre igazabb szenvedéllyel [ti. fordult, bármi legyen is az: a magyar szellem, ezúttal az irodalom felé – bármi legyen is az], amellyel a kivénült nagy szerelmes nekifog emlékiratai megírásának, s a munka közepén már tudja, hogy alapjában egész mozgalmas és dicsőtelen-dicsőséges élete nem volt egyéb, mint írói nyersanyaga összegyűjtésének elég mellékes mozzanata.*” (Próza)

Az összes játékomat elvették. Egyet hagytak meg, mert azt le lehet mosni. Gagu cica, az a neve. A többi fából van, vagy varrták. Ronda, golyóbis formájú, fekete műanyag macska. Minden végtagját ki lehet szerelni, aztán vissza lehet dugni nagy nehezen, van a testen mindegyik végtagnak egy lyuk, összesen hat, mert neki farka is van, azokba kell betuszkolni a végtag végén álló golyót. Néha rágom. Kemény, rossz ízű, nem szeretem. Kenődik a hideg nyál a fekete műanyagon. Talán félek is tőle. Forog a szeme. De nincsen más. Csak a szóke, de őt meg nem lehet rágni. Nem akarja. Két és fél éves vagyok. Rajta is gumikesztyű van, meg maszok.

Ez a mellékes mozzanat, ez meg azért túlzás, ugye? Vagy csak egyszerűen, már bocsánatot kérek, olyan butaság-féle, hülyeség, nem?

A betegségemnek egyébként az a neve, hogy agyhártyagyulladás (*meningitis* vagy – magyarul – *meningitisz*). Az agyhártyák vagy agyburkok (*meninx, meninges*), azaz a központi idegrendszer (az agyat és a gerincvelőt) körülvevő hártyák gyulladásos megbetegedése. A fertőzőes meningitisz okozója leggyakrabban egy vírus, többnyire veszélytelen, a beteg sokszor néhány nap alatt spontán felépül. Az agyhártyagyulladás második leggyakoribb, egyben legveszélyesebb okozói a baktériumok. Számos baktérium (elsősorban a meningokokkus és a pneumokokkus) okozhat meningitist, ami jelenlétének azonnali felismerése, gyors orvosi beavatkozás és intenzív kezelés nélkül az egész idegrendszerre kiható, súlyos és maradandó hatást gyakorolhat, akár a beteg halálához is vezet.

Máskor meg azt mondja (Próza), hogy „[e]zzel nem azt akarom mondani, hogy Hemingway rossz író, hanem azt, hogy Latimer (vagy Chandler?) szintén jó író. De mindkettőjüknél aránytalanul alacsony a kiörlési fok, sok a nyersanyag és keveset mond, ami Latimernél megbocsátható, de Hemingwaynél mégiscsak szóvá kell tenni.”

Leginkább bele szokás ebbe akkoriban halni. Hat hét. Végtelen idők, egyetlen mély tócsája egy zavaros folyadéknak.

Alacsony a kiörlési fok. Sok az anyag, kevés a mondat. Mégiscsak szóvá kell tenni. Itt meg olyan okostojás, nem? (Nagyot mondtál, öblíthetsz.)

Lesz belőled egy rothadt karfiol. Nézel ki a fejedből, és rágod naphosszat a szürkére kopott, összekaristolt, nyálas műanyag macskádat. Nem lehet elvenni. Annyira szereted. Az a mindened.

Éppen azért nem ír, mert van anyaga. Van neki, és óvna. „Ha idő előtt belefog az ember megírni és elrontja valahol, az már úgy marad, többé vissza nem csinálható. A mondatait hiába dobja ki: belevésődtek az emlékezetébe, és ha agyonverik, se tudja már megmondani, eredetileg pontosan hogyan volt. Ő félti, ezért halogatja, félti a megírással tönkretenni élete jó nyersanyagát.” (Buda)

Mérgező patkányhúgy. Hatalmas, medveméretű fekete patkány áll tehát az ajtókeretben. Csillog a testen a hosszú, erős, fekete szőr. Nem álom. Felemeli a fejét, rám néz. A mosoly hiánya. Mögötte a parkettán fel és alá sűrődik a nehéz, lemezes bőrfarok. Mozgat-

ja. Mellette bújnak be, oldalazva a fehér ruhás gonoszok. Jönnek, lefognak, beleszúrnak a hátamba. A szóke nő ilyenkor nincs sehol. Fehér gézmaszk van rajtuk meg hintőporszagú, sárga gumikesztyű.

Érted: előtte megvan neki épen, eredetileg, pontosan, csak aztán a mondat, az a híres nyelv elrontja.

Nagyjából ennyire emlékszem. Az integetésre, a fény játékára a falon, Gagu cicára, a fájdalom körülményeire és a szókére. El vannak különítve. Keverednek. Az állapotom nem változik. Nincsen történet. Meg egy szagra, a fertőtlenítő takarítószeres szagára is emlékszem. Ma is használhatják még őket, ezt az egészet néha újra felidézük. És a szóke nő cipője. Könnyű, világosbarna, fűzős vászonbakancs, mint a konyhás néniké, a lábujjak meg a sarok kikandikálnak a nyílásokon. Csakhogy a többi is mind ilyet visel.

Ezzel meg az a baj, hogy nem hiszek neki. Előtte nincs meg, az a helyzet. (Szerintem. [Szerintem nekem ez a véleményem.]

Minden más későbbi értelmezés. Emlékek, utólagos interpretációkról. Lehet, hogy ezek is azok.

Ettől még, persze, el lehet rontani.

Aztán, váratlanul és érthetetlenül, egy napon hirtelen meggyógyulok. Kristálytisza. Ez a szó szerepel a zárójelentésen, ami azóta elveszett. Egy különös orvos, a szomszéd nagyvárosból. Ő még a háború előtt járt egyetemre, valahol külföldön is. Miatta nem vagyok hülye. Vagy halott. Vagy nem tudom, miért, ki miatt. Később, mostanában, elhátároztam: meglátogatom. Megköszönöm neki. Őn egy legenda a családban, profeszszor úr. De aztán ez valahogy mindig elmarad. Itt lakik a közelben, néhány utcára. Már nagyon öreg. Néha látom, totyog. Nem megyek el hozzá. Ezt később majd meg fogom bánni. Hátha nem is úgy volt. Vagy már nem emlékszik. Miért is emlékezne. Vagy miért éppen úgy.

*Félte. Ezért aztán inkább magával viszi a **nyersanyagát** a túlvilágra. Igen. Ezt szeretné tenni. Nagyon reméli, hogy menni fog. Ez a megoldás csakugyan.*

Anyám jön értem. A katolikus templomban imádkozunk, együtt. Hangosan csak a Miatyánkot. Szemben van egy írószerbolt. Később illatszeres lesz. Kapok rajzlapot, színes ceruzákat, egy kis zacskó aranyszínű levonót. Busszal megyünk haza. Tűz a nap. Szopom az ujjam, szorongatom Gagu cicát. Apám, gondolom, dolgozik.

Néha viszont, csak azért, hogy mutassa, mi mindent visz is ő magával oda, mégis ilyenekkel hergel (Buda, Bagatell): „Hurcolkodni 46-ban elmebajos vad vállalkozás volt. De engem márciusban kidobtak a Rádióból, Medve már előbb otthagyta őket (undorral), se keresetem, se pénzünk nem volt, el kellett adni a budai lakásunkat egy kis zacskó tört aranyért. Márta undorodott a kétes eredetű aranyöpredéktől (mint Medve a jó barátainkból lett miniszterektől), s valahova bedobta; mind a ketten megfélekedtünk róla, hogy hova. Költözködésünk napján vezették be az új pénznemet és tiltották be az aranyat. (Hat év múlva, nekem hiszterikus pánikban eszembe jutott a zacskó, egész éjjel kerestük, és Márta reggelre megtalálta. Magammal vittem, és egy bűnügyi rémregény izgalmai árán, aminek Colalto volt a hőse, megmenekültünk.)”

Csoda. Isten csodája. Túlélte. És egészséges maradt. Látod, semmi baja. Milyen okos. Nem lett hülye, láthatod te is. Ezzel telt a gyerekkorom. Ezzel a szólammal. Meg az a gyanakvó figyelem, ahogy rád néznek, amikor azt hiszik, hogy nem látod. Vagy csak én látom beléjük azt a gyanakvó figyelmet. A sajátomat. A napra nyáron, hosszabb időre, azért még egy ideig nem kell kimennie.

Egy bűnügyi rémregény izgalmai. Miért vitted magaddal. Inkább ne vitted volna. Jobban örülnék. Olvashatnám. Meg neked is jobb lenne. Arányosabb lenne, neked is, a kiörlési fokod, hát, de nem?, papuskám.

Anyám később, sokkal később, nemrégiben, azt mondta, a betegségem alatt nem azért imádkozott, vagyis próbált nem azért imádkozni, hogy túléljem, hogy maradjak épen, hanem azért, hogy történjen minden úgy, ahogy a Jóisten akarja. Ő belenyugszik. Elfogadja. Segítsen neki, hogy megértse. Hogy el tudja fogadni. Úgy történt, gondolom. Így történt. SV-nek mást mondott az anyukája. Mi történt velem.

És akkor most ügyesen egymásba tolom ezt a kettőt. Ezt a két szöveget. Fésűsen egyesítem. Hát-ha kísérőlnék egymásból valamit, amit én most még nem tudok.

Élek. Tényleg élek. És ezt az egészet talán még mindig csak azért írom, hogy újra bizonyítsak. Bebizonyítsam, hogy hülye azért tényleg nem vagyok.

Az utcán pedig, meg mindenütt, mindenfelé, mindenféle különös helyeken, zugokban és odvakban – egyébként – nem a téma hever, hanem a matéria.

Békéscsaba, 1966 nyara. Szépieffektes fotó, gyerekvérrel kihúzza. A régi kórház a Ligetnél. Galambok, kakukkszó. Igen, a lumbálpunkció, tényleg az volt a legrosszabb az egészben. Különös horror, 1946-ban az A 8450 számot viselő Nyiszli Miklós, volt KZ-orvos is megírta, pedig ő aztán értett hozzá.

Az SS-orvosok távozása után néhány fiatal görög és francia orvos a látogatóm. Megkérnek, vezessem be őket a hátgerinccsapolás technikájába. Engedjem meg, hogy a hullákon megcsinálják. Kérésüknek szívesen teszek eleget. Mély hatást tesz rá, hogy a KZ drótjai között is ilyen élénk a szakma iránti érdeklődésük. Szorgalmasan próbálgatják, öt-hat kísérlet után sikerül is a lumbálpunkció.

A hátgerinccsapolás technikája. Hullákon gyakorolni. Szívesen teszek eleget. Élénk szakmai érdeklődés. Laci bácsi. A kórházi gyakorlatban az a borzasztó, annak az emlékezete, hogy a gyógyintézetek, vélhetően szándéktalanul, minden jóakarattal ellenére, felkínálják a hatalmaknak a szent ember módszertanát. Vigyáz rád, ápol és gyógyít. De közben nem marad az emberből semmi, csak a teste. *Homo sacer*. Legyen ez a metódus a tiétek, földi hatalmak. Nektek dolgoztuk ki. Feküdjön vissza, ketteske. A korrupció és a protekció pedig ebben az értelemben nem más, mint az egyéni arc visszanyeréséért folytatott kényszerű műveletek sorozata. A paraszolvencia: a szabadságharc maga. Nem fog elmúlni.

Akárhogyan is: híre ment a problémámnak. A barátaim megrendültek. A munkatársaim napokig nem találták a helyüket. A közelebbi tanúk hetekig küzdöttek a poszttraumatikus stressz szindrómával. Posttraumatic stress disorder, PTSD: sírás, elkerülés, ingadozás, átmenet, integráció – FS később így magyarázta el nekem a benne utólag lezajlott lelki műveleteket. Kedden este lettem rosszul. Ez volt, ez lett volna tanszékvezetői működésem első hete. Az első tanszéki értekezletet péntek délre terveztem, előző héten már el is ment a meghívó. Az értekezletet megtartották nélkülem: afféle gyászértekezlet volt, de utólag még így is rosszul esett. Nagyjából akkor kezdtek el, amikor a műtét előtt elindultunk SV-vel a kórházból hazafelé. Néhány száz méter a távolság. Nem igazán ment a járás. És aztán még a lépcsők is.

Dóm tér, Somogyi utca 5. A Fogadalmi templom apszisára látok az ablakból, húsz méter lehet a távolság. Óra és harang, negyedóránként harangszó. Örültem, hogy ott áll az a hatalmas épület. Annyira nagy, hogy ha úgy fordul a közvetítő műhold, a katedrális néha leárnyékolja a közeli mobiltelefonokat. Szerintem kifejezetten csúf építészeti konstrukció. De talán éppen a híres csúnyaságával mutat rá a templom arra, hogy mennyire más, milyen pontosan elválasztható egymástól a felekezeti hovatartozás és az Istenbe vetett hit.

Ha a hálózat kettő vagy több egymással összekapcsolt számítógép, melyek között adatforgalom zajlik, akkor lehet mondani, a mai ember hálózatban él: kapcsolatainak struktúrája az informatikai rendszerek kiépülése előtt is hálózatos jellegűen szövedékes volt. A hálózatok nem falják fel az emberi kapcsolatokat. A tervezők ebből indultak ki, ezek adták nekik az ötletet. A neheze később jön. A műtét előtti otthoni hétvégén mindenesetre azt éreztem, hogy reszket a hálóm. SV nem engedte hozzám a megkereséseket, de teljesen világos volt, hogy a velem és egymással sín-, gyűrű-, csillag- vagy famodellben összekapcsolt emberek összekötöttségükben és külön-külön is: reszketnek. Nem félnek vagy rettegnek – bár talán azért azt is, ki tudja, miért, ezt reméltem, példa akartam lenni, *exemplum*, figyelmeztető jel arra, hogy az élet mennyire törekeny. Mi lesz, ha kiesik ez az elgyengült munkaállomás. Mi történik majd vele. Lehet, hogy távoztával meg fog változni a szövedék. Megváltozik a csatlakoztatás módja. Átalakulnak a hierarchikus viszonyok. És vajon kik esnek ki vele. Mások hiánya révén kik kapcsolódnak be. Minden emberi hálózat ilyen természetű: bármely elem kiesése átépítheti vagy lerombolhatja az egész szövevényt. Nem gondoltam, hogy a fizikai jellegű, hirtelen jött instabilitásnak elsődleges oka maga a szeretet. De azt reméltem, hogy mégiscsak az. ■ ■ ■

Szilasi László (1964, Békéscsaba): esszéista, prózaíró. Regényei: *Szentek hárfája* (2010), *A harmadik híd* (2014), *Amíg másokkal voltunk* (2016).

KEMÉNY ISTVÁN

Kedves Ismeretlen!

Játék Kemény István­nal

Mikor 2017-ben megjelent Kemény István *Lúdbőr* című nagyszerű könyve a Magvetőnél, interjút kértem az író­tól, akivel amúgy is rég szerettem volna már találkozni, hisz nagyon kedvelem a munkáit. Rendben, mondta, de tegyem fel a kérdéseimet írásban, mert szóban ő dadog, rosszul fejezi ki magát. Ezt én nagyon nem szeretem, leírni és írásban elküldeni a kérdéseket, elvész a spontaneitás, ráadásul a második kérdés az elsőre adott válaszból következne, ha tudom is, hogy erről vagy arról mindenképp akarok kérdezni. Nagy íróval viszont nem vitázik az ember, legfeljebb nemes bosszút áll. Azt találtam ki, hogy részben a kötet remek ciklusa, az ÖTVEN +1 IRODALMI PILLÉR szereplőinek, részben mások nevében teszek fel kérdéseket, mintegy olvasói leveleket gyűjtök kicsiny csokorba. Ezekre válaszoljon, ha tud! Tudott, persze, s szerencsére volt is kedve játszani. És azóta találkoztunk is néhány­szor. DMI

■ *Kedves Ismeretlen! Megtisztelő, hogy ötven irodalmi pillére közt megemlíti az én Odüsszeiámat is, annál is inkább, mert én csak egy fikció vagyok. Hm, két és fél ezer év telt el, hogy leírták... Mondja, magán kívül olvassa ezt még valaki magánkiűl? Egyáltalán: olvasnak még? Ön mit tud az olvasóiról? T. Homérosz*

– Kedves Két És Félézer Éves Fikció Úr Vagy Hölgy! Megnyugtatóan közlöm, hogy mindenkinek van valami fogalma az Ön eposzairól. Eltekintve családom legtöbb tagjától, akiről első kézből tudom, hogy olvasták, és attól a sok ezer másik embertől is, akik pont most olvassák a vonatkozó műveket szerzte ezen a bolygón, szóval eltekintve mindezekről, egy Észak-Amerika nevű kontinensre szeretném felhívni szíves figyelmét, és ezen belül is egy Hollywood nevű kisvárosra: ma innen látják el történetekkel legalább a fél emberiséget. Nos, ez a városka már rég tönkrement volna, ha nem az Ön (és néhány későbbi kollégája) eposzainak a kliséit variálná már több mint egy évszázada: háború, útrakelés, eltévedés, szörnyek, boldog és véres szerelmek, tivornyák, bosszúk... nem sorolom. Szóval ne aggódjon: mert azt ugyan nem merném egész biztosan állítani, hogy az életműve jó kezekben van, de arra, hogy *kezekben van*, és ezek a kezek görcsösen markolják, és el nem fogják engedni, amíg a világ világ – hát erre mérget vehet! Ami pedig az én olvasóimat illeti: azért nekem is vannak, ha nem is annyian, mint Önnek.

■ *Bocsánat, nem mintha fontos lenne, de ha már, akkor megkérdezem azt is: most mi a baja az Iliással? Tudja, mennyit dolgoztam rajta? Állandó jelzők, enumerációk, csataleírások... Te amúgy – mert tegeződjünk, kollégák vagyunk – könnyen írsz? Hümmér – Hát ez várható volt... Ha 1 költő 1 verset olvas fel, akkor egyszerű a helyzet: vagy jó az a vers, vagy nem. De ha kettőt mutat, akkor rögtön választunk: ez jobb, ez rosszabb. És ilyenkor minden költő megsértődik: mi a baj a másikkal? Azt hiszem, te ott követted el a hibát (tisztelettel lecsapok a tegezésre), hogy két eposzt írtál, ahelyett, hogy egybeszerkesztetted volna az *Iliászt* és az *Odüsszeiát*, és adtál volna nekik valami jó közös címet. És akkor én nem választottam volna, hogy melyiket tegyem bele a *Lúdbőr* című könyvembe. Beleraktam volna az egészet. Mert azért az *Iliász*odat sem tartom éppen vállalhatatlannak... Másik kérdésedre, hogy könnyen írok-e, sajnos nemmel kell válaszolnom, de azért vannak kivételek: ilyen volt például a *Lúdbőr* ötödik fejezete, az *Ötven+1 irodalmi pillér*, amibe az *Odüsszeiá* is került. Ezt az ötven kisesszét egy hónap alatt írtam meg, euforikus örömmel élvezve az írást. Neked is köszönöm azt a hónapot!*

■ *Könyve egy pontján említi a „szabad, független és demokratikus Magyarország”-ot. Ez összefügg a sci-fi és a fantasztikum iránti nem szűnő rajongásával? Stanislaw Lem*

– Ez a manapság talán szürreálisnak ható szlogen 1989-ben a legföldhözragadtabb valóság volt. Vagy legalábbis ez volt a közös cél, a szándék, lehetett benne hinni. Emlékezzen csak vissza, Lem úr, mert Ön is élt abban az időben. Kérem, alakítsa át a szlogent „szabad, független és demokratikus Lengyelország”-ra. Ugye, hogy ismerős? Ugye milyen otthonosan rémlik vissza abból az évből? Sokszor az az érzésem, hogy a 2010-es évekre – miközben rengeteg bajom van a Fidesz Magyarországgal is – igazából maga a szabadság, a függetlenség és a demokrácia került át a sci-fi világába világszerzte; ha egyáltalán valaha léteztek a valóságban.

■ *Kedves, jó barátom! Rengeteg bajom-gondom van, pokoli heteket élek, de annál inkább köszönöm érdeklődésedet, figyelmedet, barátságodat, mikkel rólam írsz, címbe is emelve a Kompországot. Mondd, sosem fogunk valamelyik parton kikötni? A naposabbikon? Adyd*

– Te vagy a nemzeti próféta, drága barátom és mesterem, neked kell tudnod. És szerintem tudod is, mert valamibe mégiscsak belehaltál. Mert köztünk szólva egyértelmű, hogy nem a látványos betegségek ölték meg: azok csak tünetek voltak. Szóval alighanem csak rossz válasz van a kérdésedre. Ha egy komp (akkor is, ha ország) végleg kiköt valahol, akkor leselejtezik, eladják ócskavasnak, a maradékot pe-

dig otthagyják szétkorhadni a parton. Ennél mégiscsak jobb ide-oda kompkodni, amíg lehet.

■ *Kedves, hogy „a” Verssorod is tölem van. El van még törve minden Egész? És marad így? Bandi*

– Édes Bandi, belerángatsz az álnaiv kérdéseiddel abba, hogy olyan negatív válaszokat adjak, amelyeket nem szeretnék. Te azt mondtad: „Minden Egész eltört”, és ezzel kimondtad a legpontosabb ítéletet az újkorról, a modernségről. A teljes modern művészet azon dolgozott, hogy valaki mondja már ki ezt a mondatot, te lettél az. Száz éve ennek. Azóta az Isten van soron, hogy hagyja jóvá, vagy cáfolja meg. Én meg addig az összes versemmel, regényemmel és most *Lúdbőr* című esszékönyvemmel is azon vagyok, hogy találjak pár összeillő darabot az Egészből.

■ *Én is sokat gondolkodtam, mikor találkoztunk a kisföldalattin, hogy Ön-e Ön, de nem mertem megszólítani. De miért tűntem én üzőtt tekintetűnek? Miért nem hiszi, hogy boldogan haltam meg? Az olyan nehéz? Mi a boldogság? Ön boldog? Legalább néha? Sakkozta már ki! Bobby Fischer*

– Igen, én időnként boldog vagyok, ha nem is túl sűrűn. De elég jól felismerem a boldogtalanságot. Amikor megláttam a kisföldalattin, Fischer úr, nemcsak az amerikai sakksztárt láttam meg Önben, hanem a szakállas Dosztojevskij-figurát is. De jogos a kérdés, hogy egy Dosztojevskij-figura miért is ne lehetne boldog egy-egy pillanatra. Szóval visszavonom az állításomat: lehet, hogy Ön is boldogan halt meg.

■ *Jó az a játék velem, hogy elképzelsz egy alternatív Zrínyit, ez már a Kálmánnak is bejött! Zrínyi, az ász... Bocs. És te még magadat is elképzeled Zrínyiként! De én nem lehetek más, csak vesztés? Ez a fátum? Sose törjük át az üvegplafont? Jut eszembe: bántják még a magyart? Üdv: Az Adriai Tengernek Syrenaia*

– A *Lúdbőr* egyik vezérszála Közép-Európa. Vagy a Szűcs Jenő-féle terminológiával *Európa harmadik történelmi régiója*. A két világháborút igazából ez a régió vesztette el, nagyon csúnyán, és úgy tűnik, végleg. Én gyerekkorom óta abba a nagy közös értelmiségi siránkozásba nőttem bele, hogy „Kelet-Közép-Európa zsákutcás fejlődése”, „örökös megkésettség”, „két pogány közt”, „Komp-ország”, „második jobbgység”, „az Elbától keletre”, stb. Kedves Zrínyi, nem a magyart, hanem a közép-európaiakat, pontosabban: a kelet-közép-európaiakat bántják. Ki bántja? A körülmények, a történelem, az idő, ami nem neki dolgozik. Állítólag húszmillió ember vándorolt ki innen a rendszerváltás óta. De 1989-től 2004-ig (az EU-csatlakozásig) élt bennem egy reménység, hogy ez a régió Nyugat-Európává fog válni, még hozzá belátható időn belül: mondjuk az én életemben. Ezt a reményt 2004 óta elveszítettem. De azért nem tekintem teljesen fátumnak. Ismerek ragyogó tehetségű fiatalokat, akiknek az oxfordi diplomájuk megszerzése után minden épelméjű logika szerint a lábukat se volna szabad Kelet- Közép-Európába tenniük, és mégis itt vannak, és tenni akarnak valamit, vagy odakint gondolkoznak az itteni jövőn.

■ *„Az ön véleménye szerint miképp lehet megakadályozni a háborút?” Lehet, nem válaszoltam elég pontosan erre a kérdésre. Ön mit mondana? Már ha az Ön korában, a huszonegyedik század tízes éveiben van még értelme ezt feltenni... V. Woolf*

– Kedves Virginia, a huszadik század harmincas éveiben, amikor Ön ezt a kérdést kapta, az volt a közös jövőkép, hogy világháború lesz. Minden gondolkodó embernek ott volt ez a fejében. Amennyire *Három adomány* című művéből megértetem, Önnek sem volt kétsége afelől, hogy a háború elkerülhetetlen. Női (feminista) szemszögből válaszolt a kérdésre, és azzal a kis reménykedéssel, hogy sok évtizedes szisztematikus, nevelési programmal, és a nők bevonásával ebbe a programba talán megelőzhető a háború: és ha a második világháború még nem is, de talán majd a többi. Úgy tűnik, igaza volt, nyolc évtized eltelt így, és alighanem eljutottunk odáig, hogy Európa saját magától nem indítana háborút, mert az itt élő öt-

D. Magyar Imre

hatszázmillió embernek már a nagyszüleit is a háború ellen nevelték. A mai jövőkép sokkal inkább egy elkerülhetetlenül közelgő világkatasztrófa: túlnépesedés, globális felmelegedés, a mesterséges intelligencia uralma, a virtuális valóságokban való eltűnés, az emberiség biológiai értelemben vett szakadása, stb. Mindenki ilyesmiktől szorong, a világ- vagy atomháború lehetősége csak egy kissé közhelyes opcióként búvik meg ezek között. És nincs válaszom arra kérdésre, hogy miképp lehetne megakadályozni a világkatasztrófát. De inkább nem kérdezek vissza, hogy Ön szerint hogyan, mert attól tartok, azt mondaná, hogy sehogy. És visszaugrana a folyóba, amibe 1941-ben beleölte magát.

■ *Én tényleg lángelme lennék? Folyton átléped az irodalom, a magas művészet és a saját határaid! Csokonai, Berzsenyi, Menyhárt Jenő, Kiss Tibi meg én együtt? P. Howard (Válasz: Európa jeligére a kiadóba)*

– Inkább egy Spiró György nevű író kérdezz meg erről, Jenő. Olvastam egyszer egy fejtegetését, miszerint vannak *alapl művek*, amiknél nem az a lényeg, hogy a „magas” vagy az „alacsony” művészethez tartoznak. Az *alapl mű* az *alapl mű*. Elsősorban nem jó vagy rossz, hanem: *alapl*. *Alapl mű* a *Divina Commedia*, és például a te életműved is. De Spiró ezt jobban el tudná neked magyarázni. Én mindenesetre ezzel a szemlélettel válogattam össze azokat a műveket, amikről a *Lúdbőrben* írtam: ezek az én *alapl műveim* és *alapszerzőim*. Te is köztük vagy, Jenő. Fogalmam sincs, lángelme voltál-e. Nem tudom, nem tartozik-e hozzá a lángelmeséghez az is, hogy komolyan vegye magát az ember. Nem elég lángelmének lenni, annak is kell látszani.

■ *„Aki próbált már kidobóembert meggyőzni bármiről, annak van fogalma arról, hogy igazából hol az értelmiség helye a társadalomban.” Ezt állítólag ön írta, legalábbis a Sanyi, aki tud olvasni, ezt mondja. Most egyébként neki diktálok, mert írni is tud. Mi a bajod velünk? Nincs ránk szükség? Mi a fasz van? Nem mi vagyunk többen? Ha ránk bízzák, a tatárok meg a törökök se jöhettek volna be! Mi tartunk rendet! Nem kell a rend? És mi nem vagyunk ám megosztottak, mint az értelmiség! Pisti* – Pisti, neked igazad van.

■ *Bocs, nem tud egy lapot, ahol a Sanyi versei megjelenhetnének? Nem egy Wass Albert, de jól ír, na! Hazafiasat főleg! Igaz magyar ember a Sanyi, azért is nem közlik a verseit neki! Pisti*

– A Sanyinak pont ugyanazt tudom ajánlani, mint bárki másnak, aki verseket akar publikálni. Küldje el őket az *Élet és Irodalom*nak, a *Műút*nak, az *Alföld*nek, a *Székegyföld*nek meg egy sor másik színvonalas irodalmi lapnak (hál’ isten van egy pár!), és ha egyik se közli őket, akkor küldjön a Sanyi másik verseket. És ha azokat se közlik, akkor valószínűleg a Sanyi verseiben van a hiba: nem azért nem közlik őket, mert hazafiasak, hanem mert nem jók. Például porosak, egyoldalúak, ostobák, rosszak a rímeik. És ha mindez kiderül, onnantól a többi gyerekjáték. Ha a Sanyit a hazafias érdeklő, akkor olvasson például Ady Endrét, József Attilát, Petri Györgyöt vagy Erdős Virágot! És írja át a verseit újra meg újra, egészen addig, amíg jók nem lesznek. És írhat nemhazafiasat is. Azok is bírnak jók lenni olykor.

■ *Szépeket ír a Kommunista Kiáltványról, amit amúgy könnyű volt Brüsszel főterén írunk, bár akkor még kevesebb volt ott a söröző... Most akkor hogy áll a szabadsággal, egyenlőséggel, testvériséggel? Hisz bennük? Vagy hülyék voltunk a Fricivel? K. Marx*

– Dehogyan voltak hülyék a Fricivel, kedves Marx úr (az elvtársozástól tekintsünk el, ha lehet). Azt hiszem, a lehetőségekhez képest mindent a legjobban csinálták. Talán minden idők legszükségyszerűbb történelmi szükségyszerűsége volt, hogy valakiknek, akkoriban, Nyugaton meg kell alkotnia a *Kommunista Kiáltványt*. Maguk ketten lettek azok. És azt hiszem a lehető legjobb *Kommunista Kiáltványt* írták meg. Talán arra nem gondoltak, hogy vallást is alapítanak egyúttal. (Bár mi nem fordult meg a maguk fejében?)

■ *Hős Lovag, neked mik a szélmalmaid? Don Quijote*

– Te vagy az én szélmalmom, ó, Felülmúlhatatlan Lovagja az Egyetemese Irodalomnak! Te és Ady Endre eltévedt lovasa. Titeket szeretnék összehozni egy regényben. De legalábbis megérteni.

■ *Őn még tudja élvezettel olvasni a rólam szóló művecskét, ami tényleg szép siker volt valamikor, de ah, az ön korában már... Werther*

– A kedvenc korszakom a rokokó és a szentimentalizmus kora. Sokszor érzem úgy, hogy a mi második világháború óta tartó korszakunkhoz közelebb állnak azok a pajos, frivol, elvágódó, okos, őszinte évtizedek, mint az önhitt, öncsaló, hazug, stb. tizenkilenc-huszedik század. De ezt önnek hiába mondom, mert még a francia forradalmat se érte meg. Az önről szóló könyvecske viszont a szerzőjével, Goethe úrral együtt igen. És ma is alapmű.

■ *Azért csak jobb a kék szeműeknek, nem gondolod? Tonio*

– De. Pont ezt mondtam a Pistinek is.

■ *Írja, hogy ott a Keleti Szélen a Búcsúlevél lett a leghíresebb verse. Ez mintha kicsit fájna önnek. Biztos írt sok minden mást is... Vigasztalja, hogy az önök korában annak az angol költőnek a hozzám szóló óda az egyetlen ismert verse! Szokott azon gondolkodni, hogy munkásságából mi marad meg, olvassák-e a műveit kétszáz év múlva? Baráti fújással: a Nyugati Szél*

– Kedves, Drága Nyugati Szél, inkább tegeznék, mint egy ódaköltő. Viszont inkább nem vállalkoznék arra, hogy részletesebben megtippeljem, mi lesz itt kétszáz év múlva. Te biztos itt leszel, gondolj majd rám.

■ *Az szép, hogy a költészet a szirének énekének az elmesélése. És, hát igen, ez a szirén-dolog az Odüsszeiában van... Talán az én céloom is a lúdbőr volt, mint neked, hogy aki hallja, annak lúdbőrözzön a háta. (Az Arisztotelész katarziszról beszélt, de ez a lúdbőr legalább olyan jó, meg is mondom neki!) Van ez még, kell ez még a ti korotokban? Hisz eposzt se nagyon írtok már... H.*

– Kedves Homérosz, úgy sejtem, átolvastad a kérdéseket és a válaszokat. Ha nyeglének tűnhetett egyik-másik válaszom, kérek, nézd el nekem. Nem volt szándékom viccet csinálni a múltból és a régi szerzőkből pusztán azért, mert később sikerült születnem náluk. De akármilyen későn születik is az ember, vannak dolgok, amik nem veszhetnek el belőle. Ilyen a katarziszra való képesség. A katarzisz olyan, mint a nyugati szél: amíg vannak égtájak és levegő, addig ő fújni fog. ■ ■ ■

■ **D. Magyar Imre** (1955): tanár, újságíró, irodalmár. Hét könyve jelent meg. Megjelenés előtt álló kötetei: *Párizs* (második, átdolgozott kiadás), *Hatvan plusz!*; *A magyarországi cigányság irodalma* (e témából PhD-fokozatot is szerzett).

Csendháborítás

Bemutakozáskor családnevét már kiskorában úgy mondta ki, hogy ne lehessen érteni. Félig csukott szájjal mormolta, csak a keresztnévet hangsúlyozta, néha a kelletnél is hangosabban, bár az se tetszett neki különösebben. Hosszan ejtette a csupán két szótagból álló nevet, mintha az nem is egy szó lenne, hanem kettő. Az első szótagot erőteljesebben, második részt úgy, mintha csak egy kicsinyítő képző lenne. Sokan annyira nem ismerték fel ebben a mormogásban a Lenke keresztnévet, hogy rákérdeztek, milyen nyelven van, valami keleti? Divatos, külföldi celeb nevet adták neki? A kislány ilyenkor nem válaszolt, arca se rezdült, csak összeszorította az ajkát, mintha attól tartana, valami hang akaratlanul bukik ki onnan.

Nem az ő neve volt az osztályban a legnevetesebb, mégis a névsorolvasásnál gyakran úgy tett, mintha nem hallaná, hogy őt szólítják. Akkor kezdték el csúfolni az osztálytársak, amikor észrevették, mennyire idegesíti a kislányt a családneve. Mintha titkolni akarná. Ahogy telt az idő, a szülők is észrevették, hogy valami nincs rendben. Míg kisebb volt, azt hitték, csak gátlásos, azért tesz így. Szép neved van, nincs ezen mit szégyellni, hallotta gyakran a szüleitől, és könnyű kiejteni, vagy leírni, jelentése is jó. Nem volt rossz választás. Igen, a Lenke nagyon szép név, bólogatott a nagymama, és ritka is. A családnévről senki se szólt, nagy volt a csend a szobában. A kislány se feszegette, csendben maradt, mint általában szokott. *Nomen est omen*, mondta egy nap az apja, amikor megszídták, hogy nem mutatkozott be az új szomszédnak illedelmesen és érthetően, ahogy tanították. Lenke nem értette a latin szavakat, mégsem kérdezte meg, az mit jelent. Apja így is elmagyarázta, találó a neve, a leginkább hozzá illik a családban, és beszédes név. Ekkor, a mindig csendes Lenke megszólalt, kicsit emelt hangon, hogyhogy beszédes, amikor őt Csendes Lenkének hívják. Apja nem szólt semmit, mintha ő is a családneve szerint akart volna viselkedni.

Egyik napon, amikor nagyanyjával régi fényképalbumot nézegettek, amiből sok képek csak üres helyét lehetett látni, Lenke nem kérdezte, hova tűntek ezek a felvételek. Az egyik kép, amely a nagyapát ábrázolta fiatal korában, kiesett az albumból. A kislány fel akarta venni a földről, de a nagymama fürgébb volt, felkapta a megsárgult képet, ezt most visszarágasztom, és már nyúlt is az íróasztal fiókjához ragasztóért. Lenke elvette nagyanyjától a képet, nézte a nagyapát, akit nem ismert, majd a fénykép hátán magában betűzte a nevet: Leise Sámuel. Kétszer is elolvasta, majd harmadjára hangosan is kimondta, kérdően nagymama felé. Az addig vidáman mesélő nagymama csendes lett. Nagysokára csak annyit mondott, ez a *leise* ugyanazt jelenti, mint a csendes. Lenke, aki eddig mindig csendben volt, kiabálni kezdett, akkor hol van az az *ist omen*, amiről apja papolt, meg a *name*? Mi illik

kihez? Ő nem akarja ezeket a neveket és főleg csendes nem akar lenni. Torkaszakadtából ordított, mindenki csendes ebben a családban, de ő nem, soha, de soha többé nem lesz az.

Ha majd férjhez mész, úgyis más neved lesz, szólt a nagymama, én is a nagyapád nevét vettem fel. Lenke ekkor még hangosabban kiabált, milyen nevet, ő senkiét se veszi fel, ezután kiabálni fogja a nevét, amikor bemutatkozik, és azt is kikiabálja, hogy ez nem is az igazi. Itt semmi se igazi. Apja ott állt az ajtóban, fátyolos volt a szeme, de nem szólt egy szót sem. Lenke megbolondult, szólt csendesen a nagymama, de ezt senki se hallhatta, mert a kislány még ekkor is kiabált. ■ ■ ■

Hétfő

Kondor Terike nem mert a naptárra nézni. Összemosódtak agyában az utóbbi napok, sőt még a hónapok és évek is. Ült az ebédlőben egyedül, mintha arra várna, hogy valaki tálaljon neki. Ebéd sehol. Teríték sincs az asztalon, csak abrosz. Nem is kávézott ma, futott át az agyán, csak most ébredt rá, nem tudja kezelni az új kávéfőzőt. Karcsi hozta be mindennap a kávékat. Ágyba. A fotelból nézte, ahogy Terike issza. Többet nem nézi. Nem is főzi. Tegnap temették.

Bámulja a hófehér abroszt. Mint egy halotti lepel. A nyitott ablakon át behallatszik a szomszéd rádiója. Terike nem hallja a szavakat, csak egy szó fúr az agyába, hétfő. Józsit is hétfőn temették. Ki gondolt arra, amikor megismerte, hogy őt is egy hétfői napon temetik el. Első férje, Géza temetésén történt az ismerkedés. Az ifjú férj a nászútjukon szedett fel valami trópusi betegséget, vírust, megszakították útjukat, de már semmilyen kezelés nem tudott rajta segíteni. Terike a betegséget nem kapta el, ami az orvosok szerint egy csoda. A bánaton kívül Gézából semmi se maradt, illetve egy kis vagyonka azért igen, amin Terike egyáltalán nem csodálkozott.

Józsit nem vesztegette az időt. Mintha vigasznak szánná, ott, a temetési szertartás után azonnal megkérte az özvegy kezét. A fiatalasszony csak hüppögött, ízléstelen tréfának vet-

te a kijelentést. A gyászoló gyülekezet megvető pillantásokat vetett a tolakodó férfire és a toron senki se koccintott vele, mintha bármi köze lett volna a sajnálatos tragédiához. Pár hét leforgása után azonban már az esküvői asztalnál emelték poharukat az ifjú pár, Terike és Józsi egészségére. Ne menjünk hosszú nászútra, kérte a férfi a fiatalasszonyt az esküvői vacsorán. Az asszony megértően mosolygott, miközben arra gondolt, az már megvolt. Csak ebben a pillanatban kezdte új férjét a régivel összehasonlítani. Semmi közös vonás. Ez egy hipochonder. Ezek száz évig élnek. A férfi ekkor még várt a válaszra, és az asszony bólintása után megkönnyebbülten hajtott fel egy újabb pohár pezsgőt.

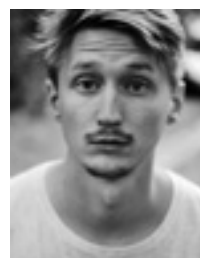
Józsi nem volt egy spórolós fajta, a szüleitől örökölt házat árverés veszélyeztette. Terikének megtetszett a lepusztult, de így is impozáns ház, vállalta a tatarozás költségeit. Józsi csak a kaktuszait hozhatta magával az asszony lakásába. Újdonült férje azonban nem csak kaktuszokat gyűjtött, nőismerősöket is, már az esküvő utáni napokban velük mulatozott. Az asszony nem veszekedett, nem duzzogott. Férje hozományát, a kaktuszgyűjteményt egy hosszú, vérvörös tüskéjű példánnyal egészítette ki. Amikor a férfi átvette az ajándékot, egy hosszú tüske szaladt az ujjába. Terike azonnal kezelésbe vette, kenőcs, kötés, fájdalomcsillapító kézügyben volt. Nem kell orvoshoz menni, mondta, tudta, Józsi, hipochondersége ellenére félt az orvosoktól. Amikor mégis elment a sürgősségre, már késő volt, a vérmérgezés még azon a héten végzett vele. A temetésen, ami hétfői napra esett, Terike lefátyolozva állt, nem fogott kezét senkivel, a részvétnyilvánítók ölelését, mint egy kőszobor fogadta, tort sem tartottak.

Terike kidobta a kukába az összes kaktuszt és néhány hét múlva beköltözött az időközben felújított villába. Nem járt társaságba, a ház stílusos berendezésével volt elfoglalva. Karcsi nemsokára mégis rátalált. Illetve fordítva. Most az asszony szeme akadt meg a piros sálás férfin egy antik bútorárverésen. Az hamar kiderült, se háza, se készpénze nincs, munkája is csak amolyan alkalmi, ad vesz, csencsel, de ez nem zavarta az asszonyt. A természetet is szereti, imád gombászni. Terike nem mondta el, kedvelt nagybátyja gombamérgezésben halt meg, pedig kiváló gombaszakértő volt. Az asszony éjjel gombákkal almodott, egyre nőttek, mindenholnan kis gombák bújtak elő, belepték a házat, a légyölő galóca is az ágyában nőtt ki, és mint egy népmesehősnek, ember arca volt és mosolygott.

Még egyetlen gombászásra se került sor, amikor kimondták a boldogító igent. Karcsi ezúttal nem füllengett, néhány nap múlva egy kosár gombával állított be. Terike elhúzta a száját, amit a férfi nem értett, hiszen úgy tudta, szerelme szereti a gombát. A szarvasgombát, azt igen, de ilyen közönségeseket ő nem fogyaszt, de szívesen elkészíti az urának. Karcsi csak bosszúsan legyintett. Most meg Terike nem értette, mi a baj. Azt nem sejtette, hogy férje csak gombászni szeret, de megenni, azt nem. Sajtot vacsoráztak aznap. Másnap sajnálta kidobni a gombapaprikást, töltött palacsintát készített belőle, így talán férje megszereti. A gombát. Karcsi mit sem sejtve bekapott egy nagy falatot és pár perc múlva lefordult a székről.

A temetésen a pap az elhunyt erényeként az egyetlen valamire való tevékenységét emelte ki. Élt-halt a gombáért. Terike, férje márvány sírkövére is ezt vésette rá. A kertjében nyíló virágokból mindennap, kivéve hétfőn, vitt egy csokrot Karcsi sírjára. Tavasszal a síron a virágok mellett gombák jelentek meg. Terike hagyta, hadd nőjenek. Minek beavatkozni. Elővette kézitáskájából a tükrét és bosszúsan állapította meg, az áprilisi nap kihozta arcára a szeplőit. ■ ■ ■

Abafáy-Deák Csillag: Marosvásárhelyen született, Kolozsváron szerzett bölcsészdiplomát magyar-angol szakon. Első írásai az Utunk, Korunk, Echinok lapokban jeletek meg. 1979-ben Németországba települt, a müncheni Ludwig-Maximilian Egyetem pszichológia szakán diplomázott. 1992 óta él Budapesten, prózát ír és publikál, valamint művészeti íróként a kortárs képzőművészetről folyamatosan közöl esszéket. 2013-ban Kölüs Lajos társszerzővel megjelent *Fókuszváltás: Kétszer huszonnyolc írás a kortárs képzőművészetről* című kötetük. 2015-ben jelent meg *Kötött pálya* című novelláskötete a Parnasszus Kiadó gondozásában. Második novelláskötete előkészítés alatt áll a Parnasszus Kiadónál.

BORÍTÓJÁRÓL

Szellemi, anyagi és történeti meghatározottságok az *Emlékiratok* könyvében

A KÖNYVET

Jelen dolgozat egy hosszabb tanulmány második része, vagy inkább egy már megjelent szöveg párdarabja. 2017 őszén az Irodalmi Szemlében közölt írásomban amellel érveltem, hogy az *Emlékiratok* könyvében a szubjektum a társadalmi-kulturális kódok és szerepek, valamint a testi-érzéki meghatározottságok történetileg változó kölcsönviszonyában alakul.¹ Ez a kölcsönviszony egy bonyolult kapcsolódást jelöl, hiszen „*sem a Másikkal való testi közösségben, sem a társadalmi normarendszerben nincs jelen az Én, ami viszont – paradox módon – ezek alapján, az ezek közötti kölcsönhatásban határozódik meg.* A [...] szöveg ily módon hozza létre a személyiséget, ahol ez a létrehozás ténylegesen egy folyamatot jelent: nem létezik egy, a valódi tartalmat kiüresítő meghatározottságok játékát megelőző, szilárd maggal rendelkező szubjektum.”² Mindezek mellett részletesebben kifejtettem, hogy a regény recepciójában detektálható mozgás (ami az absztrakt kérdésfeltevésektől a valamiféle anyagságra koncentrálnó elemzéseig terjed) szintén erre, magában a szövegben lévő köztességre vezethető vissza. Az elkövetkezőkben ezekre a belátásokra támaszkodva az elbeszélő és az olvasó munkájával foglalkozom: azaz azokkal a kérdésekkel, hogy miként jelenik meg ez a kölcsönhatás a regény nyelvi felépítését tekintve és az azt olvasó szubjektum esetében.

A megrendezett test – a szöveg nyelvi felépítése

Amit az *Emlékiratok* könyve a személyiség alakulásáról mond, az az elbeszélő(k) munkájakor és ezzel összefüggésben a regény nyelviségét illetően is igaznak tűnik. Az emlékirók tevékenységét az emlékezés és az írás műveletei határozzák meg, amelyek véleményem szerint a paradigmatis esetei annak, ahogyan az anyagi és mentális feltételek, illetve gyakorlatok egymással szétválaszthatatlan kapcsolatba lépnek. Egyfelől az emlékezés mentális folyamatai meglehetősen összetett konstrukciót hoznak létre a szövegben, miközben mindez „nem (csupán) az én, hanem a test emlékezete”³ is – ahogyan ezt az alább idézett szövegrészben is láthatjuk. Emellett minden írásjelenetekről ugyanígy elmondható, hogy az adott anyagi környezet és felület programozza az írószubjektum tevékenységét, aki egyúttal mindig szellemi áramlatok és esztétikai megfontolások mentén dolgozik. Ez az általános érvényű meglátás különösen érvényes a regény esetében, hiszen az részletesen beszámol a különböző írószubjektumok munkájáról az egyes síkokon.⁴

Az emlékirat mint műfaj tehát szükségszerűen vonja maga után a szellemi, az anyagi és a történeti ténye-

zők keveredését. Azonban a regény nyelviségét vizsgálva is hasonló eredményekre juthatunk, amin keresztül annak kivételes hatásmechanizmusát is jobban megérthetjük. A szöveg felépítését ugyanis a megértesen (főként alárendelések) és az érzékeken (főként mellérendelések) alapuló elemek összekapcsolódó feszültsége határozza meg. Ehhez érdemes megnézni a következő idézetet közelebbről, melynek témája szintén ez a szétválaszthatatlanság, azaz a *megrendezett test* képe egy berlini színházban tartott próba-folyamat során.

„Ám Thea valószínűtlenül nyitott tekintete csak akkor rebbent, akkor zárult kicsit és engedte el Hübchen kötésig lemeztelenített, ha lehet mondani, gyengéden arányos testét, mikor a két férfi, a rendező és a maszkmester már mellettük állt, hogy szemügyre vegyék a rosszul felragasztott púpot, de elfordulni vagy megmozdulni még akkor sem tudott, szinte látható és érezhető lett, amint egy nagyon erős érzelem egyszerűen nem talál magának megfelelő levezetést, nincsen mit tennie vele, nem kell senkinek, várnia kell, míg önmagába fül avagy jön valami váratlan segítség, mint ahogy én is tehetetlenül álltam ott a dörömbölésben, mert hirtelen arra véltem rájönni, hogy ez idáig Melchior szemével néztem önmagam; de pontosan ezt érezhette Hübchen is, nem moccant ő sem, úgy maradt térden, Thea szemébe nézve, ám némiképpen idéetlenül és oktalanul elnevette magát, kissé kamaszosan, nyerítve, ami bizonyára kellemetlen lehetett bármily más helyen, itt azonban senki nem figyelt azokra a valódi érzelmekre és indulatokra, melyek a megmunkálendő anyag forgácsaként pattantak, hullottak szerteszt; mégsem arról volt szó, mintha Hübchen teste, bőrének szinte nevetségesen hamvas érintetlensége, szörtelessége valamiféle civil szerelmi vágyat ébresztett volna Theában, habár ez sem lett volna nagy csoda, mert a nők hiába hajlamosak nem kevés lemondás árán azzal kérkedni, miszerint a férfitest szépsége alig van rájuk hatással és ezen állítást látszik bizonyítani az a tapasztalat is, hogy a csontok felépítése, az izomzat aránya és hangsúlyossága avagy éppen kidolgozatlansága, petyhüdsége, akár zsíros lazasága semmiféle észlelhető összefüggésben nem áll az úgynevezett szerelmi képességekkel, hisz elég csak arra utalni, hogy behatolás után a test külső formái elveszítik jelentőségüket, csupán közvetítenek, és mégis azt kell mondani, hogy a lát-

vány szimbolikus érvénye nem elhanyagolható, mert a látvány szépsége a kívánság előlege, felhívó jel az élvezetre, mivel a két nem között abban igazán nincsen semmi különbség, hogy mindazzal, mi alaktalan, puha, elnyűtt és erőtlen, sokkal kedvetlenebbül érintkezünk, mint azzal, ami formás, kemény, rugalmas és erős, s ilyen értelemben a test látványa egyáltalán nem a szépség kérdése, hanem sokkal inkább a pusztán életösztöné; Hübchen teste pedig nemcsak tökéletesnek volt nevezhető, de Langerhans bizonyos meg gondolt és rá igencsak jellemző perverz ravasz-sággal olyan nadrágot is szabott neki, amelynek kötése a szokásosnál lejjebb került, akárha véletlenül csúszott volna le, szabadon hagyta csontos csípőjét és finoman domborodó hasát, oly csupaszon, mintha e lecsúszó nadrág alatt nem viselne ágyékkötőt, tehát hiába maradt rajta a puha csizma és ez a felül meglehetősen megkurtított nadrág, ha a szemlélőben a teljes meztelenség érzését keltette föl, miközben az ő felé irányított tekintet mégis takarásba ütközött.

Thea végül is rám nézett.”

A mondatot olvasva a szöveg narratív technikáinak összetettsége szembetűnő. Hiszen már maga a beszédhelyzet is az emlékezés különböző szintjei között jön létre: az emlékiratait író névtelen elbeszélő visszaemlékszik heiligendamm-i éjszakájára, ahol a tükör előtt állva visszaemlékszik a *III. Richárd* próbájára. Noha ezeket a szinteket végig a névtelen elbeszélő egységes hangja fogja össze, a fejezetben folyamatosan változó fokalizáció miatt nehéz eldönteni, hogy melyik cselekményszál áll annak középpontjában. Pár oldalal korábban, a heiligendamm-i tükör előtt álló és kopogtatást halló elbeszélőnél⁵ még csak távoli emlékképként jelenik meg Thea alakja és az előadás próbája, ám hamar arra helyeződik át a fókusz: az idézett szövegrészben az „itt” mutató névmás már a próbára mutat (míg „tehetetlenül álltam *ott* a dörömbölésben” – kiemelés tőlem).

Ez az eldönthetatlenség egy újabb kettősségből fakad: az egyes részletek és síkok egyszerre magyarázzák egymást és hoznak létre ezáltal logikai kapcsolatokat, illetve egyszerre kerülnek asszociatív módon egymás mellé. Ez utóbbi: a képeket, történeteket, hangulatokat egymás mellé rendelő szerkesztés a szigorú és sokszor lehengető logika ellenhatásaként jelenik meg, és inkább az *érzékek* (nem értelmező jellegű) működésével hozható kapcsolatba. (Ebben felfedezhető a Nádásra is erősen jellemző mézőlyi poétika azon vonása, miszerint a különböző síkok többféle módon, már-már tetszőlegesen rendezhetők el.⁶) Ennek révén, a regény

szavaival, „hajmeresztő összefüggéseket teremt az ember szeme, orra, nyelve, füle” (II. 53) az egyes részletek között – ami mind az elbeszélő, mind az olvasó tevékenységére utalhat.

Miközben legalább ennyire része a könyv hatásmechanizmusának az összetett alárendelésekből és magyarázatokból álló mondatok részletessége is, a *ki-mondás őszinteségének az érzete*, amely a fentebb tárgyalt meghatározottságokat igyekszik felkutatni. Ezzel újfent az érzékekre ható és a mentális elemek kölcsönhatásához érkezünk el.

Az előbbi idézet is hasonló módon épül fel. Feltűnően sok benne a mellérendelő, halmozó jellegű felsorolás és mondatrész – ilyenek például a következők: „tekintete csak akkor rebtent, akkor zárult kicsit és engedte el...”, „egy nagyon erős érzélem egyszerűen nem talál magának megfelelő levezetést, nincsen mit tennie vele, nem kell senkinek, várnia kell, míg önmagába fül avagy jön valami váratlan segítség”, „némi-képpen időtlenül és oktanul elnevette magát, kissé kamaszosan, nyerve”, „teste, bőrének szinte nevétségesen hamvas érintetlensége, szőrtelensége”, „a csontok felépítése, az izomzat aránya és hangsúlyossága avagy éppen kidolgozatlansága, petyhüdtsége, akár zsíros lazasága”, „alaktalan, puha, elnyűtt és erőtlen”, stb. Ezek a részletek az olvasás és az olvasó lélegzésének ritmusát is gyorsíthatják – ennyiben magára az érzékekre is kihat az azok működéséhez hasonló aszociatív szerkesztés. Külön fontos elem ez az emberi test formáinak szerepéről szóló általánosító, a cselekményhez csak közvetlenül kapcsolódó, így az olvasás ritmusát alapvetően lassító résznel.

Ugyanakkor egy erős logikai lánc is strukturálja a mondatot, amelyet a következőképpen rekonstruálhatunk. A többiek azért álltak a színpadon, mert Hübchen púpját nézték; Thea azért, mert a színész teste által kiváltott érzelmek hatásától nem tudott szabadulni; Hübchen pedig ugyanígy, csak éppen Thea tekintete miatt – az elbeszélőnek azért jut az eszébe mindez, mert hasonlóképpen állt ő is mozdulatlanul a tükör előtt, felfedezve, hogy eddig Melchior szemével nézett magára. Az analógia ezen a ponton nem teljesen világos, hiszen a névtelen elbeszélő tükröződése révén a néző és a nézett szerepébe is kerül, amely szerepeket egyaránt meghatározza Melchior személye. Mindenesetre itt úgy tűnik, hogy az egész színházi jelenet valójában az elbeszélőnek Melchiorral való kapcsolatát magyarázandó hangzik el. A gondolatmenet így egyidejűleg kívánja magyarázni a névtelen elbeszélőben és a Theában (különböző síkokon) lezajlott eseményeket. Ám végső magyarázatot mégsem kapunk, csupán negativitás révén: ugyanis az elmélet szerint Theát nem a Hübchen teste által kiváltott vonzódás vagy Langerhans „trükkje” igézte meg, holott a szépség és a formák fontosságát külön hang-

súlyozza a közbeiktatott kitérő. Ám valódi magyarázatot nem kapunk (egy korábbi mondat Thea esetleges felkészületlenségére utal) – de talán nem is lehetséges a látvány, a test értelmezése, ahogy ezt a regény több ponton is sugallja. Így a részletes összefüggések csak látszólag magyarázzák a mondat által feltett kérdést (miért áll Thea, vagy még inkább a névtelen elbeszélő mozdulatlanul?) Ám sokszor lehet olyan érzése az olvasónak, hogy a szerteágazó, azonos érvényű részletek után jóval többet és többfélét megtudtunk ahhoz, hogy az eredeti kérdések és magyarázatok legyenek (kizárólagosan) fontosak az olvasás tapasztalatában. A heiligendammi perspektívából maga a történet is áll (mozdulatlanság és a háttérben kopogtatás), miközben a névtelen elbeszélő csak felidézi korábbi, bizonyos hasonlóságot mutató emlékeit – ám a gondolatmenet során minden egyes részlet komoly jelentésgazdagodáson megy keresztül.

Ehhez hasonló módon épül fel a regény egészének narratív szerkezete is. A két fő elbeszélő és az általuk elbeszéltek szövevényes módon összekapcsolódnak, a gondosan felépített logikai lánc azonban itt is felbomol. A névtelen elbeszélő teremt meg ugyanis Thomas Thoenissen alakját, akiben Melchior elképzelt nagyapjára ismerhetünk,⁷ saját elbeszélése viszont éppen az általa teremtett alak terveire vezethető vissza. Ezt támasztja alá, hogy a Thomas által az *Egy antik faliképre* című fejezetben kudarcként ítélt vállalkozás (nem csupán az erdő érzetének leírása, ahogy azt Károlyi Csaba nyomán a szakirodalom véli;⁸ hanem egy azon alapuló, saját életét is magába foglaló elbeszélés⁹) a regény következő, a névtelen elbeszélő által írt fejezetében látszik megvalósulni¹⁰ (és nem a falikép-fejezet végén, amely kizárólag az erdővel való absztrakt egyesülést írja meg – tagadhatatlanul performatív módon).

Amellett tehát, hogy a tiszta logikai összefüggéseket sokszor kijátssza a szöveg, látnunk kell annak komoly magyarázóerejét is: a fenti idézet egészen az ember más testekhez való vonzódásának alapmintázatait igyekszik feltárni. Az analitikus és a kevésbé az értelmezésen alapuló, mellérendelő szerkesztés egymást alakítva hoznak létre egy nagyon markáns nyelvezetet – a névtelen elbeszélőnek a fenti rétegeket egységbe fogó hangját.¹¹

Mindezeket túl az *Emlékiratok* váltakozó ritmikája nyelvének dramatizáltságát is komolyan erősíti. Az idézett rész második (tő)mondata („Thea végül is rám nézett”), noha az előzmények fényében többjelentésre tesz szert, feszültségben is áll a korábbi többszörös összetétellel. Feltűnő az akár több oldalnyi bekezdések és a rövid egysoros mondatok közötti váltakozás, valamint azok fontos strukturáló hatása. Ez ismét egy, az olvasás mentális aktusát és az olvasó fizikai tevékenységeit (légzésritmus, a szem mozgása) is befolyásoló tényező, azaz egy olyan összefonódásról be-

szélhetünk, amely a szövegben megjelenő szubjektumokat is létrehozza.

A rövid és a hosszú bekezdések fizikai, vizuális megjelenése ugyanúgy hatással van az olvasásfolyamatra, mint azok konceptualizálása. A szövegnek ezen tulajdonsága vezet a dolgozat második részéhez, ahol azt szeretném vázolni, hogy a regény által sugallt emberképhez nagyon hasonló módon jön létre az olvasó szubjektum is: történeti, kulturális és anyagi meghatározottságok összjátéka az, amely az egyes olvasókat létrehozza.

Olvasásjelenetek – az olvasó szubjektum

Ehhez ismét a recepció történetéhez kell fordulnunk. A továbbiakban egy, az eddigiekhez szorosan kapcsolódó olvasáselmélet felvázolására törekszem a szakirodalom és a könyv gyakori újrakiadásának történetén át. Korábbi dolgozatomban amellet érveltem, hogy a recepcióban rejlő feszültségek magára a szövegre vezethetőek vissza; az elkövetkezőkben fontos lesz az is, hogy a regény mely elemei, mikor és milyen körülmények között válnak meghatározóvá.

Az egyes olvasatok természetesen sohasem függetlenek az adott kor elváráshorizontjától, így (hatás)történeti tudat nélkül nem beszélhetünk magáról az olvasásról. Fennmaradt adatokként szakemberek által készített professzionális olvasatokkal van dolgunk, amelyek esetében külön fontossá válnak a szellemi környezet és az irodalomtudományos beállítódás szintén történetileg is meghatározott szempontjai. Bizonyosan nem véletlen, hogy Balassa Péter 1997-es monográfiájának erős filozófiai-hermeneutikai alapozása van, hiszen a főként Gadamer-szövegeken alapuló gondolatrendszer a 80-as évek végén, majd a rendszerváltást követően komoly magyarázóerővel bírt a hazai humántudományos gondolkodásban. Az ezredfordulót követően viszont egyre inkább veszíteni látszik központi helyzetéből – az újabb szakirodalmi tételek még a hermeneutikai mozgásokhoz hasonló dialektika leírásakor sem egy ilyen keretben gondolkodnak. Fontosabbá válik az anyagiség és a test szerepe – és ez nem csak a regény kapcsán, hanem a humántudomány egészére igaz.

A szellemi és történeti meghatározottságokat azonban ki kell egészítenünk az anyagi komponenssel is. Az előző fejezet megmutatta, hogy a hosszú, bekezdésnyi és a rövid tómondatok vizuális megjelenése is befolyásolja az olvasás folyamatát: ami a különböző kiadások esetében különböző módon valósul meg. A szedéstükör a regény esetében lényegi, konstitutív

elem: az első 1986-os nagyalakú, egykötetes kiadásban „látható át” leginkább ez a ritmus, hiszen ez esetben egyszerűen több bekezdés kerül egy oldalra. Egy kisebb kiadás vagy akár e-bookon történő olvasás ezt a hatást csorbítja (miközben saját „kézzelfogható” előnyei is megvannak: elég, ha a szöveg hordozhatóságára gondolunk, ami egy nagyregény esetében nem mellőzendő szempont).

Érdemes tehát a kiadások történetét részletesebben szemügyre vennünk. 1986-ban (Szépirodalmi Könyvkiadó) egy kötetben jelent meg a regény, azóta (az utánnomásoktól eltekintve) is példátlan módon. Gyors kanonizációjában a megjelenés fizikai formátuma és körülményei is fontos szerepet játszottak: a 80. ünnepi könyvhét a két, egymáshoz fizikailag is hasonlító nagy mű, Esterházy *Bevezetés a szépirodalomba* és Nádas *Emlékiratok könyve* című alkotása révén híresült el és vált irodalomtörténeti eseménnyé. A kultikus viszonyulás ezzel mintegy kódolva lett a könyvek esetében – elég, ha a *Diptychon* kötetre és annak címére gondolunk.

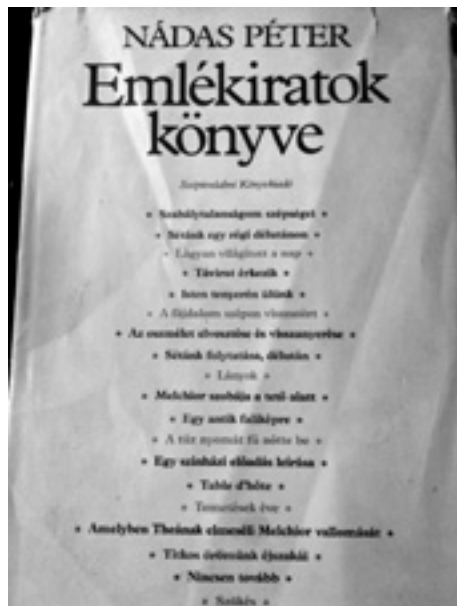
Az, hogy egy kötet tartalmazza a szöveg egészét (ha nem is kizárólagosan, de), kapcsolatba hozható a korai, a regény makroszerkezetére összpontosító elemzésekkel is. A recepció első szakasza (a 80-as, 90-es évek, középpontjában Balassa Péter monográfiája és a *Diptychon* című tanulmánykötet) írásainak leg többje ugyanis egy kultur- és irodalomtörténeti érdekeltsgű elemzés,¹² amely az *Emlékiratok* műfajának hagyományából kiindulva a személyiség megformálásának és világbeli helyzetének filozófiai vizsgálatát helyezi a középpontba. Legfontosabb célkitűzésük, hogy feltárják a szöveg alapstruktúráit (szereplők közötti hármasság,¹³ jelenetek felépülése,¹⁴ ismétlődések¹⁵), az elbeszélők egymáshoz való viszonyát¹⁶ vagy a fejezetek közötti kapcsolatokat.¹⁷ Ezt befolyásoló tényező a kiadvány *borítója* is – ez ugyanis a regény *tartalomjegyzékét* mutatja, oly módon, hogy az egyes síkokhoz tartozó fejezetcímek külön színnel vannak rajta jelölve. Ezáltal már a könyv kinyitása előtt szembesülünk annak szabályosan ismétlődő struktúrájával (a *Diptychon* szerzői nem is mulasztják el erre felhívni a figyelmet) – amely tapasztalat a későbbi kiadások esetében hiányzik. Sőt a második, 1994-es (Jelenkor Kiadó) kiadás már három, az értelmezést jóval kevésbé befolyásoló szürke borítójú kötetben jelent meg: itt a könyvtárok felborítják, legalábbis sokkal kevésbé teszik érzékelhetővé a szabályos ismétlődést. A második kötet például négy fejezetet tartalmaz (*A Melchior szobája a tető alatt-tól az Egy színházi előadás leírásáig*), ami a hármasságra épülő szerkesztés ellenében hat. Saját, a kétkötetes kiadáson alapuló olvasástapasztalatomban erre a szerkezeti jelenségre egyáltalán nem is reflektáltam, így némileg meglepő volt az a magától értetődöttség, ahogy erről egyes szerzők írtak.

A színes fejezetcímek a későbbi megjelenésekkor egységesülve a tartalomjegyzékbe kerülnek – a Digitális Irodalmi Akadémia (DIA) oldalán elérhető digitalizált verzióból pedig már teljesen hiányoznak. A szöveget ily módon olvasva sokkal erőteljesebb lesz annak sodró, szövevényes jellege, ahol nem az elkülönülő egységek rendszere kerül az előtérbe; hiszen maga a regény is játszik az egyes fejezethatárok összemosásával. Ilyen például a *Sétánk egy régi délutánon* felütése, amely az előző fejezet helyszínén, de más síkon játszódik – ez a váltás viszont reflektálatlan marad.

Hasonló mozgásokat mutatnak a különböző értelmezések is. A kétezres évek megváltozott kérdésirányait jelzi, hogy Szolláth Dávid Balassáról és a *Dyptichon* kötetről írt kritikájában azt bírálja, hogy a szerzők egy nagy rendszerben oldják fel a regény különmemű szövegrészeit.¹⁸ Bagi Zsolt, a recepció második szakaszának legtöbbit hivatkozott szerzője hasonlóan érvel, mikor az egyes szöveghelyek egyediségéről beszél és azok mikroszintű elemzésének igényével lép fel¹⁹ – ő a könyvben végig a háromkötetes kiadásra hivatkozik. Persze nem gondolom, hogy ezeknek a materiális tényezőknek a hatása kizárólagos lenne, és önmagában magyarázattal szolgálna az olvasatok közti különbségre; hatásuk azonban érzékelhető.

Fontos továbbá megjegyezni, hogy az értelmezések és a kiadások közötti viszony sem egyirányú: sokkal inkább egymást alakítják. Ez látható a regény Jelenkor általi 2012-es kétkötetes újrakiadásakor, amelynek borítóján – a recepció újabb belátásainak manifesztációjaként – az emberi test részletei láthatóak. (A legújabb, 2015-ös megjelenés visszatér az értelmezést kevésbé befolyásoló szürke kiadásokhoz, borítóján a szerző neve és a regény címe található.)

A Digitális Irodalmi Akadémia tartalomjegyzék nélkül jeleníti meg a szöveget

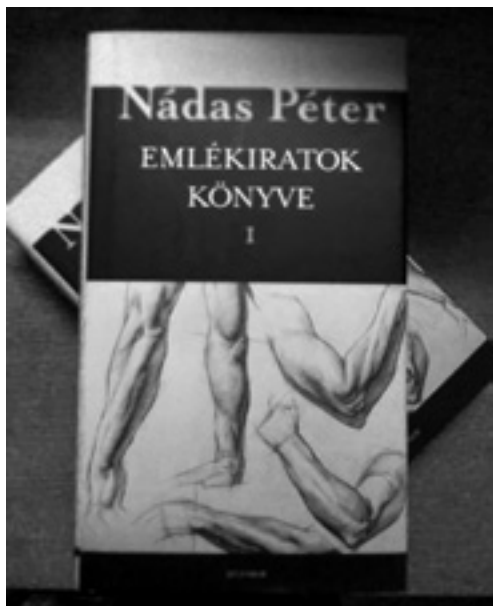

Az első kiadás borítója, a fejezetcímekkel

A háromkötetes és a kétkötetes szürke kiadványok

A 2012-es kiadás borítója

A kiadások közti különbségeknek *dramaturgiai* következményei is vannak, hiszen a többkötetes megjelenések esetében a kötetzáró fejezetek (pusztán e pozíciójukból adódóan) hangsúlyosabbá válnak. A kétkötetes kiadványok (1998, 2012, 2015) esetében *A tűz nyomát fű nőtte be* kerül ilyen központi helyzetbe, amely a gyerekkori szál nagyon mozgalmassá, sokszereplős erdő-jelenetében csúcsonylik ki. A háromkötetes megjelenésben ez a fejezet a második kötet közepére kerül, amelynek a zárófejezete pedig az *Egy színházi előadás leírása*. Ez a fejezet a kétrészes megjelenés második kötetének a nyitányát jelenti, ami alkalmasabb elrendezésnek tűnik: a Melchior szobájában játszódó, lassabb indítás kötetkezdő helyzete hatásosabb megoldás lehet.

Ezek a példák megvilágíthatják, hogy az anyagi, a szellemi és a történeti meghatározottságok az olvasás folyamatában is meghatározók. Nem egyszerűen befolyásolják az olvasó tevékenységét, hanem kölcsönviszonyuk során *létrehozzák* őt. Lényeges, hogy ebben az esetben sem determinisztikus meghatározottságokról, hanem az azok során létrejött, egyéni realizációkról beszélhetünk. Jelen dolgozat csupán módszertani szempontok miatt kezeli külön ezeket az elemeket, valójában szétszalazhatatlan interakciójukról,²⁰ egymást alakító jellegükről beszélhetünk: az anyagi környezet befolyásolja a könyv megértését, ami viszont kihathat a könyvolvasás fizikai-fiziológiai jellemzőire (pl. a könyv tartása, légzésritmus)²¹ – mindez pedig csak történetileg képzelhető el. Ezért nem gondolom, hogy sohasem „az” olvasásról, sokkal inkább különböző módon felépülő *olvasásjelenetekről* lehet csak szó.²² Ennek felépülése az olvasás mentális aktusától (a pszi-

chológiai tényezőktől a szellemi környezetig terjedve) és materiális körülményeitől (a könyv kiadásától és világbeli szituáltóságától), valamint történeti helyzetétől egyaránt függ.

Így tehát a regényben megjelenő Én(ek)-hez hasonlóan az olvasó sem érhető tetten csupán az egyik meghatározottság által, továbbá szintén nem tételezhető eleve adottként. Az olvasó szubjektum (aki sohasem azonos az empirikus olvasóval,²³ ahogyan az elbeszélő sem feleltethető meg a szerzőnek) is az adott *olvasásjelenetek során jön létre*.

Kölcsönviszony

Az *Emlékiratok* könyvének elbeszélője és olvasója tehát nagyon hasonló módon, különböző természetű elemek kölcsönviszonya által formálódik meg. Kettejük viszonya pedig különösen fontosnak tűnik: az olvasás során létrejött szubjektum szólaltatja meg (alkotja újra) az elbeszélőt és annak hangját, ami viszont az olvasás folyamatát irányítja. Ennek a kapcsolatnak az egyszerre szellemi és materiális síntere pedig maga az *Emlékiratok könyve* – amely éppen a különböző elemek egymást alakító és a személyiségeket létrehozó összefonódásáról szól. ■ ■ ■

A 2015-ös kiadás borítója

- 1 SZEMES Botond, *Kölcsönviszony. Szellemi, anyagi és történelmi meghatározottságok: az Emlékiratok könyvének szubjektumképe*, Irodalmi Szemle, 2017/10, 51–63.
- 2 Uo., 61. (Kiemelés az eredetiben.)
- 3 BÖHM Gábor, „... megosztani vele a test történetét. ...” *A testi emlékezet nyelve* az Emlékiratok könyvében, Kalligram, 2002, 243.
- 4 Az összefonódásra érzékletes példa lehet a fikció szintjén a regény utolsó fejezete, amely csupán fennmaradt jegyzetből áll: ez a töredezettség egyben a gondolati felépítés csorbulását is eredményezi (itt gondolhatunk az addig szigorúan külön kezelt két sík egy mondaton belüli összefonódására: „hogy búcsúzóul elmesélem nekik Melchior szökésének körülményeit, majd örömmüket tetézve elmondom, hogy a szobainast ártatlanul végezték ki, mert a gyilkos én vagyok”. – NÁDAS Péter, *Emlékiratok könyve*, Jelenkor, Pécs, 1998, II. 443. A továbbiakban erre a kiadásra hivatkozom, az oldalszámokat az idézeteket követően jelzem, a köteteket római számokkal jelölöm.)
- 5 Erről a jelenetről az utolsó fejezetben olvashatjuk: „a szállodai szoba tükrében is testi származásom és szellemi azonosságom meghatározásával kísérleteztem [...]” (II. 442)
- 6 Vö. BALASSA Péter, *Passió és állathecc. Mészoly Miklós Filmjéről és művészetéről*, in: BALASSA Péter (szerk.), *A színváltás*, Budapest, Szépirodalmi Kiadó, 1982, 302–343
- 7 Ezt nem túl részletesen tárgyalja, inkább csak felveti Fogarassy Miklós. Lásd: FOGARASSY Miklós, *Rekonstrukció*, in: BALASSA Péter (szerk.), *Diptychon. Elemzések Esterházy Péter és Nádas Péter Műveiről 1986–1988*, Magvető, Budapest, 1988, 202. A Helene név egyezésén kívül fontos még, hogy Thomas lakhelyéről, a Weissenburger utcáról így ír a névtelen elbeszélő „Azon a vasárnap estén a rövidebb sétautat választottuk, a Kollwitz utcából, az egykori Weissenburger utcából, ahová egyre jobban bonyolódó történetemben annak a fiatal férfinak a lakhelyét képzeltem, aki az elmúlt század utolsó évtizedében érkezett Berlinbe és Melchior elbeszélései alapján úgy képzelegtem róla, mintha egy kicsit rám is hasonlítana, befordultunk a Dimitroff utcába.” (II. 84, kiemelés tőlem)
- 8 KÁROLYI Csaba, *Egymás tükörképei, avagy az önvizsgálat regénye*, Jelenkor, 1995/július–augusztus, 648–663.
- 9 „[N]em is történetük érdekel, hiszen Apollon, Hermes, Pán és Hermaphroditos története éppúgy egymásba folyik, mint mindaz, amit én szándékoztam elbeszélni *magamról*.” (I. 339 – kiemelés tőlem)
- 10 *A tűz nyomát fű nőtte* be című fejezet és az azt megelőző *Egy antik faliképre* fejezetek Thomka Beáta szavaival „a rím kérdező és válaszoló eleme” mintájára fonódnak össze. (THOMKA Beáta, *Homiliák az Emlékiratok könyvéhez*, in: *Diptychon*, 260.) Ilyen „válasz” a későbbi fejezetben, amikor az elbeszélő rejtekhelyéről kihallgatja Szidónia és Maja párbeszédét, egy ideig teljesen feloldódva (!) az elhangzottakban; az Szidónia történetében, amelyben a lány egy erdőben (!) figyel, hogy a két odarendelt udvarlója összetalálkozik; vagy hasonló struktúrát láthatunk Kálmán és a névtelen elbeszélő esetében is, amikor az erdőszéli tisztáson felállított sátrat vizsgálják.
- 11 Mindez persze Krisztián fejezetére nem vonatkozatható – ennek vizsgálatára azonban terjedelmi okokból nem vállalkozom.
- 12 Szinte mindegyik értelmező foglalkozik a regényben megidézett igen tág kulturális horizonttal és a könyv intertextuális kapcsolataival. Ez utóbbi legrészletesebben Balassa monográfiájának külön fejezetében található: BALASSA Péter, *Nádas Péter*, Kalligram, Pozsony, 1997, 324–372.
- 13 pl.: BERNÁTH Árpád, *Mi három*, in: *Diptychon*, 150–153, BALASSA, *Nádas Péter*, 157–158.
- 14 BALASSA Péter, *Közlételek az Emlékiratok könyvéhez*, in: *Diptychon*, 166–167.
- 15 BOROS Gábor, *Nagy fűga*, in: *Diptychon*, 178.
- 16 pl.: BOROS Gábor, *I. m.*, FOGARASSY Miklós, *i. m.*, 200–201., Kis Péter Imre, *Túl jön és rosszon*, in: *Diptychon*, 215–235.
- 17 pl.: FOGARASSY Miklós, *I. m.*, THOMKA Beáta, *Homiliák az Emlékiratok könyvéhez*, in: *Diptychon*, 244–264.
- 18 SZOLLÁTH Dávid, *„Halász a hálóban”*, Kalligram, 2002/10, 109–113, 118–120.
- 19 „[...] teljes egészében el kell vetnünk a sematizált (tényszerű) struktúrákból kiinduló magyarázatokat”, hiszen „[...] két nagyobb csoportot alkothatunk az írásmű szerkezeti egységeiből: egyrészt a »részek és fejezetek« szintjét, másrészt a »kisebb szerkezeti egységek« szintjét [...] nem nehéz belátni, hogy azt [az *Emlékiratok könyvét*] inkább az utóbbi határozza meg.” BAGI Zsolt, *A körülírás* (Nádas Péter: *Emlékiratok könyve*), Jelenkor, Pécs, 2005, 29–30.
- 20 Előző dolgozatomban veztettem be az *intraakció* fogalmát, amivel az interakció kifejezést igyekeztem árnyalni. A fogalom megalkotója a kvantumfizikus BARAD, Karen, *Meeting the Universe*, Duke University Press, Durham–London, 2007.
- 21 „Az olvasás mindig is a teljes testet magában foglaló tevékenység, aminek része a légzés ritmusa, a kinesztézia, az egyén a tevékenység közbeni testi érzékelései és más tudatos és tudattalan kognitív cselekvések.” HAYLES, N. Katherine, *Distributed Cognition at/in Work*, *Frame* 21/1, 2008, 16.
- 22 BENNE, Christian, *Tárgyiségjellemek*, in: KELEMEN Pál, KULCSÁR-SZABÓ Ernő, TAMÁS Ábel és VADERNA Gábor (szerk.), *Metafilológia 2*, Budapest, Ráció, 2014, 744–760.
- 23 Vö.: CULLER, Jonathan, *Dekonstrukció*, Osiris, Budapest, 1997, 80, 82.

Szemes Botond (1994, Budapest): 2018-ban végez az ELTE BTK Irodalom- és Kultúratudomány mesterszakán. A második világháború utáni magyar próza mellett a digitális korszak írás-olvasás gyakorlatait kutatja. 2012 óta az Eötvös Collegium tagja, többszörös OTDK-helyezett és köztársasági ösztöndíjas, 2017-ben az Új Nemzeti Kiválóság Program támogatottja. Elméleti munkássága mellett kísérleti rövidfilmek készítésében is részt vesz.

A „HANGZÓ TÉR”

Narráció és történetészítés a *Párhuzamos történetekben*¹

Az

Emlékiratok könyve és a Párhuzamos történetek között jelentős elmozdulás tapasztalható a prózapoétika tekintetében, amely legszembetűnőbb módon az ábrázolástechnikában, s azon belül is egyfelől az elbeszélői pozíció megválasztásában, működtetésében és a narrációszervezésben, másfelől pedig ezzel szoros összefüggésben a szöveg nyelvezetében, stílusában és ritmusában érhető tetten.

Az elbeszélő – „résztelen tekintet” vagy eltűnés a megmutatásban?

Ezen jellemzők közül elsődleges az elbeszélői nézőpont értelmezése, mely a regény értelmezése szempontjából is kulcsfontosságú, amennyiben fényt vethet az ábrázolásmód megválasztásának szerepére. A recepcióban már sokan jellemezték az elbeszélői nézőpontot, többen egyetértve abban, hogy mindentudó elbeszélőről van szó, ám a narrátor szerepe, pozíciója több problémát is felvetett. Margócsy István² számonkéri a narrátor határtalan mindentudását, pozíciójának tisztázatlanságát, s azt, hogy mindentudása ellenére kényekedve szerint hallgat el vagy oszt meg dolgokat az olvasóval. Felrója, hogy a narrátor szólama sokszor nem különül el a figurák szólamától, az időviszonyok pedig tisztázatlanok. Gyórfy Miklós szintén megemlíti az elbeszélő „szeszélyességét és kiszámíthatatlanságát”,

mindentudásának parttalanságát, s hogy Nádas ezzel „semmibe vesz minden normát”. Felhívja a figyelmet, hogy az elbeszélői pozíció és a tudás mértéke többször fejezetenként változik, és hozzáteszi, hogy „a *Párhuzamos történetek* egy bizonyos, mégpedig nem mellékes, hanem egyik alapvető rétegében, egész fejezeteken végigvonuló tendenciájában a realista elbeszélés mód mesterműve”. S végül – Szilágyi Ákos megjegyzésére utalva, miszerint a *Párhuzamos történetekben* egyenesen a Lét beszél – megjegyzi, hogy mintha Nádas elbeszélőjét „megpróbálná kivetkőztetni hagyományosan antropomorf jellegéből”,³ s így azt a hatást éri el, mintha egy személytelen isten vagy inkább az Úr beszélne hozzánk.⁴ Radnóti Sándor pedig az író rendkívüli „distanciáltságáról” beszél, „az epikus hideg, kutató és résztelen tekintetéről”.⁵ E három kritika rövid megidézése kiindulópontot biztosít az elbeszélő szerepének értelmezéséhez, amennyiben a szerzők megfigyelései fontos támpontokkal szolgálnak. Elmondhatjuk, hogy a narrátor kapcsán a leginkább zavarba ejtő, hogy rendkívül nehéz behatárolni pozícióját, megragadni az elbeszélői hangot, és így arcot adni neki, azaz a narrátor antropomorfizációja valóban nem valószínűsíthető meg maradéktalanul. A narrátor szokatlan személytelensége, idegensége az, ami elbizonytalanítja az olvasót. Úgy látom azonban, mindennek fontos funkciója van a regényben.

Nádas a *Saját jel* című esszéjében beszél egyfajta „semleges látásról”, amely a *Párhuzamos történetek* narrátorának „személytelenségét” új megvilágításba helyezheti.⁶

A semleges látás érdekében, több évtizedes munkával, sikerült önmagát kicsempésznie. Leíró jellegű képein a festői szuverenitás nem abban nyilvánul meg, hogy ő így látja, hanem abban, hogy látva van, de ami látva van, az nem egy közhasznú tárgy, hanem egy festészeti tárgy. A láttatás gesztusával a semleges látás kollektív adottságára apellál. A közös tudattartalomra, amelynek az individuális tudattartalom csupán a hordozója. [...] A saját én edényében azok a tulajdonságok maradnak meg, amelyek nem csak az egyed számára érvényesek, s így a legszemélyesebb tapasztalat a mindenkire érvényest mutatja be. A határátlépés feltétele a személyes tulajdonságok folyamatos elidegenítése.⁷

A festő ezek szerint kiiktatja látásából az egyénit, hogy láthassa, ami előtte van, épp ezáltal válhat személyessé az ábrázolása, hiszen az egyéni hiányában csak a közös maradhat meg. A *Hazatérés* című esszében Nádas Péter így ír erről: „tudatosan úgy igyekeztem beszélni magamról, hogy közben az ne csak én legyek, hanem amennyiben én, annyiban a bennem létező közös”.⁸ Eszerint a személyesség háttérbe szorítása, felszámolása árán lehet csak megérkezni a közösbe, hiszen ami bennem egyedi, az pontosan az a különbség, amely által elhatárolom magam a közöstől. Az egyéni „kicsempészése” teszi lehetővé, hogy érdek nélkül szemlélje ábrázolásának tárgyait. Az érdek nélküli pillantás az, ami létrehozza az „Én” nyitottságát is, aki azonban így már nem is lehet „én” többé, csak senki, akárki, ily módon képes csak arra, hogy a dolgok bensőségessége felé forduljon, és azokat „értelmük kimeríthetetlen termékenységében” megmutassa.⁹ Ez az érdek nélküli személytelenség az, amelynek révén megoszthatóvá válhatnak a dolgok, és amely alapul szolgálhat a közös megteremtéséhez.

A *Párhuzamos történetek* a közöst az érzékelésben véli megtalálni,¹⁰ az érzékelés közös emberi képességének alapján lenne tehát lehetséges a személyesség megteremtése. Így kapcsolódhat össze a dolgok megjelenítésének szándéka és a személyesség az érzékiséggel és az elbeszélői pozíció személytelenségével. Ungváry Rudolf az *Emlékiratok könyvének* elemzésében¹¹ szintén kiemeli Nádas prózájának ezt a jellemzőjét: az érzékiséget „szemléleti és világnézeti jellemzőnek” nevezi, s az ábrázolástechnika kulcsfogalmaként jelöli meg, amely Nádas prózájának művészi minőségét teremti meg, és amely egyben ábrázolásának tárgya is – ezt a *Párhuzamos történetekről* is elmondhatjuk. Ez a két aspektus összefonódik az olyan leírásokban, amikor elbeszélői kommentár nélkül olvasunk naturalisztikus leírásokat szexuális aktusokról, testi működésekről. Ilyenkor a szövegben látszólag nem történik jelen-

téstulajdonítás, csupán az ábrázolt megjelenítése.¹² Az olvasó számára így válhat érzékelhető, jelenlétszerű élménnyé. Mindez magyarázatot nyújt arra, hogy miért kerül a középpontba a testiség: a test mint az érzékelhetőség és a jelenlét feltétele a személyesség lehetőségét hordozza magában, ezért válhat a regény világán belül és az olvasói tapasztalat részeként is meghatározóvá.

A *Párhuzamos történetek* elbeszélőjének személytelensége ily módon szerves része az ábrázolásmódnak, a dolgok megjelenítését szolgálja. Ez a vállalkozás azonban nem feltétlen jár sikerrel: folyamatosan témává válik a regényben, hogy vannak dolgok, amelyeket nem lehet kimondani, megjeleníteni. A jelenetek többször úgy szakadnak meg, hogy az elbeszélő elhallgat, mert olyan ponthoz ért, ahol illetéktelenné váltak a szavak. Mind a karakterek, mind az olvasó azt tapasztalja, hogy mikor azt gondoljuk, valamit sikerült megragadnunk, átláthatóvá, érthetővé és számunkra jelenlevővé tennünk, hirtelen ismét idegenné válik: a jelenlét midig egyszerre távollét is, így a hiány teljesen sohasem megszüntethető. A *Párhuzamos történetek* azonban törekszik arra, hogy mindenkori tárgyát a lehető legtöbb oldalról megközelítse. Ezért találkozunk oly sok leírással, amelyek az adott karakterek környezetét, múltját, pozícióját, viszonyait igyekeznek tisztázni. Az elbeszélő próbál mindent lefedni, mindent elmondani alakjairól és az ábrázolt helyszínekről, sőt tárgyakról, ami tudható, s ezáltal elérni a totális megjelenítést, amelynek következtében az ábrázolt dolgok jelenlevővé válhatnak. Ugyanakkor arra is rámutat, hogy ez nem lehetséges, ezáltal még hangsúlyosabban demonstrálja egyben ennek lehetetlenségét is.

Perspektivikusság

Az elbeszélői pozíció másik szembevetendő jellemzője, hogy megragadása, határainak megállapítása sokszor nehézségekbe ütközik. Az elbeszélő nyelvezete és az elbeszélte dolgokhoz való viszonyának semlegessége mellett ezt a hatást a szöveg perspektivikussága, az állandó nézőpontváltás is fokozza.¹³ A narrátor és a szereplők szólama közötti határ sokszor elmosódott, nem mondható meg biztonsággal, hogy „ki beszél”.¹⁴ Ennek több oka is van: egyrészt maga a szövegtípus nem segít az elhatárolásban, semmiféle jelzés (gondolatjel, idézőjel stb.) nincs a szövegben arra, hogy váltás történt volna az elbeszélői pozícióban, és a narrátor sem mindig jelzi, hogy valakit idéz. A perspektívaváltások sokszor észrevétlenek, akár egyetlen mondaton belül történik meg az elbeszélői hang áttűnése a karakterébe, sőt előfordul, hogy ugyanazon mondaton belül egy harmadik hang is megszólal. Ha ennyire elmosódnak a határok a beszélők között, akkor az ábrázolástechnika

szempontjából is fontos feltenni azt a kérdést, hogy mégis hogyan érzékeljük ezeket a váltásokat. Szirák Péter jelzi, hogy a karakterek szókincsét és gondolatvezetését is követi a szöveg, úgy gondolom, hogy valóban leginkább ebben ragadható meg ez az azonosulás, és így a különböző szólamok elhatárolásának lehetősége is: a karakterekre jellemző bizonyos szavak, szószervek jelennek meg és ismétlődnek a szövegben (pl. Gottlieb feleségénél az *aljas* szó), valamint a karakterek a nyelvi stílus és ritmus szempontjából is elkülönülnek egymástól (pl. Gyöngyvérnél a trágár kifejezések; vagy az egyes szereplők érzelmi állapotának dominanciája). Ahelyett tehát, hogy a narrátor idézné és kommentálná e szólamokat, legtöbbször „átadja a hangját”, és sokszor – ahogy a következő bekezdésben látni fogjuk – a „szemét” is a karaktereknek, így kerülve ki látszólag a külső nézőpontból való jellemzést és annak következményét – azaz magának a megragadásnak és a rögzítésnek az aktusát. Helyette törekszik „létrejövésükben” ábrázolni elbeszélésének tárgyait, hagyni, hogy helyette azok „szóljának meg”.¹⁵

Ami kevésbé szembetűnő, hogy a perspektívaváltás nemcsak a szereplők nézőpontjának és nyelvezetének felvételével jár: az ábrázolásban rejlő látásmód is megváltozik, a szöveg fókusza is a karakterekéhez idomul.¹⁶ Például Erna a művészettörténész szemével szemlél másokat: minden ellenérzése ellenére nem tudja megállni, hogy Gyöngyvérre ne becses tárgyként tekintsen, „nem tudott betelni a fiatal nő testével”, „s éppen, mert jó érzéke volt a becses műtárgyakhoz”.¹⁷ A holland Geertében pedig, úgy érezte, „egy egész festészeti hagyomány élő modelljére” lett rá, „élő ember arcán vette észre, hogy mit rejtettek el egy nagyszerű korszak festészetében” (I. 241), és „a harmincéves háború borzalmait látta viszont az arcvonásain”. (I. 232) Továbbá a holland tájat is a németalföldi festészet szemével írja le.

Madzar szólamában a fények és az épületek leírásai kerülnek előtérbe, amiben az a szakmai szenvedély nyilvánul meg, amelyet a fény iránt érez:

A *fények* tökéletesen lefoglalták a figyelmét. Mintha az asszony iránt érzett heveny szenvedély csúszna át a fények iránt érzett *szakmai szenvedély*be. [...] telhetetlenül tapogatta tekintetével a *tér fényeit*, később alámerült bennük, és minden másról megfeledkezve mérleget, mérleget. (II. 194; 195 – kiemelés: V. M.)

Szemzóné felkérését is végül lakásának fényviszonyai miatt fogadja el (legalábbis így interpretálja):

Mint ahogy a *fények* győzték meg, a *többszörös reflexió*, amit a Pozsonyi út *sárga* kerámia

burkolata adott a Dunával és Eliel Saarinen csúcsos süvegeire emlékeztető bádognakupoláival a hatodik emeleti lakás üres mennyezetén, holott eszébe nem jutott volna ezzel a belső berendezéssel foglalkozni. (II. 232 – kiemelés: V. M.)¹⁸

Ekkor olvasunk a kor építészetéről részletes leírásokat, az épületek szerkezetét, arányait és fényviszonyait mutatja be részletesen az elbeszélő. Szemzóné életét sokáig meghatározzák ezután a lakásban uralkodó fényviszonyok (számára „*esemény* lett a fényből” – II. 199; kiemelés: V. M.), amelyek később értelmüket veszítik Madzar bútorai nélkül, de még így is mély hatást gyakorolnak Gyöngyvérre, aki megérzi hiányukat. (II. 148) A szöveg Madzar megértését is szoros kapcsolatba állítja a fényvel: Szemzónéhez való vonzódására mintha a fények mozgása adna magyarázatot,¹⁹ emellett a narrátor is a fény metaforájával kommentálja, ahogy Madzar ráébred arra, amikor Szemzóné megérkezik Mohácsra a családjával, hogy félreérthette őt:

Madzar elméjében viszont végre megjelent a kínos kis sejtelem *fénye*, hogy ő akkor valamilyen talán tényleg végzetesen félreért vagy végzetesen félreértett, habár nem értette, hogy mit érthetne vagy mit érthetett volna félre. (III. 73 – kiemelés: V. M.)

Gyöngyvérhez leginkább a hang köthető, vele kapcsolatban a narrátor is megjegyzi, hogy „igen érzékeny volt a hangokra” (III. 7), és ő valóban a hallásával érzékel olyan összefüggéseket, amelyeket értelmével nem tud (nem is lehet) felfogni, ráadásul magát „*hangzó térként*” azonosítja, s ez valószínűleg szoros összefüggésben van azzal, hogy gyermekkorában nem tudott beszélni. (III. 44) Mikor Gyöngyvér perspektívája a meghatározó, a narrátor is a hangjukkal jellemzi a személyeket²⁰ hasonlóan ahhoz, ahogyan Gyöngyvér sokszor csak a másik hangjából érti meg azt, amit a szavakon keresztül nem fog fel.

Kristófnál is az érzékek töltenek be meghatározó szerepet, ám esetében különös jelentőséget az illatok és a szagok kapnak. Karlát illatától elbűvölve követi:

Van azonban valamilyen titkos, elnyomott, állati érzék, amelyet valójában szégyellünk. Nem azt mondja, hogy jó, és nem mondja, hogy szép vagy rossz vagy csúnya, mert nincsen fogalmi nyelve. *Szaglása* után megy, bár orra sincs. Egyszerűen nem szerettem volna, ha elveszik tőlem a nő *illatát*, helyesebben nem szerettem volna, ha idő előtt veszik el. [...] Aztán ennek az érzéknek szeme sincs ugyan, mégis olyan dolgokat lát, amelyek

nem láthatók. Hiszen nem az illata volt, helyesebben nem csupán vagy nem pusztán az illata, amihez ennyire ragaszkodtam, hanem mindaz, ami körülfogta és belengte a szabad szemmel láthatót, mindaz, ami áradt belőle, vagy amire éppen várt és vágyott, mert hiányzott neki. (III. 196 – kiemelés: V. M.)

Kristóf számára az érzelmi fokozottan meghatározzák a külvilághoz való kapcsolatát, leginkább az érzékelés által képes tájékozódni. A szövegben „állati lény” is (III. 197) többször tematizálódik,²¹ s emellett nem egyszer kutyához is hasonlítja a szöveg: szó szerint²² és jellemzésében („állati öröm” – II. 136, „nyüszítés” – II. 7), sőt – talán önmaga tükröképeként – egy magányos fekete kutyával is találkozik a Margitszigeten. Ily módon a tematika, a metafora és a megjelenítés szintjén is meghatározó elemek Kristóf kapcsán az érzelmi és ezzel szoros összefüggésben az „állati” jelleg.

Karla báróné a testi adottságok alapján, anatómiai jegyeket vizsgálva figyeli meg az embereket – ami szoros kapcsolatban áll azzal az ideológiával, amit képvisel, vagyis a tökéletes test kultuszával és a náci ideológiával, amely testi, biológiai adottságokra redukálja az embereket:

[...] átnéztek a *szemgolyó* domború fényeiben és tükröződésein, ami egyáltalán nem kerülte el Thum bárónő figyelmét. (III. 86 – kiemelés: V. M.)

Vagy máshol:

Bizonyos elégedettséggel állapította meg, hogy példászerűen *északiás alkat*. Még Eichstedt is örvendezhetne a *pigmentszegény bőrnek és a hajnak, a nyúlánk, sudár alaknak*, amelyen láthatóan nincsen semmi fölösleges, *a hosszú arcnak a vékony orral*, a kivételesen magasan ülő *orrgyökérnek* és a kivételesen közel ülő *orrécsimpáknak*; ezek az érzékenységgükkel velejéig fölzigatták. Viszonyt fog vele kezdeni, titkos viszonyt. Festetlen *ajkán* hosszan elidőzött, aztán alig kiugró *pofacsontjait* kereste föl, *megfigyelni*, miként beszél, rág és nyel, amivel mintegy *anatómiai szempontból* tette magáévá a fiatal nő harapását. (III. 163 – kiemelés: V. M.)

Auenberg Imola és von der Schuer testi tökéletessége lenyűgözi, ez utóbbi ebben rejlő fölényét nem is szívesen fogadja el, és testi hibák után kutat.

S végül érdemes megemlíteni Döhringet is, akinek látásmódját a képek határozzák meg: „Képek kísérték, helyesebben ő kísért és őrizgetett magában ké-

peket. Az emlékezetének volt egy nagy titkos archívuma, amelyben minden olyasmit, ami megérintette, válogatatlanul elraktározott.” (I. 172) A narráció olyanmódon átveszi ezt a látásmódot, hogy egy fejezet idejére (*A valódi Leistikow*) egy képbe kerül az elbeszélői tekintet. Emellett a fejezet során több „képleírást” is kapunk. Bár nem szó szerinti képekről van szó, de talán ide sorolhatók Döhring nagy hatású álmokképei is, amelyek különös hangsúlyt kapnak az elbeszélésben, egyszer egy egész fejezet erejéig Döhring folytatásos álmáról olvashatunk. S még folytathatnánk a tükröképekkel, a tükröződéssel, amely szintén kiemelt szerepet kap esetében (*Varázs tükrökben önmagát*). Végül pedig egy merész asszociációval talán még lappangó skizofréniáját is ide sorolhatnánk, amennyiben a személyiség megsokszorozódása, egyfajta tükröződése is összefüggésbe hozható a képiséggel (skizofréniát és tükröződés összekapcsolását a szöveg maga is megteszi).

A különböző szempontok szorosan kötődnek tehát a személyekhez szakmájuk, jellemük vagy természetük révén, ezáltal még inkább azt a hatást kelti a szöveg, hogy az elbeszélő eltűnt, és átadta „hangját” és „szemét”, látásmódját, beállítottságát alakjainak, hiszen nemcsak maguk a szereplők jellemzik a fentebb bemutatott szempontok szerint a környezetüket, de a narrációban is meghatározóak az ennek megfelelő hasonlatok, leírások. A regénynek ez a perspektivikus összetettsége szoros összefüggésben áll a személytelen narrációval: azáltal lesz képes az elbeszélő behelyezkedni a karakterek személyébe, hogy az egyén határait lebontva, a „bennem levő közösből” kiindulva ábrázolja az egyébként különböző karaktereket. Nádas úgy ír ennek a közösnak a megtalálásáról, mint amely megteremti a lehetőségét annak, hogy az én más valaki legyen: „ez a több ember mind én lehetnék anélkül, hogy én lennék”. Így válik az ábrázolásmód részévé, és áll szoros kapcsolatban a benne rejlő megmutató, megjelenítő szándékkal. Az elbeszélő látszólag eltűnik a szereplők szövegei mögött, hogy alakjait lehetőségeikben mutassa be őket. Ezzel magyarázható, hogy miért tűnhetnek „cseppfolyósnak”²³ a karakterek, amely inkább annak következménye, hogy a szöveg megpróbálja alakulásukban megjeleníteni őket. Ez összefügg azzal a tapasztalattal, hogy nem adható meg a dolgok végső jelentése, és ezért az emberről sem mondható el soha, hogy elkészült. Az ember sohasincs „kész”.²⁴ Ennek következtében egy egyén határai sem állapíthatók meg biztonsággal, mivel állandó változásban van. *A Párhuzamos történetekben* az emberi életnek ez az alapvető nyitottsága abban is megjelenik, hogy nemcsak olyan történeteket beszél el, amelyek megtörténtek, hanem olyanokat is, amelyek megtörténhetnének vagy megtörténhettek volna. Ezek legalább annyira meghatározóak a szereplők számá-

ra, mint a tényleges múltjuk. A szövegben álmok, vágyak és „másik életek” formájában találkozunk ezekkel a történetekkel, amelyek lehetősége és hiánya át-
hatja a karakterek jelenét.

A párhuzamosok találkoznak a végtelenben?

A lezárhatatlanság és a körülhatárolás lehetetlensége a regényszerkezetet is meghatározza: a mű nyitottsága, a történetek befejezetlensége ezt teszi érzékelhetővé.²⁵ A regényben feltáratlanul hagyott „titkok”, rejtélyek ezt az érzetet fokozzák, s egyben az átláthatatlanság érzetét keltik. A több ponton egymásba fonódó, egymást néhol átfedő, összeszövődő, máskor lát-szólag (?) összefüggéstelen történetek szerveződési elve és számtalan kapcsolódási pontjuk egészében átláthatatlan. Legtöbbször felbukkanó nevek, helyszínek, események teremtik meg a kapcsolatot. Ezt az érzetet még jobban erősíti, hogy úgy tűnik, a narrátor sem tud az összefüggésekről. Nem teszi reflexió tárgyává, mikor megjelenik egy olyan szereplő, akivel már találkoztunk korábban, akkor sem, ha ez a találkozás a szövegben több száz oldallal, a regényvilágban pedig évtizedekkel ezelőtt történt. Így bukkan fel a Mayer fiú a szöveg két pontján: Először a Carolina fedélzetén jelenik meg Bellardi hajósinasaként, Madzar társaságában (II. 229 – 1938 körül), majd legközelebb a harmadik kötetben tűnik fel (III. 39 – 1944 körül) mint az a lelkes szeminarista, aki a Szemzőné lakását feldúló nyilasokat vezette, akik kidobálták az ablakon az általa a Madzar által készített bútorokat, akivel Mayer a hajó fedélzetén évekkel ezelőtt együtt utazott. Ám erre az összefüggésre semmi utalás nincs ezen a második szöveghelyen.²⁶ Egyedül a Carolina fedélzetén zajló jelenetben tesz egy megjegyzést Bellardi: „Miközben, kérlek, mi erről a dologról békésen diskurálunk, a Mayer fiú a Volksbundba szervezi be a sváb fűtőimet.” (II. 313) Gondolatban Madzar „értetlenkedett magában, ki bánthatta meg, ki sérthette fel ennyire ezt a Mayer fiút, s vajon miért, mivel tehetette.” (II. 230) Ezek a megjegyzések viszont akkor még semmit nem jelentenek, amikor olvassuk őket, csak utólag válnak utalásokká, ha emlékszünk még rájuk, ami nem feltétlenül egyértelmű, mivel a Mayer fiú alakja nem kap különösebb hangsúlyt a regényben.

Ehhez hasonló kapcsolatot teremtenek, amennyiben teremtenek, Leistikow festményei. Először Döhring nagynénjének ebédlőjében találkozunk Leistikow egy festményével,²⁷ amely Döhring számára különös fontossággal bír. Ebben a fejezetben pedig Döhring meglátja azt a tájat, amelyről a festmény ké-

szült, hirtelen azt veszi észre, hogy benne áll Leistikow festményében (1989-ben vagyunk).²⁸ A festő művei a második kötetben bukkanak fel újra szövegben, az a Peix lopja el őket,²⁹ aki a rablás során különös kegyetlenséggel elkövetett kettős gyilkosság miatt került a buchenwaldi koncentrációs táborba, majd Pfeilenbe, ahol a „pfeileni tábor királyának”, Kramernek lesz „barátja” (1945 körül). Mindkettőjüket a tábor parancsnokhelyettese, Döhring (a már ismert Döhring nagybátyja)³⁰ veri agyon akkor, amikor már tudják, hogy a tábort fel fogják számolni.³¹ A kapcsolatot itt a szöveg semmilyen formában nem kommentálja, pedig a két eseményt több mint negyven év választja el egymástól, a szövegben pedig Döhring utolsó felbukkanásától hatszáz oldal telik el ez utóbbi fejezetig (*Utolsó ítélet*). Itt a Leistikow-festmények egyáltalán nem kapnak hangsúlyt, és valószínűleg nem is bírnak jelentőséggel, hiszen nem tudjuk meg, ki volt az az idős pár, akiknek a tulajdona volt, és akik életüket veszítették miattuk, vagy hogy ki lehetett Peix megbízója, ahogy arra sem derül fény, hogy mi lett a képek sorsa, vagy hogy esetleg köztük van-e az a kép, amely ott lóg az ifjú Döhring nagynénjének ebédlőjében. A festő műveinek felbukkanása mindenképp megteremti az összefüggés érzetét és gyanúját, még ha nem is tudjuk pontosan és biztosan alátámasztani.

Ha mégis kapunk kommentárt, akkor az sem a narrátortól, hanem valamelyik karaktertől származik. Ez történik, amikor Erna ráismer a taxisofőrben Bellardira, aki Lehr professzorhoz viszi őket Gyöngyvérrel a kórházba.³² Erna emlékezetében minden felidéződik: Bellardinak és családjának a története, minden, amit tud róla. Bellardi emlékezetében is fájdalmasan elevenné válik az az időszak, amikor Elisa, a felesége elhagyta. Így a szereplők nemcsak összekötik a különböző történetrészeket, hanem olyan kapcsolatokat is feltárnak, amelyeknek eddig nem volt birtokában az olvasó: nem tudtuk, hogy Erna is ismer-e Szapáry Máriát, valamint Bellardi Lehr professzorral való kapcsolatáról is most értesülünk részletesebben. Nem ismertük eddig Szapáry Mária és Koháry Elisa teljes történetét sem, Elisa Bellardival való házasságáról pedig még kevesebbet tudtunk. Madzar és Bellardi évekkel ezelőtti találkozása is most más tónust kap, ahogy Bellardi visszaemlékezik rá, s megtudjuk azt is, hogyan folytatódott a jóval korábban félbehagyott történet.³³ A narrátor csupán Erna megdöbbenését kommentálja, majd pedig azt az érzetet írja le, ami a felismerés következtében alakul ki benne:

[...] a fakoronák ágbogában fölfogja ésszel az egész vadidegen és ellenséges univerzumot. [...] A két különböző történeti időből származó információt nem volt miért összehoznia a tudatában. [...] A két távoli helyen

és különböző mélységben tárolt adatot nem volt miért összekapcsolnia. (III. 291; 293)

Ezek a mondatok akár vonatkozhatnának az olvasó élményére is. Ebben a pillanatban a regény több szála is összefut, és az olvasás tapasztalatában ágas-bogas összefüggéseiben együtt áll, csakugyan úgy, mint egy lombkorona. Egyszerre van rálátásunk itt Bellardi és Madzar kapcsolatára, a Bellardi–Elisa–Szapáry Mária hármastörténetére és viszonyaira, a Bellardi fiú és Kristóf sorsának kísérteties hasonlóságára, amelyet Erna ismer fel,³⁴ miként ekkor látja meg a párhuzamot önmaga és az előbb még elítélt Elisa között.³⁵ Lehr szerepe Bellardi börtönbe kerülésében pedig egészen abszurdá teszi ezt a véletlen találkozást, és aktualizálja az összes, ebben a pillanatban összefutó történetet:

S hogy akkor őt most egy olyan sofőr viszi a férje halálos ágyához, akit a professzor a legjobb szokása szerint előbb elárult vagy legalábbis a nagy ügy érdekében csúnyán cserben hagyott. (III. 296)

Mindemellett a történelmi múlt kontextusa is áthatja a jelenetet. A narráció mindezt egymás mellé helyezi, a kapcsolatokat viszont, ahogy láttuk, a szereplők fedezik fel és teszik láthatóvá – mindez azonban csak a gondolataikban, az emlékezés révén történik meg, hangosan egyikük sem mondja ki, sőt inkább szándékosan elhallgatják.

Máskor egy hely emlékezete teremti meg a történetek együttállását. Gyöngyvér Szemzóné újlípótvárosi lakásában tapasztalja meg „a legkülönbözőbb dolgok együttállását”. (III. 36) A narrációban is egymásba csúszik a múlt több rétege (a hely emlékeztén keresztül az utca épületeinek múltja, Madzar és Szemzóné története, a nyilasok pusztítása, s rajta keresztül a történelmi múlt) és a jelen. Kristóffal hasonló történik, mikor Klárát hazakísérve betéved egy házba, mely gyerekkorának egyik helyszíne volt, ekkor elárasztják az emlékek, melyek történetét a narráció is elmeséli.

Az eddigiekben olyan szövegrészleteket emeltem ki, amelyekben személyek, tárgyak, helyszínek teremtik meg a történetek közötti érintkezést. Vannak azonban olyan szövegrészek is, amikor ez a kapcsolat még kevésbé megragadható, mivel az a különböző személyes élettörténetek és szituációk hasonlósága révén jön létre. Ilyen párhuzam van Kristóf és Gyöngyvér élete között: mindketten árvák, nincs otthonuk, nem tartoznak sehová a világban, s hasonlóan kívülállónak érzik magukat a Lehr családban. Kristóf és a Bellardi fiú sorsának hasonlóságáról már esett szó, ezt a párhuzamot elmélyíti, hogy Gyöngyvér mindkettőjük-höz vonzódik, és úgy érzi, átlátnak rajta.³⁶

Ágost és Gyöngyvér, valamint Kristóf egymás mellett futó jelenetében is több hasonló elem van: mindhárman áttörnek egy határon: Ágost és Gyöngyvér a vizelettől „csatakosan”, s e határ áttörésétől azt érzik, „valami nagy közös győzelmet élnek át”. (II. 93) Kristóf elveszti az eszméletét „az állati örömtől” és élvezettől, majd mások vizeletében és spermájában fekvé tér magához.³⁷ Az undor változik itt át élvezetté azért, hogy legyőzve a gátlásaikat képesek elérni egy felfokozott kielégülést, amelyről egyikük sem gondolta volna, hogy létezik. Hasonlóan fonódik egymásba Madzar és Szemzóné története Ágost és Gyöngyvér szeretkezésével. Ugyanúgy egymást keresik, bár egészen máshogy élik ezt meg: Szemzóné és Madzar egy másik élet lehetőségét érzik meg, amelybe igaz, végül nem lépnek át, mégis hiányában és lehetőségében megtapasztalják azt, amit a másik pár átél.

Kristófra és Döhringre mély benyomást gyakorol két-két hasonló férfi, egy „óriás” és barátja. Döhring egy nudista strand partján pillantja meg őket:

Bokáig a vízben vékonycsontú, feketére égett bőrű férfi állt szemben a bágyadt napsugárral; csípőből könnyedén hátrafordult, mert a partról éppen szólt hozzá a barátja. [...] A barát pedig éppen ellenkezőleg, súlyos, fehér óriás volt, akinek pihés bőrét mintha soha nem érte volna napfény. (I. 162)

Kristóf a Margitszigeten találkozik „a csodálatos óriással” és „a bajuszos segédjével”. (II. 41) A két jelenet között az is párhuzamot teremt, hogy mindketten a természetben, egy titkos és a hétköznapi világtól elzárt helyen botlanak beléjük. Döhring később nem talál vissza a tóhoz, amelynek partján meglátja őket, a margitszigeti éjszakai élet pedig csak a hozzá tartozóknak volt látható. Mindkettejük esetében bizonytalan, hogy az élményük reális vagy csupán fikció. Döhring egy műalkotásban állva figyel meg őket, egy olyan helyen, amelynek létezéséről többé nem tud meggyőződni. Kristóf pedig maga is elbizonytalanodik élményeinek valóságosságában:

Nem volt messzi attól a felismeréstől, hogy a kielégülés kínzó hiánya miatt pusztán *érezécsalódásnak* tekintse a létüket. Sem a sötétbőrű, lassú léptű, *csodálatos* óriás nem létezett, aki cigány lehetett vagy félcigány, sem a külvárosi kinézetű fiatalabb segédje, a borzas hajával és az ajka két oldalán lecsüngő magyar bajuszával, hanem önmaga előtt rohan ebben az üres világban. (II. 21 – kiemelés: V. M.)

Számtalan más hasonlóság és kapcsolódási pont is fellelhető a regényben,³⁸ amelyek átszövik a mű egé-

szét. Ennek ellenére nem lehet azt mondani, hogy sémákból építkezne a regény, inkább témák variációjáról van szó, amelyek a különböző helyzetekben tűnnek elő és különböző egyénekké válnak meg. Ez felveti a kérdést, hogy a szöveg milyen hatást ér el ezzel, mi lehet a történetek szövevényes kapcsolódásának koncepciója. Mintha a szereplők is ugyanezt a kérdésre keresnének válaszokat, mikor a világ, a történelem és az életük folyásának törvényszerűségeit kutatják. Az erre tett kísérleteik így akár a regény lehetséges olvasataiként vagy olvasási stratégiákként is érthetők, amelyek sokszor a regény ábrázolásmódjára is utalnak.

Erre példa, amikor Madzar a Carolina fedélzetén az örvénylő folyóban mélyül el, amikor egy tárgyat pillant meg a vízben:

Hozta a víz, sebesen megforgatta, közelítette, távolította, sodorta. Olykor jobban megmutatta önmagát a tárgy, lelepleződött, máskor meg azonnal alábukott, talán örökre eltűnt. Nehéz volt kiszámítani, mi történik a következő pillanatban. (II. 227)

Az áramló folyó – ami itt az elbeszélés folyásának metaforájaként is olvasható – hasonló „munkát” végez a tárgyon, mint a *Párhuzamos történetek* szövege tárgyainak bemutatásakor: több oldalról megmutat egy eseményt, egy karaktert, a perspektívaváltásokkal közelít és távolít, s olyan helyzetekbe helyezi szereplőit, melyek magukkal ragadják őket. Vannak pillanatok, amikor azt érezzük, hogy valami megmutatkozott előttünk, máskor azt, hogy még inkább elfedetté vált. A kiszámíthatatlanság pedig a *Párhuzamos történetek*ben előforduló véletlenek, a történetstruktúra megjósolhatatlansága miatt az olvasó tapasztalatában is folyamatosan jelen van. Az idézett szöveghely felhívja a figyelmet a megmutatkozásban rejlő kockázatra is: nem biztos, hogy azt látjuk meg, amit keresünk, látni szeretnénk, vagy amit képesek vagyunk befogadni:

Mert a félelem, hogy a vízzel átítatott, súlyos farönk, deszka vagy megperdülő fatörzs helyett felhámló, óriásira puffadt vízi hullába nyúl, elfeketedett állati tetembe, disznóba, marhába, vagy ami még rosszabb, beleveti a csáklját, s ahelyett, hogy beleállna, pukkan, spriccel, fölhasad, szétszakad, a bele omlik ki, kockázatként elkísérte egész gyermekkorában. (II. 227)

Szemzóné pedig egy fogalmak előtti „archaikus közösről beszél”, és ennek alapján kétségbe vonja az emberek közötti határok létezését, szerinte esetleg fokozatokról lehet beszélni, de „az emberi állag szabadon átjárható”. A fogalmakkal határoljuk el magunkat, ezért

mindez „nyelvi igen nehezen megragadható vagy nehezen követhető. Nyelvi mindig szembeállítunk valamikkel valamit”. Aminek következménye, hogy az ember olyan állítást tesz, ami „gyilkos közhely, a séma, a pusztító nyelvi konvenció, és észre sem veszi, hogy egy kulturálisan jól előkészített ítéletet hajtott végre másokon és önmagán”. (III. 42) A szöveg egyértelműen vonatkozik a nyelvviszegré és arra a veszélyre, hogy a nyelv és a fogalmak inkább elfednek, semmint megmutatnak, sőt a kulturális konvenciók alapján alkotott ítéletek „gyilkosok” és „pusztítók”, tehát eleve szűkítik meg a dolgokat, másként fogalmazva rögzítik a jelentéseket, nem pedig meghagyják a jelentéstulajdonítás szabadságát, illetve a dolgokat a maguk potencialitásában. Nádas már idézett esszéje (*Saját jel*) is erről a közösről beszél, amelynek elérése az egyedi tulajdonságok háttérbe szorítása és az érzékelés közös tapasztalata révén valósulhat meg. A regény ábrázolásmódja is mintha ezt igyekezne megvalósítani.

Auenberg Imola a Szemzónél leírt emberek közötti átjárás lehetőségét véli felfedezni, amikor azt tapasztalja, hogy minden férfi Horthy Mihályra, a jegyesére hasonlít:

[...] hogy ilyen hasonmása legyen valakinek, ez tényleg túlmegy minden képzelőerőn. Talán kicsit figyelmesebben kéne olvasniuk a Bibliát. Vagy komolyabban venni. Mert ha valamennyien a Teremtő képére vagyunk formázva, ő így akarta, akkor nagy különbségek nem lehetnek közöttük. S hogy a csudába ne lenne mindenkinek ennyi hasonmása egyaránt [...]. Ilyen titkos átjárások lehetségesek hát az egyes életek között. Amit ő most mégis fölfedezett, a nyomára bukkant. (III. 164; 166)

Egészen hasonló tapasztalatban van része, mint láthattuk, Ernának is Kristóffal és Bellardi fiával kapcsolatban.

Ez az átjárhatóság Gyöngyvér számára is érzékelhetővé válik: „Mint aki fölismeri az emberek között zajló ozmózis, személycsere és cserebomlás részegítő szépségét és szörnyűségét.” (I. 24) Amint korábban arról szó volt, ő viszont megérez olyan összefüggéseket is, amelyeket a hely és a körülette levő tárgyak teremtenek meg, mikor Szemzóné zongorájánál ülve megsejt valami elemi kapcsolódást a múlt és a jelen között. Máshol pedig azt olvassuk, hogy nem tudja összekapcsolni a különböző múltakat a jelennel, egy pillanat alatt falak emelkedtek közöttük, s csak egy érzet marad, ami a kapcsolatot megteremti. (II. 199–200) A narrátor értelmezi Gyöngyvér érzetét, s mintha az olvasó tapasztalatát is magyarázná egyben: érezni, hogy a történetek összefüggenek, de sokszor nehéz

megragadni, hogy mi is ez kapcsolat, átlátni pedig az egész regényen átívelő összefüggéseket szinte lehetetlen. Kristóf is megtapasztalja a múltnak és jelennek ezt az egyidejűségét egy pesti házban állva, amely felidézi gyermekkorát. (II. 279)

Ezek az „olvasatok” a regény egészére is kivetíthetők. A szöveg nagyon sokszor kelti a különböző események, idősíkok, történetek együttállásának érzetét, ahogy láttuk, egy fejezeten belül is több, egymástól függetlennek látszó történet-szál fut egymás mellett, amelyek többször egymásba „gabalyodnak”. A múlt is folyamatosan átüt a jelenen, mikor az emlékezet elbeszélése fonódik egybe az elbeszélés jelenével, vagy az épületek, tárgyak története „elvenedik meg”, ilyenkor egy pillanatban sűrűsödnek össze személyes sorok és történelem.³⁹

A fentebb vázolt explicit vagy sokszor implicit kapcsolódások következtében a mű az olvasóban is azt az érzetet keltheti, hogy minden mindennel összefügg, de ezek az összefüggések olykor nem beláthatóak. Amint megpróbáljuk módszeresen felfejteni ezeket az összefüggéseket, rá kell ébrednünk, hogy nem tudjuk biztosan és határozott megalapozottsággal megteremteni a kapcsolatokat, egymásból magyarázni őket. Nem állapítható meg kétségek nélkül minden összefüggésről, hogy van jelentősége, illetve ha biztosak is vagyunk benne, mégis zavarba jövünk, ha meg kell fogalmaznunk, hogy miben áll ez a jelentőség. Összetett rendszert alkotnak a művön belül. Ha mégis megpróbáljuk megragadni mibenlétüket, csak olvasási tapasztal

talatunkra, az olvasóban keltett hatásra támaszkodhatunk, ez alapján ki tudunk emelni egyes szempontokat. Gondolhatjuk, hogy a szóban forgó dologra mutat rá a szöveg, mivel az egybeesések által az kiemeltté válik, és ennek révén felhívja önmagára az olvasó figyelmét, aki önkéntelenül is nagyobb figyelmet szentel neki. Máskor a jelentőség magában a kapcsolatban rejlik, hiszen az adott szövegrészek a hagyományos értelemben egyébként nem átjárhatóak, nem lehet egymással magyarázni őket. Ezáltal a szöveg működése arra a felismerésre készíti, hogy a történetek között az okságon túli összefüggések vannak.⁴⁰ Nem lehet tudatosan rendet rakni a regényben, azaz lineáris, oksági elven szerveződő „egésszé” alakítani. Ahogyan tudjuk, hogy a párhuzamosok ténylegesen nem találkoznak,⁴¹ mégis úgy látjuk, hogy a távolban összeérnek, úgy érintkeznek a történetek is egymással. Az olvasóban egy érzet alakul ki, az átláthatatlanság érzete. Mégis, a szöveg a történeteket át- meg átszövő utalások révén érzékelteti, hogy minden összefügg egymással, a dolgok, az idők, a történetek együtt állnak, s hatnak egymásra, és ránk is, akkor is, ha nem tudunk róla. A befogadás során az olvasó az érzékelés által létrehozott jelenléthatás – vagyis a minden mindennel összefügg érzete – következtében kísérel meg a jelentésalkotást – ezen összefüggések konkretizációját és értelmezését –, ám ez nem mindig megvalósítható. Ilyenkor az összefüggések megmagyarázatlanok vagy esetlegesek, csak egy érzet marad, amelynek nem lehet határozott jelentést tulajdonítani. ■ ■ ■

JEGYZETEK

- 1 A dolgozat egy, a *Párhuzamos történetekről* szóló hosszabb tanulmány első része, melyben a narráció működését tárgyalom. A második rész három jelenet olvasása révén vizsgálja a látencia, a jelenlét- és az érzéki hatások szerepét a regényben.
- 2 MARGÓCSY István, *Margináliák = Testre szabott élet. Írások Nádás Péter Sajat halál és Párhuzamos történetek című műveiről*, szerk. Rácz I. Péter, Kijárat, Budapest, 2007, 181–208.
- 3 Györfly Miklós egyenesen arról ír, hogy a narrátor mintha már antropomorf jellegét is elvesztené, s éppen a kamera személytelenségéhez hasonlítja, miközben hangsúlyozza, hogy Nádás regénye egyáltalán nem filmszerű: „Igaz, a filmkamera mint elbeszélő újfajta narrátori instanciát

teremtett, amelynek legszemélytelenebb, legsemlegesebb formáit – Pudovkin terminusa szerint – egy »láthatatlan megfigyelő« pozícióhoz köthetjük. Bár a *Párhuzamos történetek*ben egyébként nincs semmi filmszerű, elbeszélőjének »láthatatlansága«, azonosíthatatlansága a filmkamera személytelen objektivitására, szemszögváltásai gyakran filmszerű vágásokra emlékeztetnek. Nádás az irodalmi elbeszélőt mintha megpróbálná kivetkőztetni hagyományosan antropomorf jellegéből.” GYÖRFY Miklós, „Az és mégsem az”. *Nádás Péter: Párhuzamos történetek = Testre szabott élet*, 159.

4 Uo.

5 RADNÓTI Sándor, *Az egy és a sok = Testre szabott élet*, 219–262.

6 Az esszé Keszéru Ilona festészetéről szól: NÁDAS Péter, *Sajat jel = Uő., Háttországi napló: újabb esszék*, Pécs, Jelenkor, 2006, 153–167.

7 Uo., 155; 158.

8 NÁDAS Péter, *Hazatérés = Uő., Játéktér, Szépirodalmi*, Budapest, 1988, 30.

9 „[...] a világ rendjében a dolgok az értékük szerint vannak, értéket képviselnek, és némelyik értékesebb a többinél. A művészet figyelmen kívül hagyja ezt a rendet, a valóságos dolgok iránt csak a teljes érdeklődés módján érdeklődik, azzal a végtelen távolsággal, mely nem más, mint a halál. Ha tehát a dolgokból indul ki, akkor e kiindulás minden dolgot jelent megkülönböztetés nélkül: a művészet nem válogat, éppen a választás visszautasításában van

- kiindulópontja.” MAURICE BLANCHOT, *Az irodalmi tér*, 123; 121–124.
- 10 Ez a mozzanat Nadas Péter esszéjében is hangsúlyt kap: „ami látva van”. NADAS, *Saját jel*, 155.
- 11 UNGVÁRY Rudolf, *A szerkezet mint erkölcs. Relációk Nadas Péter prózájában = Újhold-Évkönyv*, 1991/1, 245.
- 12 Bagi Zsolt hasonlóan figyeli meg denotatív és figuratív nyelv ellentétét az *Emlékiratok könyve* egy jelenetének (Krisztián és az elbeszélő csókjának) leírását (Krisztián arcát) elemezve: „A formák jellemzése mindvégig defiguralizált, tiszta denotáció. Ezzel szemben a színek leírása erősen retorizált. [...] E két rész ellentéte a denotatív és figuratív nyelv ellentéte. [...] A metafora helyettesítő szerkezete olyan, hogy a hordozón túlmutatva többlettérrelmet visz az egyszerű denotációba. [...] A metafora itt azonban még mindig csupán valami elvontnak lehet hordozója, valami »elvontan légies és magasbatoró« helyett állhat, ezért sohasem lehet teste.” BAGI ZSOLT, *A körülírás*, Jelenkor, Pécs, 2006, 36–37. Bagi az írás testté tételére hozza példaként „Krisztián arcának körülírását”, habár a *Párhuzamos történetek*ben a fentebbi értelemben nem körülírásról van szó, az írás testté tétele hasonló módon megtörténik, amennyiben a testleírások szintén denotatív nyelven és referenciálisan íródnak, amelyek konkrét vonatkozásai egyértelműek.
- 13 Szirák Péter és Györfly Miklós is felhívja a figyelmet, hogy az elbeszélés távlata nem egységes. SZIRÁK PÉTER, *A test végtelenbe nyíló könyve*. (Nadas Péter: *Párhuzamos történetek*), Alföld, 2006/10, 96; GYÖRFLY MIKLÓS, *I. m.*, 4–5.
- 14 Selyem Zsuzsa is a perspektívák kérdésével indítja tanulmányát. SELYEM ZSUSZA, *Liaisons politiques dangereuses*. (Nadas Péter: *Párhuzamos történetek*), Jelenkor, 2006/4, 449.
- 15 Hasonló miméziskoncepcióval találkozunk Nietzsche-nél, aki emellett érvel, hogy a valóságot, az életet leginkább a művészetten keresztül tudjuk megtapasztalni, mivel a művészet képes egyedül arra, hogy a dolgokat változó természetük szerint ábrázolja, azokat folyamatos „létrejövésükben” [Werden] jelenítse meg. Így lehet valódibb a művészet tapasztalata a fogalmi gondolkodás eleve értelmező működésénél. Vö.: Eugen FINK, *Nietzsche's Philosophy*, ford. Goetz RICHTER, Continuum, London – New York, 2003, 20–23, 149–151.
- 16 Hasonlót figyel meg Sipos Balázs a *Világló részletek*ben, mikor arról beszél, hogy „A *Világló részletek* rekonstruálni igyekszik a miliőt, s azt az egyszerre etikai és esztétikai elköteleződésésként értett életvitelt is, melynek háttere előtt a szavak elhangzottak. Ennek jegyében a kötet a korszak domináns (ipar)művészeinek és mestersegeinek esszébetéteket szentel. Ezeket rendre az adott (ipar)művészetet vagy mesterséget életvitelszerűen űző vagy fogyasztó figurákhoz rendelve mutatja be. Ez egyaránt narratív lehetőséget teremt a szóban forgó figurák életvitelének árnyalására (a társadalmi pozíció sosem pusztán vagyoni és osztályhelyzet, a habitushoz sajátos önkifejezési formák társulnak), valamint arra is, hogy a Nadas számára lényeges (ipar)művészeteket és mesterségeket történetileg és társadalmilag is szituálja, részletezze.” SÍPOS BALÁZS, *Mimikri és autizmus*, Műút, 2017/10, 21.
- 17 NADAS PÉTER, *Párhuzamos történetek*, I., Jelenkor, Pécs, 2005, 194–195. — A továbbiakban erre a kiadásra hivatkozom a főszövegben zárójelben a kötet és az oldalszám megadásával.
- 18 „A fény volt az egyetlen, ami ért valamit. Erős, telített fény, amelynek persze nem voltak megfajthatatlanok a forrásai, csak alaposan be kellett járnia a környéket. A közvetlen fény két közvetett fényvel elegyedett, ami teljesen valószínűtlen, irreális összhatást adott. Ennél el tudta volna kezdeni.” (II. 159)
- 19 „A tágas szalon és a szinte komor méltósággal berendezett étterem erősen politúrozott, meggyészűnű faburkolatán üvegesen csillogtak a falikarok fényei, alacsony, kazettás mennyezetén pedig a víz élénk visszfényei úsztak el az ellentétes irányban. Mintha valamit majdnem megértene, valamiképp csaknem felérne észszel a reflexek természetének és saját vonzalmának összefüggéséből.” (II. 232)
- 20 „Hangjába őszinte riadalom költözött.” (I. 133) „Csúnyán röhögött, bár a hangszíne meleg maradt. De, de, válaszolta a nő a legmélyebb hangján, miért ne tehetném, ám olyan hangon szólt most, mely semmiféle támasztékot nem kíván.” (II. 91)
- 21 „Szaglására bízni önmagát. Kiérezni a sötétből az *illatok* löketeit és hullámaikat, a dohányt, a szart, a romlott vizeletet, a spermát, a felcsigázott vagy éppen hűlő testek ellenséges, avagy barátságos *kipárolgásait*, ezek azért mindig eligazították, minden pillanatban. Olyan lett tölük, mint az *állat*, *szimatra* ment, vitte a talpa. S *állatként* otthonosabban is érezte magát, mint emberként, hiszen a tárgyilagosság igényét csupán *állatias szinten működő érzékeivel* sikerült megőriznie. Az *állatiság* *sima* érzete az éjszaka lenyűgöző fölfedezései közé tartozott. Olyan erős volt, hogy fel tudta út menteni, semlegesítette a büntudatát, kitörölte az erkölcsi kétségeit. Teljes biztonságot azonban talpa, szimata sem adhatott ezeken a sötét ösvényeken.” (II. 16–17 – kiemelés: V. M.)
- 22 „Furcsa volt hallanom ezeket a fejem fölött folytatott vitákat. Olyan volt, mint egy álom, amelyben nem látok át minden részleten, ám én ma-
- gam nem létezem. Néha megmerevedett a farkam az izgalomban, miként egy kivert kutya-nak, amikor a sokféle ember között azt reméli, hogy végleg gazdára lel.” (II. 288)
- 23 RADNÓTI SÁNDOR, *I. m.*
- 24 Ezzel kapcsolatban Nadas Péter így nyilatkozik a Károlyi Csaba által vele készített interjúban: „az ember a dolgok jelentésével nincsen tisztában, a dolgok végső jelentésével pedig végképp nincs tisztában. Ez azt jelenti, hogy az ember nem befejezett lény. A macska nem fél bizonyos veszélyektől, mert be van fejezve. Az emberrel nem így van. És nekem ez fontosabb, mint a költői poentírozás.” KÁROLYI CSABA, *Min-den másként van = Élet és irodalom*, 2005. november 4., 4.
- 25 Szirák Péter történetek „ismeretlenbe futó szövevényeként” jellemzi a regényt: Nadas regénye olyan felismerések alapján szerveződik, amelyek alapvetően megkérdőjelezzik a történetmondás lehetőségét: Egy történet esetében a kezdet és a vég megállapítása csak önkényes gesztus lehet, mesterkélttség, így nem beszélhetünk a történetek szilárd keretéről vagy önállóságáról, értelméről. Egy történet kimetszése az életből, mindig egy másító nyelvi konstrukció általi megszelídítés. Ebben az értelemben lesz a *Párhuzamos történetek* történetek „ismeretlenbe futó szövevénye”. SZIRÁK PÉTER, *I. m.*, 91; 95.
- 26 „Azon az éjszakán a nyilas suhancok, akiket egy Mayer nevű lelkes szeminarista vezetett, ebből a hatodik emeleti lakásból minden bútordarabot kidobtak az ablakon, s hogy a bujkáló zsidók soha többé igénybe ne vehessék a lakásokat, a konyhában és a fürdőszobában megengettek minden vízcsapot.” (III. 39)
- 27 „A nagynéni ebédlőjében egyetlen tekintélyes méretű és jelentékeny olajkép függött az üres falon, egy olykor kiállításokon, albumokban és katalógusokban látható Leistikow.” (I. 150)
- 28 „[...] csaknem felkiáltott a csodálkozástól; ugyanis Leistikow festményében állt. Mindig azt gondolta, hogy ez csak egy kép. Soha nem gondolta, hogy tényleg van valahol a világon ilyen ég, van ilyen tükröződés, van ilyen világos, ilyen sötét.” (I. 160) Ezt a tapasztalatot a fejezet címe is kiemeli: *A valódi Leistikow*.
- 29 „Tudták, hogy a két nagy Leistikowot hol keresék, amire a megbízásuk vonatkozott.” (II. 377)
- 30 „Döhring, a parancsnok új helyettese, a két Döhring közül a fiatalabb és a kegyetlenebb.” (II. 375)
- 31 „Kramer számára ennyi minden azért világosá tette, hogy az utolsó előtti pillanatban teszik meg velük.” (II. 384)
- 32 „Bellardi Lászlónak hívják a fiút, a fiamat, s értelem szerűen így hívnak engem is. Most már

csaknem mindent tudhat, elégedett lehet a vén zsidónő, gondolta közben bosszúsan. Aki meg-némult, megszeppent, mint akit váratlanul rendre utasítanak. Egész lelkében elcsöndesedett a régről ismerős név hallatán, s azonnal erősen átütött arcának szétszabdalt és fel-dúlt vonásain a halálosan komoly kislány. Amint a homokfutón viszik az állomásra a szilfasor-ban, s ő a trappolásban és a fakoronák ágbo-gában fölfogja ésszel az egész vadidegen és el-lenséges univerzumot. [...] Hogyne tudta vol-na. Sok mindent tudott ő, amit jobb lett volna nem tudnia.” (III. 291–292)

- 33 „Még előbb Madzarnak azért el akarta volna mondani az egész szörnyű történetet, elejétől majdnem a végéig; azt nem, hogy mire készül, azt azért nem, nehogy Lojzi erőszakkal vissza-tartsa, azt ne. Nehogy valaki tudja rajta kívül is ezen a kibaszott világon. Egyedül ő maradt meg nekem. Bizonyára ez sem volt véletlen, tit-kos jelnek vagy túlvilági utalásnak kellett tekin-teni, hogy Madzar annyi év után teljesen várat-lanul ott áll előtte a Carolina fedélzetén és árad belőle a biztonság. De elmegy persze Ameriká-ba. Amikor a lehető legnagyobb szüksége lett volna rá. Mivel is lehetne visszatartani. Aztán mégsem mondta, mégsem kezdett bele a me-sébe, mert a saját súlyos és izgató jelenvalóság-gukból nem volt átvézető ösvény vagy nem volt szellemes beszédfordulat. Ehhez a történethez nem volt első mondata. S amikor a következő alkalommal megint ott állt előtte a fedélzeten, vagy kettesben érkeztek, mert a parancsnoki szalonban terítettett és egymással szemben ül-tek a nyugtalanul lebegő gyertyafényben, ak-kor áldotta a bizalmatlanságát, hogy nem kez-dett bele.” (III. 303)
- 34 „S csupán e pillanatban, amikor már kimondta, akkor vált világossá Erna számára, hogy a két fiú

története tényleg minden ízében megegyezik, nem csak formálisan. Beleborzadt a gondolatá-ba. Hiszen Kristóf édesanyja szintén egy nő mi-att hagyta el a saját gyermekét, s akkor miként kell a történetet vagy a történelmet értelmez-ni.” (III. 324)

- 35 „Úgy nézett a megszemélyesedett gonosszal farkaszemet, mintha Geertével a venlói ház hálószozájában meg sem tervezték volna a sző-késüket és a közös megmenekülésüket. Habár ők nem a gyerekek nélkül, hanem a négy gye-rekkel együtt menekültek volna ki az ismerős vi-lágból, s a holland Antillákra mentek volna el. Ennyi év után csapásként érte őt a saját egyko-ri gyávasága és megfutamodása. Most érte fel ésszel először, hogy mit tett ezzel a nyomorú-ságos árulással, vagy mitől fosztotta meg ön-magát. Semmitől, hiszen lett helyette egy má-sik élete, s akkor bárhonnán nézze, ezzel együtt állt a sorsa.” (III. 325)
- 36 „[...] vonzódik Kristófhhoz. Nem csak képzele-tében kísérgeti az érdeklődésével, hanem oly-kor egyenesen neki szánja a hangokat, amelye-ket Ágost vált ki belőle. Egy kicsit neki élvezett.” (I. 57) „Kristóf a velük szomszédos udvari szo-bában lakott, s bizonyos félelemmel kellett ar-ra gondolnia, hogy többet tudhat róluk, mint amennyit az illendőség elvisel.” (I. 57) A Bellardi fiúról: „érezte, amint a fiú a nyálától átnedve-sedve töltelékével együtt szétomlik a nyelvén, de az agyvelején átható szigorú tekintete meg is állította a képzelgésben. Ez belém lát, Jézu-som.” (III. 319)
- 37 „Amiből végre megértette, hogy nem érez és nem tud ugyan semmit, a felfogása minden-vel jelentős késésben van, de akkor talán azt jelenti, hogy ő szintén élvezett már koráb-ban, s ezek ketten, akiket annyira szeretett, és akik ezt az egész szertefoszló élvezetet néhány

másodperc alatt kihívták és kiváltották belőle, már el is hagyták.” (II. 136)

- 38 SZIRÁK Péter, *I. m.*, 98.
- 39 Az *Emlékiratok könyve* kapcsán Bagi Zsolt is ki-emeli a visszaemlékezésről szólva a jelen ter-heltségét: „A visszaemlékezés a tudat szintjén szintén valami többletnek a jelenléte a megélt, jelenlévő tudatban. [...] Egy másik élmény adódik többletként a most megélthez, amely a másik élményt felidézte. Horizontként adó-dik hozzá, azaz olyanként, aminek tekinteté-ben ezen új élményt értelmezzük, amely ráne-hezedik a jelenre. Nem a magaslatokba húz és nem a mélybe vet: a helyünkre szegez, meg-határozza szemszögünket.” Bagi Zsolt, *A körül-írás*, 37. A *Párhuzamos történetek* ebben az ér-telemben e horizontot igyekszik feltárni, ugyan-akkor itt (már) nem visszaemlékezésről (kivé-ve mikor a szereplők egymásnak mesélnek sa-ját életükről) van szó, hanem egyrészt önkén-telen emlékezésről, másról az emlékezés – tu-datos – aktusa nélkül, a narrátor elbeszélésé-ről, amely nem is mindig a karakterekhez, in-dividuumokhoz, hanem a helyhez kötődik.
- 40 Erről Nádas Péter is szól önértelmezésében: „Az oksági kapcsolat mindig igyekszik az egyértel-műségnél megmaradni, én ellenben megpróbáltam nem szem elől téveszteni a dolgok sok-értelműségét. Ez mindenképpen olyan struktú-rákat eredményezett, amelyek nem férnek be-le az oksági gondolkodás szerkezetébe.” KÁRO-LYI, *I. m.*
- 41 Az euklideszi geometria szerint. A Bolyai-féle geometria viszont éppen azáltal épített fel egy más geometriát, hogy megváltoztatta a „legse-bezhetőbb” premisszát, a párhuzamosok pre-misszáját: ebben a geometriában a párhuz-a-mosok a végtelenben találkoznak.

Vásári Melinda (1986): irodalmár, szerkesztő, tanár, fordító. A Műút folyóirat kritikarovatának társszer-kesztője, az ELTE BTK Összehasonlító Irodalom- és Kultúratudományi Tanszékén és a Balassi Intézet műfordítóképzésén tanít, valamint a Digitális Bölcsészeti Központ (elte.dh) munkatársa.

ASSZONYVÁGYAK, FÉRFIREMÉNYEK

Képzeljünk el egy különleges ajándékot, amelyet egy, még meg sem született gyermek játékszeréül szánnak. A gyerekekről nem tudni, hogy fiú lesz-e vagy lány, hisz 1904-et írunk, azaz egy ultrahang és modern nőgyógyászati eszközök nélküli világot. Ezért August Lišcar asztalos, akit az ajándék elkészítésével a születendő gyermek nagypapja megbíz, sokáig törli a fejét, vajon mi is lehetne az a játék, amivel – akár fiú, akár lány lesz a kicsi – egyaránt szeret majd játszani, vagyis, hogy mi lehet a közös a fiúk és a lányok világában. A kiváló minőségű **hercegovinai** diófából ezért egy kis házat fog építeni, mert „a ház az egyetlen dolog ezen a szomorú világon, ami férfiaké és nőké egyaránt”. (533.)

A diófából készült házikó tulajdonosa végül kislány lett, az a Regina Delavale, született Sikirić, akinek az életét, és rajta keresztül még legalább húsz ember sorsát a Szarajevóban napvilágot látott, horvát származású, regényeiben a délszláv térség történelmét boncolgató Miljenko Jergović a monumentális, számtalan irodalmi díjjal kitüntetett *Diófa-házikó* című regényében ábrázolt. Egyfajta „rákmozgásban”¹, ugyanis a történet nem Regina 1905-ös születésével kezdődik, hanem - a „rákmozgást” a fejezetszámok visszafelé haladásával is érzékeltetve – az asszony halálával, a XV. fejezettel, 2001-gyel. A diófa házikó közös, nemektől való függetlenségében hordozott szimbolikus jelentésére így csak a kötetet végigolvasva, szintén visszafelé fogunk rádöbbenni, azután, miután a történet befogadása során azonosulni tudtunk a szerző véleményével, mely szerint „minden befejezett emberi történet a végétől kezdődik” (397.), és az egyes ember vétkeinek, bűneinek a listáját is csak az utolsóktól az első felé haladva érdekes szemlélni.

Miljenko Jergović:

Diófa-házikó

Fordította Csordás Gábor.

L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2017

Így a 2001-es, XV. fejezettel való kezdéssel a szerző folyamatos „sejtelésben” tartja az olvasóját: az élete végére az eszét teljesen elvesztő Regina aktuális állapota, s minden további fejezetben az érzelmi húrjai aktuális pendülése midig csak valaminek az okozata, következménye lesz. S a „rákmozgásnak” köszönhetően az ok, ami miatt épp úgy viselkedik, ahogy, csak a következő, az élete egy korábbi szakaszát felvázoló fejezetben tárul elénk. Ám ezzel a visszafelé történő, majdnem száz évet felölelő mozgással Jergovićtól nemcsak Regina, s nem csak a hozzá közel álló személyek életét kapjuk meg, hanem, az ok-okozati összefüggéseket ezúttal is felcserélve, a 20. századi történelmet is sajátos megvilágításban fogjuk látni.² Hamarabb szembesülünk egy háború végkifejletével, mint a kitörése okával, hamarabb értesülünk az író véleménye szerint a 20. századot leginkább mozgó bosszú következményeivel, mint magával a bosszúval, vagy annak eredőjével. Mindezt szoros összefüggésben egy-egy adott szereplő magánéletével, a személyesnek vélt sorsfordulóival, amelyekről kiderül: nem úgy, és nem akkor történtek volna meg, ha a nagypolitika nem ott tart éppen, ahol.

Jergović tehát a regényében felvázolt személyes sorsokat elsősorban a délszláv, de a teljes európai politika és történelem tükrébe állítva megvalósítja azt, amit az egyik szereplője, Regina Delavale lánya, Diana élete egy pontján képtelen megérteni. A lány szarajevói tartózkodása idején arról elmélkedik, hogy „ha Szarajevó »Jugoszlávia

kicsiben«, ha alkalomadtán egész Boszniát is így nevezték, miért nem lett viszont Jugoszlávia még a legmerészebb pártbizottsági metaforákban sem »Szarajevó nagyban«?» (...) Ha a »kicsiben a nagy« átalakítható volna a »nagyban kicsi«-re, másképp festene a történelmünk” (98.) – s Diana helyett, aki „élete öt teljes percéig sem gondolkodott erről” (uo.), Jergović ezt a „kicsiben a nagy” illetve „nagyban a kicsi”-kérdést a hősei életén keresztül zseniális módon oldja meg. Úgy ábrázolja őket, hogy sokszor képtelenek vagyunk eldönteni: az adott illető az, aki „kicsiként” befolyásolja a „nagyot”, vagy a „kicsi” helyzete alakul úgy a „nagypolitika” hatására, ahogy.

Az egyén sorsának és a történelemnek a szoros összefüggése teszi szükségessé, hogy Jergović ne csak egy asszony közel száz éves történetét írja meg a történelem kölcsönhatásában. Hanem számtalan másik nő mellett még sok-sok férfit is, a Regina férfi felmenőinek, öt testvérének és leszármazottainak, szerelmeinek a sorsát is, mert ez a közel száz év azt mutatja meg: egy férfi „kicsiben” teljesen más, ahogy, más elvek mentén alakítja a „nagyot”, azaz a történelmet és a politikát, mint egy nő. Hisz amíg „a férfiak kessel írják a történelmet, a nők szavakkal idézik meg” (331.). „A baj abból lett, hogy a férfiak többsége szervezett és kollektív csodákban reménykedett, olyanokban, amelyekért érdemes vért ontani. A másét, ha erősebb vagy és támadsz, a sajátodat, ha gyengébb vagy és védekezel. Ez volt a forradalmak kitörésének legvalószínűbb oka, erősebb minden osztály- és nemzeti érdeknél, amelyre a történelemkönyvek hivatkoznak. A férfiremények miatt pusztultak az isten nélkül maradt világ városai, országai és egész nemzetei, miközben a női remények miatt nem pusztult el senki a reménykedőn kívül. Csak kivételes esetekben pusztultak bele egész családok. Ha már a férfiremény össze nem zúzta őket egy háborúval.” (378.)

A férfiak és a nők formálta történelem különbségének Jergović-féle felismerése képezi az egész kötet sajátos dinamikáját: amikor a 20. század történelme során csak egy kicsit is háttérbe szorulnak a forradalmak és háborúk

kat kirobbantó férfiremények, s vele a racionalitás, azaz, amikor ha kevés időre is, de béke van, akkor a kötet fejezetei a női sorsokat, a női reményeket, azaz az irracionálitáson alapuló szerelmi vágyat, s az abba való belepusztulást ábrázolják. Amikor azonban – s itt kerülnek előtérbe Regina férfi rokonai és ismerősei – Európa és a délszláv térség forrong, ott Jergović mindig egy férfi „kisember” sorsán keresztül ábrázolja, hogy mi miatt is állnak egymással épp harcban az egyes államok, vagy a délszláv térségben az egyes nációk.

De akár a női, akár a férfi reményt vizsgálja fel Jergović, s azt, hogy mindezek hogyan fordulnak reménytelen-ségbe, pusztulásba, nemzetromlásba, mindkét esetben a történelem körkörös jellegére figyelmeztet. Amíg a női reményeknél és azok szétfoslásánál „a balsors heliocentrikus rendszerei ciklikusan ismétlődnek” (256.), addig a férfiremények esetén az figyelhető meg, hogy még „nem volt az emberiség történelmében olyan állam, amelyik véget ne ért volna, és amelyik egy pillanattal a pusztulása előtt alattvalói szemében ne tűnt volna a legértelmetlenebbnek és a legrosszabbnak az összes valaha létezett állam közül. Egyszerűen ilyen ennek az emberi közösségnek a sorsa: vérben születik, és azzal a felismeréssel hal meg, hogy alaptalanul született meg. Az egyforma állam-sorsok e banális és az isteni szándékot nélkülöző ismétlődésében telnek a kis emberi életek” (422.)

A „rákmozgás”, a visszafelé haladás tehát a ciklicitás eredőjéhez is visszavisz egyben: a kötetet végigolvasva döbbenünk rá, hogy a női sorsok és reményvesztések esetén az utolsó fejezetek egyikében felvázolt szerelmi szál, Regina anyja és annak boldogtalan házassága fogja azt a körköröséget beindítani, ami Regina, majd a lánya, Diana egymáshoz rendkívül hasonló „szerelmi vergődéseihez” vezet. Regina édesanyja, Kata ugyanis egy olyan férfihoz ment feleségül, akinek a sorsát a „nagypolitika” szintén nagymértékben befolyásolta. Rafo Sikirić egy hatvankét éves anyától és egy nyolcvan éves apától jött a világra, amely olyan csodának számított az akkor még az Osztrák-Magyar Monarchiában élők

számára, s benne a Ferenc József császár számára is, hogy úgy dönt: ennek a fiúnak ő akar lenni a keresztapja. Busás vagyonnal, jó neveltetéssel megáldva ezzel Rafót, aki viszont semmi másra nem vágyik, minthogy a politika is és a családja is hagyja békén, s hadd legyen egyedül. Hadd végezze kedvenc elfoglaltságát: a szögek egyik ládából a másikba történő, más ember számára értelmetlen rakosgatását, amelyből senki, még Kata sem tudja azt követően kimozdítani, hogy hozzákényszerítik feleségül. Rafónak ez a fura történelmi szerepéből eredeztethető kakofón állapota azonban nemcsak a férfi, hanem a felesége és a gyermekei – köztük Regina – egész további sorsát is meghatározza. Természetesen negatív irányban, olyan ismétlődésekkel, amelyek során sem Regina, sem pedig a lánya, Diana nem azzal és nem olyan a férfival éli le az életét, akivel és amilyennel szeretné. Mindkettőnek kijut a nagy szerelmi csalódásból: Regina örülten szerelmes lesz a Rudolf Valentino olasz némafilmszínész-szépességű Aris Berberijanba, amikor az pár hónapot épp az ő településükön tölt, ám, miközben Regina már a házasságot tervezgeti a férfival, az, a kötelezettségek elől menekülve, faképnél hagyja a halálosan szerelmes nőt. Regina pár hónap múlva találkozik a tengerész Ivo Delavaléval, Diana leendő apjával, akinek azonban az egyik kihajózása előtt nem ígér egyelőre semmit. „A következő év volt a legboldogabb az életében. Az egyik férfit elfelejtette, a másikat már tényleg nem várta vissza. Nem hitt neki, mert így döntött. Ha túlélsz egy szerelmet, dönthetsz, ahogy akarsz, nem fogsz se tévedni, se feloldódni” (377.) – így értesülünk arról, hogyan égette meg magát Regina, s veszítette el az összes, szerelemben vetett hitét és reményét. S gyakorlatilag ugyanez a sors vár a lányára is, aki örületes kilenc hónapot tölt Szarajevóban a színész Gabrijel oldalán, hogy aztán – s itt megint belejátszik a történelem a magánéletbe, a „nagy” a „kicsibe” – a férfit egy olyan nacionalista tüntetésben való részvételért tegyék el láb alól, amelynél ott sem volt. Dianát pedig visszatoloncolják a szülővárosába az anyjához, s összebonyalják azzal a Vid Kraljevvel, aki gye-

rekkora óta ostromolja a lányt. S mivel – hasonlóan anyjához – Gabrijel után ő sem tud már „se tévedni, se feloldódni”, beadja a derekát a lovagjának. Ám Videt épp akkor éri halálos közúti baleset, amikor Tito meghal. A történelem és a magánélet tehát ismét szorosan összefonódik, hogy mennyire, azt tökéletesen illusztrálja az anya és a lánya között lezajló párbeszéd: Regina „leült Diana ágya végébe, és mielőtt hozzáért volna, az fölébredt. *Vido meghalt*, csak ennyit mondott. *Nem Vido, anyám, hanem Tito*, felelte Diana nyugodtan, és nem mozdult. (...) *Vido, lányom, ő. Most*

szóltak. (...) *Baleset volt, és Vido meghalt.*” (85.) Dianának a kisember és a nagyember azonos időben történt halála miatti „kötelezően előírt” gyásza és bánata pedig megint csak együttesen befolyásolja a lány további sorsát. A Tito haldoklásáról és haláláról szóló hírek közepette, valamint Vid halálos balesetkor Diana már Vidtől terhes, ám a kötelező gyász jó ürügyként szolgál a nőnek ahhoz, hogy egyelőre semmilyen döntést se hozzon a benne születő életéről. Hogy ne gondolkozzon arról, megtartja vagy elveteti-e a magzatát, akikről akkor még nem sejti, hogy ketten vannak. Majd csak az ikrek, Darijan és Mirna születése után ötlik fel benne a gondolat, „hogy a gyermekei születéséről, lényegében az ezzel ellentétes döntés elmaradásáról Josip Broz Tito haldoklása határozott.” (64.)

Míndezen a ciklikusan ismétlődő szerelmi történetek, irracionális női ér-

zelmek, reményvesztések és következményeik ugyanakkor nemcsak a nagypolitikától nem lehetnek függetlenek, de nem határolódhatnak el a felkelésekben, háborúkban, forradalmakban kicsúcsosodó férfireményektől sem. Hiszen Kata Sikirić Reginán kívül még öt fűgyermeknek ad életet a császár keresztfiával kötött boldogtalan házassága során, akik Reginához időben közel, tehát a századelőn születve egytől egyig, a viselkedésükkel, egy-egy meghozott döntésükkel, stratégiai lépésükkel a Jergović felépítette regényvilágban sorsfordító tényezői lesznek a délszláv térségnek, a hol fennálló, hol széthulló félben lévő, vagy már szétesett Jugoszláviának. Amely tulajdonságukat – tudjuk meg Kata apja, a Reginának nagyapaként a házikót megrendelő Niko sorsából – szintén „megöröklük”, s szintén ismételni fogják a 20. századi történesek több évszázada, így Niko nagyapa idejére is már kialakult metódusát: a soknemzetiségű államalakulaton belül az egyik nációhoz való odaállás – nemzetiségi hovatartozáson túlmutató odaállítás – kényszerét.

Jergović férfitörténetei arra világítanak rá, hogy a 19-20. században, de már évszázadok óta ezzel kapcsolatban nem létezik jó döntés. Ezt tükrözi Niko nagyapa sorsa is, aki hiába maradt meg horvátnak, önazonos ember létére is végez vele egy muzulmán rablókaraván egyik tagja. Regina fivérei mintha nagyapjuk önazonossága értelmetlenségét látva hoznák meg azokat a döntéseiket, melyek során nációt, ezáltal identitást váltanak, annak reményében, hogy ezzel megmenthetik az életüket. De tévednek. Hiszen Bepo Sikirić feleslegesen „fekszik le” a szovjeteknek, feleslegesen lesz partizán, ha a végén árulása miatt úgyis a szarajevói elmegyógyintézetben végzi. Luka Sikirić semleges próbál maradni, sikertelenül, mert a 20. századi történelem valamilyen állásfoglalást mégiscsak várna tőle. A fivérek közül azonban talán Đovanni és Đuzepe férfireménye a legtragikusabb. A 20. század végi délszláv háború előzményének is tekinthető II. világháborús események idején, amikor a horvát usztasák a németek mellé, a szerb csetnikek pedig az szövetséges hatalmak mellé álltak, a fivérek

egymás ellenfeleivé lesznek. A németek által megszállt Párizsban tartózkodó Đovanit olyannyira kétségbe ejti a náci térfoglalás, hogy hazafelé indul, ám csak Szerbiáig jut, ahol a csetnik ezredes, Dragoljub Mihailović és Lazar Kobilović hadnagy hatása alá kerül. A hadvezérek „szerbesítik” a nem szerb származású Đovanit, a Jovan nevet adva neki, s innentől kezdve, bár csak távoli megfigyelőként, de jelen kell lennie a pravoszláv, a muszlim és a horvát lakosság módszeres és szisztematikus kivégzésénél.³

„Egy reggelen így tűntek el Gackóból Pavelić fényképének őrzői” (333.) – ezzel a mondattal pedig keserves módon kapcsolatba kerül egymással a szerbbé vált, mézárásokban szerbként résztvevő Đovani, és a bátyja, a nagyapját követve horvátnak maradt kocsmáros Đuzepe is, aki Ante Pavelić horvát usztasa vezér arcképét a kocsmája falán egyéb más nemzettestvéreivel együtt szentül őrizte, addig, amíg minden társát le nem mézárólják a csetnikek. A mézárás pedig nem hagyhat alább, fokozódik, terjed, olyannyira, hogy a pravoszlávok is vindikálják maguknak a jogot a szerbeknek való visszavágásra, és a horvátok módszeres kivégzésére. Így végzi a kocsmáros is, egykori pravoszláv kenyéradója kését érezve a torkán.

Az identitás megőrzése vagy feladása kapcsán bekövetkező férfitraugédiákat azonban – mutat rá a szerző történetének egy újabb összefüggése – nem nézheték tétlenül az asszonyok sem, akik akár boldogtalan, akár boldog házasságból, akár szerelemből, akár kényszerből, de ezeket a lemészárolni kívánt férfiakat a világra hozták, vagy épp valamelyik iránt fellobbant szerelmük miatt épp most vesztik el az eszüket. Jergović az irracionális női érzelmeknek a hideg fejjel, férfiak írta történelembe való beavatkozásáról is beszámol akkor, amikor az asszonyok egyfajta, a mézárások megakadályozására szolgáló módszert ecseteli. „Amikor levágták az első áldozatot, az asszonyok jajgatni, sírni és vergődni kezdtek, és a legcsodálatosabb könyörgéseket lehetett hallani, amiket az ember valaha is hallott. Könyörögtek Isten és összes angyalai nevében, a szomszédság és a barátság

nevében, hivatkoztak arra, hogy harminc évvel azelőtt valaki megmentette valakinek az életét, vagy hogy valamelyikük pravoszláv gyereket szoptatott, mert az anyjának nem volt teje. (...) De voltak olyanok is, akik nem könyörögtek, nem hivatkoztak komaságra, hanem a maradék életüket bájlásra, rontásra és átkokra használták fel, amitől megfagyott a vér az erekben, mert a tizedik nemzedéket is sújtották a távoli jövőben. (...) Mindazt, amit ettől a naptól fogva a csetnikekkel, gyerekeikkel és a gyerekek gyerekeivel történni fog, ezeknek az asszonyoknak az átkaival lehet magyarázni. Nincs értelme igazságról vagy emberességről elmélkedni, vagy arról, hogy a gyerekek vagy az unokák nem felelnek apáik vagy nagyapáik gonosz tetteiért, mert az átkokat olyan asszonyok mondták rájuk, akik arra ítéltettek, hogy máris meghaljanak. A családi és törzsi átkok története régebbi azoknál, akik gyilkoltak és akiket gyilkoltak, és mindegy, hogy valaki hisz-e bennük, vagy sem. Azok mozgatnak mindent, és nem lehetetlen, hogy a mézárások Kelet-Hercegovinában azon az őszön és télen olyan korábbi átkok következményei voltak, amelyekkel pravoszláv asszonyok átkozták meg tizedíziglen muszlim szomszédjaikat.” (330-331.)

A férfiak késsel írta történelmégy befolyásolják az asszonyok a maguk szavakkal megidézett történelmével. A hozzáállás, a módszer és a remény tehát különböző a két nem képviselőinél, egyvalami azonban közös: mindenki, lett legyen akár férfi, akár nő, a Jergović vázolta 20. század sorsfordító pillanataiban magáért, a családjáért, a háza népéért döntött úgy, ahogy döntött. A házában élőkért, amely ház – s itt térünk vissza, és válik számunkra érthetővé a diófa házikó mint egyetlen lehetséges és tökéletes ajándék – ugyanazt jelenti a férfinak és a nőnek egyaránt. A „kicsit” a „nagyban”, azaz az épp megvédeni kívánt vagy épp elárult államban azt a „tűzhelyet”, amely nélkül semmilyen további tűz se keletkezhet: se a Jergović-regény női sorsain keresztül érzékeltetett szerelmi láz, se a férfiak előidézte, háború okozta tűzvész.

1 A történet visszafelé történő elmesélésére alkalmazott „rákmozgás” kifejezést a kötethez kiváló utószót író Végel Lászlótól kölcsönöztem: „A Regina Delavale erőszakos halálával (2001) kezdődő regény Regina születésével (1905) fejeződik be. A történet ‘rákmozgásában’ újabbnál újabb időrétegek tárulnak fel.” (Végel László: *Balkáni vándor*. In: Miljenko Jergović: *Diófa-házikó*. L’ Harmattan Kiadó, Budapest, 2017., 544.)

2 Miljenko Jergovićnak ezt a művét ugyan szokás családregényként aposztrofálni a Reginán keresztül a dubrovnikai népes családjához tartozó személyek sorsának felvázolása miatt, de a mű épp a magánéleti eseményekkel szoros összefüggésben látott történelmi tények érzékeltetésével véleményem szerint jócskán túlmutat a családregény műfaján.

3 Miilneko Jergović minden szempontból monumentális regényében talán ez a lérsz – a csetniket vérengzésének és tömegmészárlásának a részása – a legmegdöbbentőbb. Nemcsak azok miatt a megrázó lélektani pillanatok miatt, amiket ennek a jelenetnek az olvasásakor átélünk, például akkor, amikor a férje, gyereke, apja miatt leginkább jajveszékelt asszonyt a leggyöngébb csetnik, „karjaiba dobja” a vajda, s ezzel „két széteső lélek találkozik, két rémület, amelyekben első ránézésre nincs semmi közös, viszont ugyanabban az időben búcsúznak el attól, aki addig a pillanatig voltak. A nő az életből, és bűnhődik az átkai miatt, vagy mert ő volt a leghangosabb, és az összes gyilkos közül a leggyöngébbnek és a legbizonytalanabbnak szánják, aki életében még egy csirkét sem vágott le, nem tud bánni a késsel, és ezért az ő szenvedése súlyosabb lesz és tovább fog tartani. A csetnik pedig meg-

érti, hogy olyan útra lépett, ahonnan nincs visszatérés, hogy gyilkolni és gyilkolni fog, és ön maga számára sohasem lesz többé az, aki volt.” (331-332.) Hanem azért is, mert a történelem ciklikusságát ismét alátámasztandó, e sorokat olvasva nem tudunk nem a pár évtizeddel később, 1995-ben Srebrenicában történt véres leszámlásra asszociálni. Az ott a szerbek által 8700 legyilkolt bosnyákra.

■ **Gyurky Katalin** (1976): irodalomtörténész, színikritikus, Debrecenben él. Fő kutatási területe az orosz és a kelet-közép-európai próza, a klasszikus szövegek modern alkotásokra gyakorolt intertextuális hatása.

SZEIFERT NATÁLIA

JAPÁN KERTEK TITKAI

Ha azt mondjuk „macskás könyv”, egészen mást jelent, más távlatokat nyit meg, ha európai vagy ha távolkeleti, különösen, ha japán könyvről beszélünk. Amíg nálunk a kortárs irodalomban általánosságban elmondható, hogy komoly írás főszereplőjévé állatot megtenni legalábbis kockázatos vállalkozás, addig a japán irodalom számára mi sem természetesebb. Japánban a mai napig a hétköznapi és ünnepek szerves része a természeti környezet, az életvitel még a mai, civilizált formájában is igazodik a Hold és az évszakok változásaihoz. A természet pusztá megfigyelése, a szemlélődés a mindennapi élet része (ünneplik például a téli álmat alvó rovarok felébredését (március 5.), szabadidős program a különféle virágzások megtekintése stb.). A művészet hagyományosan gyakran fordul tájképekhez, állatok, növények metaforájához. A mi állatos népmeséinkhez némileg hasonló történeteik sem kerültek át a múltba vagy a gyerekirodalomba, az általános kultúra részei maradtak. Az élő és élettelen környezetből minden vagy bármi lehet ugyanolyan hangsúlyos, fontos vagy szimbolikus, mint az ember, aki az egésznek része, de nem a középpontja.

Hiraide Takasi:
A macskavendég
Fordította: Nagy Anita
Európa könyvkiadó, 2017

„Első pillantásra lebegő felhőfoslánynak tűnt.” – így szól *A macskavendég* első mondata. A szemlélődő, környezetét folyamatosan figyelő ember perspektívája ez, szinte tipikus japán felütés. Eszembe jut Kavabata Jaszunari *Kiotói szerelmesek* című regényének első mondata: „Csieko észrevette, hogy az öreg juharfa törzsén kinyíltak az ibolyák.” (Kozmosz, 1975). Vagy Fukadzava Sicsiró *Zarándokénekének* elsője: „Hegy hegy hátán.” (Európa, 1972) De ha engedjük az elsőmondat-fétist, még jobban láthatóvá válik, milyen fontos, egyenrangú szereplője az emberen kívüli (élő)világ a japán irodalomnak.

Ibusze Maszudzsi kevés magyarul olvasható műve közül például *A szalamandra* című novellája érdemelte ki az egykori *Égtrajak* válogatóinak figyelmét (Európa, 1977), amely – talán nem meglepő – egy szalamandráról szól, aki beszorul víz alatti üregébe és mozdulatlanságra kényszerül

(első mondata: „A szalamandra búcsult.”). Hogy ez a szalamandra komolyan van véve, nem lehet vitatni. A természeti jelenségek és az állatok mindenütt jelen vannak a modern szövegekben. A Nobel-díjas Óe Kenzaburó – aki maga írt ajánlást *A macskavendéghez* – *Futball-lázadásának* legjellegzetesebb, lehatásosabb eleme a zord és csodálatos vidéki téli táj ismertetése, ahogy a már említett Kavabata *Hóországáé* is, de eszünkbe juthat Dadzai Oszamu erőteljes kígyó-szimbolikája *A hanyatló napon*, és a világszerte népszerű kortárs japán szerző, Murakami Haruki, a szintén ebbe a tradícióba illeszthető a teljes munkásságával, melyet patkánytól óriásbékáig átsző a természet-állat-motívumrendszer.

A macska Japánban régóta kitüntetett helyet foglal el a mindennapokban, jó, szerencsét hozó, a háznál kívánatos állatnak tartják. Egyre szélesebb körben ismert a japán in-tegető macska (tévesen kínai szerencsemacskának szokták nevezni, de ez csak a piaci népszerűségének köszönhető félreértés), amelyet a házak bejáratánál, az érkező felé fordítva állítanak fel. Jellemzően kerámiából készül, egyik mancsát üdvözlőleg fel emeli. Ez a *maneki-neko*, a vendéget üdvözlő macska, amely „áldást hoz” mindenkire, aki a házba belép.

Hiraide Takasi könyve egy konkrét macskáról és az őt „vendégül látó” párról szól, mégis magán hordja a japán világ- és természetszemlélet minden jegyét. Ahogy azt a jól meg-

figyelhető jellegzetességet is, hogy a japán próza milyen kitarítóan tud egyetlen fő motívumra koncentrálni – s közben, mintegy mellékesen, rizspapírra vetülő, háttérben futó, nem is mindig pontosan kivehető alakzatokkal dolgozó árnyjátékként annyi másról beszélni. Leheletfinom utalásokkal, megfajlásra készítő, gondolkodásra indító titkokkal, megannyi kimondatlansággal.

A macskavendég különös, finom történet, egyes mondatai verssorok lehetnének, amelyek magyar nyelvű működését kiváló fordítójának, Nagy Anitának köszönhetjük. Hiraide Takasi rögtön a kötet elején álomszerű képet villant fel, amikor az egyes szám első személyű elbeszélő (maga Hiraide) leírja a kis házat, amelyben Tokió csendes részén élnek a feleségével. A konyhájuk tejüveg ablakához közel deszkakerítés fut, rajta egy lyuk tátong. A lyuk camera obscuraként működve fordított képet jelenít meg a tejüveg ablakon a kint elhaladókról. Itt látja meg az elbeszélő először a macska felhőfoslányra emlékeztető képét. Az állat úgy kerül be az életébe, hogy *valójában* nincs ott, ez az egész kapcsolatuk metaforája.

Hiraide elképesztő precizitással mutatja be az otthonukat – tettem egy próbát, a leírás alapján hozzávetőleg fel lehet vázolni a ház alaprajzát –, amely egy nagyobb telek sarkán leválasztott kertrészen áll. A tulajdonos idős házaspár él az eredeti nagy házban, tőlük bérlik a kisebb

épületet. Eleinte nem tudható, mire ez a részletezés, de hamarosan kiderül, hogy a macskaperspektíva miatt kell, hogy tudjuk, mi az a terület, amit az állat bejár, hogyan jut be és ki a házból, hol alakulnak ki helyek, ahol szeret lenni.

Szintén a könyv elején az is kiderül, hogy pontosan 1988-ban járunk, a Sóva-időszak végén (a nálunk inkább Hirohitóként ismert császár uralkodásának végnapjaiban). A történet három évet fog át, azt a három évet, amelyben Japán robbanásszerű változásokon megy keresztül, ami nekünk azért is érdekes, mert egybeesik a hazai rendszerváltozás időszakával. Az értelmiségi házaspár életében a Japánban tapasztalható változások például úgy csapódnak le, hogy a lassan megfizethetlenségig emelkedő ingatlanárak szinte egyik napról a másikra zuhanni kezdenek. Az otthonukat bérlik, így hát, amikor a tulajdonos házaspár idősotthonba vonul és eladásra szánja a birtokot, új lakás után kell nézniük. Ez számukra nem az akkor még magas ingatlanárak miatt nehéz első-sorban, hanem a hozzájuk vendégségbe járó kis állat miatt is. A macskát Csibinek hívják (ami kicsit, aprót jelent), a nevet azonban a valódi gazdája, a szomszédos házban lakó kisfiú adta neki, amikor egy nap, a házak közötti ösvényen játszott vele. A macska alkatát tekintve tipikus japán macska (amilyenek leggyakrabban a *maneki-nekót* is ábrázolják), fehér alapon szürkés-barnás foltokkal, kis termetű, nőstény.

„A kisfiú gyakran játszott az ösvény sarkán, hangos kiáltásokkal, elevenen, de szinte alig találkoztunk, hiszen teljesen más napirend szerint élt, mint mi, akik éjjelente görnyedtünk az íróasztal fölött. Tisztán zengő hangja, hogy »Én megtartom ezt a cicát!«, azonban még így is odahallatszott kései reggelinkhez a kerítésen túlról. A megelőző pár napban eljátszogatam kicsit a ruhaszárításra elegendő méretű kertrészünk környékén botladozó kismacskával, és a kisfiú szavaira most önkéntelenül is mosolyra húzódtam a szám. Ha utólag meggondolom, akkor szalasztottuk el az alkalmat” (9. o.). A házaspár

elszalasztotta az alkalmat, hogy egy harmadik élőlényt fogadjon az életébe. Többször kerül szóba érintőlegesen, hogy nincsen gyermekük, sejtetni lehet, hogy ez inkább egy közös döntés eredménye, mint hiány. Miközben valóban úgy tűnik, hogy ők ketten éppen elegendőek önmaguk és a munkájuk számára, lassanként mégis kirajzolódik a hely az életükben, ha nem is egy családtag, de egy állandó vendég számára.

Macskavendégük, Csibi, mindig a nap bizonyos szakában tűnik fel, nyitva hagyják neki az úgynevezett takarítóablakot (hagyományos japán házakban a padló fölött található eltolható ablak, amelyen keresztül a szabadba lehet söpörni a szemetet), éppen csak annyira, hogy ő beférjen, de a környék nagyobb testű macskáit már ne. Saját doboza lesz a tatamis, japán stílusú szobában, alvószuga a beépített szekrényben, ahol éjszakánként vicces pózokban pihen. És lehet vele játszani.

Amikor az idős házaspár elköltözik, a nagy ház gondnokságát a bérlők magukra vállalják. A csodálatosan megtervezett és gondosan ápolott, klasszikus japán kert igazán csak ekkor tárul fel még az ő számukra is. Ezzel egy keveset megtudunk abból, mi minden rejtőzött nem is olyan régen, az eszeveszett újítás beköszönése előtt az agyag- és deszkakerítések mögött a japán kertvárosokban.

A hatalmas kert afféle mentsvára lesz az elbeszélőnek, ahol nemcsak gondolkodni lehet, de gyönyörködni is a legkülönfélébb állatokban és növényekben, hallatlan bölcs együttélésben. Mindeközben feleségével az otthonkereséssel bajlódnak – amit végül nem könnyíti meg Csibi elvesztése, inkább ellenkezőleg – lassan, de határozottan egy új világ, a közös élet egy eddig ismeretlen formája nyílik meg a két ember számára. Az utolsó oldalig tartogat ez a kis könyv meglepetéseket, nagy ívben elkerülve giccset, közhelyeket, túlírtást.

Végül, amikor nagy nehezen megtalálják saját új otthonukat, a férfinak látnia kell majd az odaadóan gondozott kert, a szépség és harmónia teljes pusztulását is. A szépség. A japán szem és lélek együtt működ-

dik: ami szép az jó, ami jó az szép – semmi sem lehet fontosabb tehát a szépségnél és a harmóniánál. Örömmel látjuk, hogy maga a kötet is kifejezetten tetszetős, finom, jól eltalált, méltó a benne rejlő szépséghez.

Hiraide Takasi 1950-ben született, költő, *A macskavendég* az első

regénye (eredetileg 2001-ben jelent meg). A költészetet több helyen tetten is érjük a könyvben, mondataiban, szerkezetében, rövid fejezetekre tagoltságában is verseskötetre emlékeztet, mégis próza, egzotikusan vonzó, egyszerűnek tűnő, ugyanakkor titokzatos próza a javából. ■ ■ ■

■ **Szeifert Natália:** 1979-ben született Zircen. 2005 óta publikál irodalmi lapokban prózát, verset, könyvkritikát. Első könyve *Láz* címmel jelent meg a Könyvműhely kiadónál 2012-ben. 2016-ban megkapta a Mozgó Világ folyóirat nívódíját, próza kategóriában. 2017-ben a Kalligramnál jelent meg *Az altató szeréről* című regénye.

SVÉBIS BENCE

RÉMÁLMOK LOGIKÁJA

„Lehet, hogy csak helye van a világban, de nyomot nem hagy benne, s amin csügg, értéktelen, s amit akar, mértéktelen” – írja Ignótus a *Nyugat* első, 1908-ban megjelent lapszámában. A folyóirat alapítója ekkor még nem sejtette, hogy mindez a zombikra is áll, hiszen – ahogy Király Jenőtől olvassuk *A film szimbolikájában* –: „Van-e jobb, pontosabb alapképlete az emberlét szerencsétlenségének, mint a zombi, akinek ösztönei kialudtak, ösztönszegény, s tudata csak dereng, tompán pislákol, az ösztönök nyomorékja egyben a szellem nyomorékja is, tudatszegény lény?” Csepella Olivér pedig nem csak igenel felel a kérdésre, de böszén bólogat is, mikor képregényében bemutatja a magas- és a tömegkultúra szó szerinti harcát.

A hazai képregénykiadástól nem idegen a történelmi személyek rajzolt története, például 1983-ban nagyformátumú album jelent meg Könyves Kálmánról *Könyves király* címmel, 1988-ban pedig a Bizánc kapuját beverő Botond vált képregényhőssé. A *Nyugat+Zombik* ezt a hagyományt követi, amikor a XX. század elejének magyar irodalmi alakjait mitizálja. Ám Csepella Olivér képlete ennél lényegesen komplikáltabb, hiszen ezeket a derék irodalmárokat már általános iskolai tanulmányaink óta egyfajta mitikus köd és persze a New York Kávéház – történetünk helyszíne – cigarettafüstje lengi körül. Ő tehát a régi legendát demitizálva épít egy újat. Tanulmányaink és megkérgesedett, szűk

Csepella Olivér:
Nyugat+Zombik
Corvina, 2017

látókörű tudásunk a geg része lesz, s amint Csepella kitágítja a látómezőt, és túllépünk a tankönyvszagú kliséken, a nyugatosok egészen új oldalát ismerhetjük meg: nemcsak a nyelvvel, de a pisztollyal és a csáklával, s tulajdonképpen bármivel mesterien bánnak, ha arról van szó, hogy végezni kell egy zombihordával, ami megszállta a New York Kávéházat.

Az ötlet, bár briliáns, de korántsem új keletű. Klasszikus szépirodalmi művekbe – azok történetzáába, közegébe – már többen befecskendezték a tömegkultúra, a zsánérirodalom elemeit, amelyből olyan izgalmas hibridek születtek, mint Ben H. Winterstől az *Android Karenina*, ami Tolsztoj regényét robotosítja, vagy szintén tőle a *Sense and Sensibility and Sea Monsters*, melyben Jane Austen *Értelem és érzelem* című regénye keveredik egy tengeriszörny-sztorival. De a legnépszerűbb, amely folytatást és filmadaptációt is megélt – valamint az egyetlen ilyen jellegű könyv, amit magyar nyelvre is lefordítottak –, Seth Grahame-Smith hosszúra nyúlt vicce, a *Büszkeség és balítélet meg a zombik*. A viktoriánus eleganciába oltott zombiapokaliszisz szabályosan kettéhasítja az értelmezési síkot, így hozva létre egy új befogadói mezőt. A regény és a *Nyugat+Zombik*

több ponton is hasonlóságot mutat, ám ami a legszembetűnőbb, az a tétjük: képes-e egy egész művön keresztül működni a szokatlan ötlet. És míg Seth Grahame-Smith regénye hamar elhasal, mert egyetlen gegre épít, és idő előtt csúcsra járta azt, addig Csepella Olivér képregénye újból és újból meg tud lepni, mivel a nyugatos motívumokat úgy vegyíti a zombifilmek kliséivel, hogy egész a végjátekig nem fogy ki belőlük, és nem válik önismétlővé sem.

Mindez valószínűleg nagyban köszönhető annak, hogy a *Nyugat+Zombik* nem egy már ismert történetre épít, hanem egy – még ha nem is annyira bonyolult, de mégis – saját sztorival dolgozik. Emellett még egy síkot beemel a játéktérbe, amit talán az *Abraham Lincoln, a vámpírvadász* című filmből lesett el, mely eredetileg szintén regényként jelent meg a *Büszkeség és balítélet meg a zombik* szerzője, Seth Grahame-Smith, valamint Simon Kinberg munkájaként. Ez a plusz pedig a valós történelmi személyek mitológiájának újraírása oly módon, hogy az eredeti tényeket és le-

gendákat felhasználva egyszerre emeli be és demitizálja azokat, miközben egy egészen új mítoszt épít belőlük és általuk. Persze nem spórolhatjuk meg azt sem, hogy rákérdezzünk: miért éppen a zombik? Miért az ösztön-lény, a tömegember, a minimális ember minimuma ellen indul csatába az irodalmi elit?

A zombi ugyanis allegorikus rém: valamilyen mélyebb jelentést hordoz, és lappangó félelmet testesít meg. George A. Romero 1968-as mozijában, a zombifilmeket megreformáló *Az élőholtak éjszakájában* például a hatvanas évek amerikai közhangulata – az egyre népszerűtlenebb vietnami háború intézményesített erőszakossága, a patriarchális hagyományokat kikezdő etnikai feszültségek és az úrkutatás veszélyei –, valamint az idegenektől, a másságtól való rettegés adja a zombiktól való zsigeri félelem magyát. Erre épülnek aztán olyan explicit jegyek, mint a kannibalizmus, a halottgyalázás és az anyagyilkosság tabuja. Csepellánál is ott szenderegnek a többletjelentések, mikor a zombikat ábrázolja: „A zombifilm pesszimizmusa az öröz szellem lázadása a pazarló élet ellen, míg maga a zombi az életnek a szellem, és az élettelen anyagnak az élet elleni lázadását testesíti meg” – állapítja meg Király Jenő. Ezt a gondolatot bontja ki a *Nyugat+Zombik*, hiszen már az elején világossá válik, hogy az élőholtak hordáját az ősmagyarok sámánja idézte meg és küldte a dekadens jövőbe.

A kor politikai vitáiba, irodalmi állásfoglalásaiba felesleges és hosszadalmas volna belemenni, az azonban világos, hogy Csepella ezekből is merített, mikor a New York asztalánál ücsörgő írókra rászabadította a régi értékek képviselőjeként ábrázolt ezeréves tálost és csatlósait, a zombikat. Csepella ezzel a gesztussal a harmincas, negyvenes évek zombifilmjeihez – mint például *A fehér zombi* vagy a *Zombit gondoztam* – nyúl vissza, melyekben a zombik valamiféle varázslat hatása alatt állnak. Innen startol a történet, az Erzsébet körút és a Barcsay utca sarkáról, ahol régen nem a – Krúdy szavaival – „cikória szagú” New York Kávéház, hanem egy csodafa állt. Hamar belecöppennünk a kávéházi milióbe, ahol Ady, Kosztolányi, Karinthy,

Tóth Árpád és Babits Mihály készülnek megünnepelni az utóbbi születésnapját, ám helyett elszabadul a pokol, és segítségükre siet Csáth Géza és Móricz Zsigmond is. A zombik ostromolta kávéház azonban önmagában elég karcsú ötlet lenne, de Csepella szerencsére csak katalizátornak használja, egyfelől a csavaros történethez, másfelől a szinte mindig jól időzített kulturális utalásokhoz. A képregény hét fejezetének mindegyike valamely zombivadásszá átminősített író művének címét viseli, olyat, ami nemcsak passzol a tárgyhoz, de mintha erre készült volna. Móricz *Tragédiája* adja magát, de a kávéházban rekedt írók sorsát újraértelmező Kosztolányi-kötet, a *Négy fal között*, vagy Adytól *A halottak élén* mind-mind jól irányzott allúzió. A harcba szállt szerzők szövegei a párbeszédekben is megjelennek, például Karinthy saját magától idéz a *Nyugat* 1935/2. lapszámából, ahol arra a kérdésre válaszolt, hogy Mit tegyen az író a háborúval szemben? Ott Kosztolányihoz szól a felelet, itt Kosztolányiért, őt védi a pisztolycsövel dacolva. De Ady két sora *A földámadás szomorúságából* („Óh, jaj annak, aki feltámad / S nem érzi önnön-életét”) és Babits baljós *Fekete országának* mantrája („fekete, fekete, fekete”) is ritkán kerül ennyire passzoló közegbe.

Amit tehát a korból és a szerepel-tetett szerzőkből ki lehet hozni, azt a *Nyugat+Zombik* teljesíti is, ám sajnos nem elégszik meg ennyivel, és az intertextuális túlerheltséget nemcsak nem bírja el, de gyakran indokolatlan is a tömegkultúra egészen átívelő utalásrendszer. Találunk itt sután előcitélt idézetet a *Brian életéből* („Most iszonyúan le vagy tartóztatva, bibsi!”), szakszavakat a Harry Potterből („Uram, ideje hoppanálniuk”) és még a hajdanán hasonló humort képviselő *Kretén* magazin híres „Broáf” szava is előkerül. Mindez azonban teljesen feleslegesen, hiszen egy olyan jelentésmezővel dúsítták az intertextusok terét, amivel nemcsak hogy nem kezd végül semmit, de zavaró és anakronisztikus is. Igaz, szereplőink párszor utaznak az időben, de a jövőből csak tárgyakat és nem kultúrát hoznak magukkal.

Bár a *Nyugat+Zombik* képi világa igencsak egyszerű, és a karikatúrasze-

rű karaktereken túl szinte semmi vizuális izgalmat nem tartogat, néhány nosztalgikus elem mégis képes feldobni. A nyolcvanas évek végén, a superhősös képregények hazai megjelenésének hajnalán az onomatopoeitikus kifejezéseket igyekeztek magyarítani, így lettek olyan, kissé suta szövegek a képeken, mint puff, reccs vagy zsupsz. Ezt a módszert azonban – szerencsére – hamar elvetették, és maradtak az eredeti, angol hangfestő szavak. Csepella mintha ezt figurázná ki, mikor a csengő „csöör-csöör”, az ajtócsukódás „csuk”, a rúgás „rüg” hangot ad, a kifogyott tár pedig úgy kattog, hogy „csüt-csüt”. Ami viszont a vizuális izgalomból hiányzik, azt jegyzetekkel és kiszólásokkal próbálja pótolni, ami azonban nem egyszer a maga elidegenítő effektusával kevésbé szórakoztató, mint inkább az infantilis pótcselekvés érzetét kelti.

Mindemellett persze felüti a fejét a zombifilmekből jól ismert társadalomkritika is, ami ezúttal művészetkritikaként szublimálódik. A *Nyugat+Zombik* a magas- és tömegkultúra harca, s ha innen nézzük, nem kevesebbet állít, mint hogy ha az irodalmi elit háborúba indul a ponyva ellen, csak akkor győzheti le, ha átveszi annak eszközeit. Így azonban a megsemmisítés egyúttal tovább éléssel, tovább éltetéssel is jár, a tömegkultúra a presztízsirodalomban tenyészik tovább, mint zombivírus a gazdatestben, s csak a megfelelő pillanatra vár, hogy újból felszínre törjön. A rémálom logikája ez, mely szerint bármilyen gyorsan menekülsz, a rém úgymint utolér. A *Nyugat+Zombik*, ha a maga komikus módján is, de azt üzeni, hogy a zsánérirodalom olyan, mint a zombi: sem elpusztítani, sem vele élni nem lehet, így nincs más mód, mint saját céljainkra felhasználva ártalmatlanná tenni. A zombi a kultúra alkonya, és a kultúra alkonyát csak úgy lehet elkerülni, ha mi magunk idézzük, a magunk módján.

■ **Svébis Bence** (1983): költő, kritikus. A Magyar Narancs és az Élet és Irodalom állandó szerzője. Első verseskötete 2009-ben jelent meg *Biztos talaj* címmel.

Felszámolás

A 40. SZÁMLA

közben

Április bolondja szellőben, bőrápoló napsütésben, fesztiválos derűvel indulok tavaszi első fröccseim irányába, amikor fokozatosan el-sötétedik, elborul, mintegy magába vonul az ég, úgyszólván magába roskad; az eddig tágas és reményt kínáló láthatár benépesül, az elvárási horizont érkezési és indulási oldala is elfeketül; miközben a szemhatárt lassan, de voltaképpen magabiztosan vánszorgó emberek csoportja feketíti el; jönnek és jönnek, hátizsákkal, bőrröndökkel, duzzadásig tömött szatyrok-kal és kézitáskákkal, húzós bevásárlókocsikat, sőt élelmiszerekkel és tisztasági szerekekkel telehalmozott babakocsikat bukdácsoltatva a kivándorlásra csöppet sem kedvező talajon; jönnek és caplatnak férfiak, nők ve-gyest, bánattól roskadozva araszolnak fiatalok, idősek és öregek, de vannak errefelé gyerekek, mi több cse-csemők is, kiket anyjuk éppen most szoptat, és árad és lüktet a menet, „vonul a roppant karaván”, hogy KOSZTOLÁNYI DEZSŐ írta, villan a fejembe, de ezúttal nem „lánkra kötve, / templomba, kórházak-ba, börtönökbe”, hanem önként, ha nem is táncolva-dalolva, de mégis a maga akaratából, ki az országból, az országomból, az országunkból, el hazájából, ki az emigrációba. Kifelé.

De ki tudná leírni meglepetésemet, amikor e látomásból hirtelen valósággal valóság lesz, amennyiben a tömeg egyik kisebb szigetének közepén NEMETSCHÉK alakját pillantom meg, aki a kar-jában dajkált hatalmas demizsonból vizet mér és osz-togat az eltikkadtaknak, aztán hátizsákjából izlésesen csomagolt szendvicseket nyom az arra rászorulók ke-zébe, majd felnéz, észrevesz, és odakiált:

– FILOLÓGUS uram! Erre, erre, jöjjön, egyedül nem győzöm e roppant munkát! Segítsen, kérem!

És amikor odavergődöm hozzá, rám parancsol, hogy töltessem tovább a demizsonból a vizet, ő meg szappanokat, vécépapírt, fogkrémekeket varázsol elő kifogyhatatlannak tűnő oldaltáskájából, és a ke-zébe nyomja a mellette eláramló kivándorlóknak.

Ám meglepetésem csak fokozódik, amikor egy másik csoport középpontjában a borzas szakállú SZTAREC ezúttal is legalább félrészezen imbolygó figuráját pillantom meg, aki, akár NEMETSCHÉK, ugyancsak egy bocihasú demizsonnal üdvözli az emigránsokat, miközben ezt gajdolja:

*Keletre, magyar!
Fordulj keletre!
Ott lelsz te virágra,
Új kikeletre!*

*Újulást elméd,
Ott nyer csupán!
Ne fuss az árja
Divat után!*

– Megörült? – üvöltök rá. – Árja! Honnan veszi ezt a sületlenséget?

– Honnan, honnan... Hát a maga kiskönyvtárá-ból, a kispolcáról, ahol díszhelyen áll ZEMPLÉNI ÁRPÁD *Turáni dalok* című 1910-es verseskönyve! – feleli hetykén a műorosz, és meglobogtatja a kötete-met, melyet kissé sután tart a markában.

– Maga szerencsétlen! – veti közbe magát NEMETSCHÉK. – Félreérti az egészet! Hát ezek, mint 1956-ban, nem Keletre, hanem éppenséggel Nyugatra tartanak, ráadásul elsőként hozzám, Wien városába! És nem szégyelli még itatni is őket?! Nekik víz kell a szomjukra, nem alkohol!

– Mi van? – hördül vissza a SZTAREC. – Hát enél finomabbat még nem vedeltek, a legjobb, még megfizethető vodka, *Русский Стандарт*, melyet ajándék gyanánt kaptam az Orosz Bakunyin Társaság pincéjéből! Kellt volna inkább paprikás *Путинка* vodkát osztogatnom? Én hülye. Ingyen öntöm itt az aranyat, én barom, én durák, jurogyivij...

– És egyáltalán hogyan kerül a kezébe a könyvem a Mámor kiskönyvtárából?

– Hát... Leesett a kocsiról szállítás közben... Megmentettem, aztán meg elkezdtem olvasgatni... – mondja zavartan, kezét tördelve a hirtelen hátulgombolós gyermekké józanodott SZTAREC; én meg kiragadom a kezéből a demizsont és rácuppanok vodkatermő csöcsére. És talán ott lógnék, mintegy fél óráig (ahogy JÁNOS mondja *Jelenéseiben* a hetedik pecsét feltörése után), ha NEMETSCHÉK le nem tépné kétségbeesett ajkaimról, és nem nyomná vissza a szalmafonatos üveget a SZTAREC kezébe.

– Ne vaduljon már maga is! – mondja az elmúlt években szerfölött kikupálódott bécsi gyerek. – Tényleg a kocsiról esett le a könyve, ugyanis a kétharmados önkormányzatnál született hirtelen döntés nyomán, a FIZETŐPINCÉR arra kényszerült, hogy haladéktalanul átadja a részben az én finanszírozásommal fenntartott törzskocsmánkat valakinek, más valakinek, egy valakinek, hogy kinek, azt ne tőlem kérdezze. Annyit sikerült megtudnunk, hogy rajta voltunk valami listán – mi, a vendégek is. Szóval mennünk kellett.

Így aztán a maga kiskönyvtárát, mint nemrég a LUKÁCS GYÖRGY többzetres könyvtárát, levelezését és kéziratait őrző archívumot, pillantok alatt új szállásra kellett menekítenünk. Nem szóltunk magának, gondoltuk meglepetés lesz.

– Jól gondolták. Már a LUKÁCS is meglepetés volt, de ez... – nyögöm meglepetten. – És most azonnal vezessenek az új kócerájba. Hagyjuk sorsára ezt a keserű tömeget. Szomjúhozom...

NEMETSCHÉK int, mire két, leendő emigráns vezetett autó gördül mellénk, mindkettőhöz komoly méretű, úgynevezett lakókocsi van utánfutóként rákapcsolva. Beinvitálnak az egyikbe, letelepedünk a lehajtható asztalkához, hogy aztán azonnal megkezdje körútját köztünk a SZTAREC lomha demizsonja. Aki most indítva érzi magát, hogy a vodka mellé egy jelképesnek szánt történetet is feltárljon. Nem rövid az út, vagyis kényelmesen elmondhatja; és már bele is vág:

– Tudom, hogy FILOLÓGUS uram az orosz irodalom nagy barátja, de aligha ismeri SZALTIKOV-SCSEDRIN egyik állatmeséjét, melynek címe *A műpártoló saskeselyű*. Engedjék meg, hogy míg megérkezzünk új törzshelyünkre, ezzel szórakoztassam önöket, a magam, bevallom, kissé hevenyészett fordításában.

Válságba kerül a madarak birodalma. Hogy kilábaljanak belőle az ölyv és a vércse ideiglenes szövetségre léptek, és minden rosszért a felvilágosodást tették felelőssé. Mert kétségtelen, hogy hasznos dolog a tudomány, de csak a maga idejében. Ha őseink tanulatlan éltek, akkor mi is kibírjuk tudás nélkül...

Minek következtében megkezdődtek a házkutatások, kihallgatások, ítéletek...

Am hirtelen kiáltás hallatszott a magasból: – Elég!

A sas rikoltotta ezt. S ezzel a felvilágosodás alig megindult folyamata egy szárnycsapásnyi idő alatt véget ért.

Olyan csend ült a sas udvarára, hogy még a földön szájról szájra suttogott pletykákat is hallani lehetett.

Az új rendszer első áldozata a harkály lett. És noha mit sem vett, ám az, hogy tanult madár volt, éppen elég alapot adott az ellene emelt vádagnak. Kihallgatása, mely egyben tárgyalását is jelentette nagyjából így folyt:

– Ismered az írásjeleket?

– Persze. És nem csak a közönségeseket, hanem a különlegeseket is, nevezetesen a gondolatjelet, az idézőjelet, a zárójelet – felelte a harkály büszkén.

– És képes vagy megkülönböztetni a hímnemet a nőnemtől?

– Naná. Még éjjel sem keverem össze őket.

Ennyi elégnek bizonyult, plusz súlyosító körülménynek számított, hogy a harkály a nyilvános tereken, például az utcán vagy múzeumokban szemüveget viselt, melyet provokációnak minősítettek. Azonnal bilincsbe verték és bezárták életfogytiglan egy magánzárkába, levelezési és szemüveg-viselési tilalommal egybekötve.

Aztán jött a Tudományos Akadémia ügye, melyet megvádoltak, hogy leragad a tényeknél, és a tudomány művelésével nem szolgálja eléggé a népet, az embereket, a közhangulatot.

A birodalom elnéptelenedett. A sas mellett csak az ölyv és a vércse maradt meg, és persze a távolban egy roppant varjúserég, melynek adóhátralékai viszont vésszesen felszaporodtak. A vércse és az ölyv kölcsönösen feljelentették egymást, így aztán a sas megzavarodott, magára maradt.

Ekkor azonban maga a Történelem gyorsította meg annak folyását, hogy véget érjen a zürzavar. A varjak, rádöbbenve, hogy voltaképpen már senki sem ügyel rájuk, egyszerűen, csak úgy ösztönösen összeálltak, felröppentek és elszálltak messzire, jó messzire, amerre a csőrük látott. Ki az országból. Kifelé.

A sas üldözőbe vette őket, de semmire sem ment, a tunya uralkodásban elpuhult, és alig tudta a szárnyát mozgatni.

– Nos, erre igyunk – mondom halkán üvegesedő szemekkel. Azzal megint rácsókolom magam a vodkás csöcsre.

Mire a SZTAREC, aki ma különös módon mint ha annál józanabb lenne, minél többet szlopál, így szól, miután nagyjából 13 másodpercen át locsolta anarchista torkát: – Látják a tanulságot, a varjak nem mást alkotnak, mint a maguk emigránsainak seрегét. Utol nem éri őket senki, de igazából senki madara nem is akarja. Hiszen elpusztulnak ők maguktól is. A maga Nyugatja, tisztelt Herr NEMETSCHKEK csak elemészt, felitatja őket a maga szellemi sivárságával. Mert legyen bár Beluga vodka, végül azt is felissza a homok.

No, de már itt is vagyunk.

Valóban, az autó apró zökkenéssel megáll, és amint letámolygok a lakókocsi meglehetősen szűkre mért lépcsőjén, szinte egyes az üdvözlésünkre elének siető FIZETŐPINCÉR karjaiba zuhanok, ami szerfölött kedvezőtlennek bizonyulna, hiszen ekként kiverném kezéből a tálcát, amelyen már szemmel is kiválónak tetsző különféle esernyős koktélok sorakoznak, melyeket – mint azt másnap, egy kerti fa árnya alatt felébredve megtudom – az újabban mixertanfolyamra járó SZABÓ ERVINNÉ kevert a tiszteletünkre.

A lakókocsik beállnak a térs hátsó udvarba, felhajtjuk az első koktéjainkat, és amikor körülnézek, örömmel tapasztalom, hogy valóban vannak itt fák, az egész kocsmá egyetlen lombos kerthelyiség, melynek egyik sarkából évek alatt nagy gonddal gyűjtött kollekción, a Mámor kiskönyvtára mosolyog felém. És már indulok is, hogy szemem után ujjbögyeimmel is végig cirógassam a sok nedves éjszakát megélt köteteket, hogy aztán köztük elhelyezzem a SZTAREC által visszaszolgáltatót turáni lázálmodat. De ki tudná leírni újabb meglepetésemet (hacsak csekélységem nem...), amikor azt kell látnom, hogy a náddal fedett szaletli közepén álló asztalnál SZABÓ ERVINNÉ ül, ámde – mint JUHÁSZ FERENC versében a fiú – szerfölött szarvassá változott alakban: fején hatalmas agancsokkal ellátott szarvasmaszkot visel, de hogy ez most rén- avagy jávorszarvas-e, azt csak egy vadászatban jártas kormányzati egyed tudná pontosan megmondani, én biztosan nem. Mindamellett azt mindannyian, egészen pontosan tudjuk, mégpedig a hölgyet kigúvadt szemekkel bámuló SZTAREC is, hogy e szarvas nem hím, ugyanis SZABÓ ERVINNÉ meztelen, mindössze néhány buján alómló virággirlanddal díszített keblekkel ül megszokott harangszoknyájában ura, a TÁLTOS előtt, aki vállára vetett vadászpuskával, fején zergetollas vadászkalap-

pal, kezében serleggel a következő szónoklatot olvasa fel egy könyvből, melyben rémülten ismerem fel kiskönyvtáram egyik nagy becsben tartott darabját:

A politikai küzdelemben a nyugodt, öntudatos, de komoly hang képes sikert aratni. Nyugodt, honszeretettől áthatott komoly felfogás teremtheti csak meg azon gyümölcsöket, a melyeket az ország a képviselők működésétől vár. – A sikeres működés pedig csak az egyetértés és kölcsönös támogatás mellett remélhető. – Mert csak az egyetértő közreműködés teszi lehetővé, hogy a belbékét és a testvéri egyetértést megszilárdítsa, – s a felekezetek vagy osztályok között akármily indokból előidézett sűrűlódásokat elhárítja. Az egyetértés képes csak a nemzet szellemi és anyagi erejét teljes mértékben érvényesíteni, és így a haza összes polgárainak javára célzó törekvéseket a kívánt sikerrel koronázni.

– Csak az egyetértés képes azon zászlót, a mely a szabadság szent jelvényét képezi, – fennen lobogtatni, – és e zászló alatt bátran haladni csak akkor lehet, ha egyenlő szeretettel karolja fel e hon minden hű fiát faj, felekezet és osztálykülönbség nélkül.

A valódi szabadságot, a haza függetlenségét és önállóságát mindenkor és mindenben megvédeni, képezi a képviselő nemes, de kötelességszerű hivatását.

N. N. képviselő urat, a ki a haza szabadságának, önállóságának, függetlenségének zászlóját fennen lobogtatja, és e zászlónak nemes védelmezője – az isten éltesse. Kívánom, hogy azon bizalom, a mellyel választói irányában viseltetnek, sohase csökkenjen, sőt inkább öregbedjen. Adjon neki az ég erőt, hogy a fennen lobogtatott szabadságnak zászlaját erős karokkal megvédelmezni képes legyen.

– Emelem poharamat az ő egészségére. Isten éltesse őt!

Zárja MÉLYACSAI *Pohárköszöntések* című, mintabeszédeket tartalmazó könyvének 190. darabját, melynek címe: *Egy képviselőért*. Azzal dobant egyet, annyit szól, hogy „puff!”, mire a szarvasmaszkos delnő a földre zuhant és ott marad mozdulatlanul, kiterülve. Erre a TÁLTOS gyomorig dönti magába a serleg tartalmát, böffent és felkacag. Mi meg vele iszunk, ha nem is böffentünk. Aztán SZABÓ ERVINNÉ, az az MELINDA is gyöngyözően fölnevet; szelíd özként pattan fel a fűről, és a lombok mögé szökellve rendbe szedi ruházatát, hogy kiszáratva egy combig érő vörös selyemingben jelenjen meg ismét körünkben; miközben a SZTAREC a fülembe hörghi: – Tisztára GARIBALDI ez a nő! Hol a vodkám?!

És a TÁLTOS eszelős performance-ától erősen nekiszilajulva, már mindenki felszabadultan vetné bele magát az ún. nihilizmus diktatúrája szülte mulatásba, még a holnap reggel, a NEMETSCHKEK társaságában Bécsbe induló emigránsok is, mikor egy józan, pontosabban a sok whiskytől megtévesztően

angolos megfontoltsággal csengő hang ránt vissza a valóságba, mely minél magyarabb, annál valószínűbb. Egy kissé oldalvást álló asztalán ugyanis a VÁNDORFILOZÓFUS öszülő fejét látom feltűnni, aki csak szemrehányóan csóválja fejét:

– Jaj, maguk magyarok, maguk fantaszták... Még akkor is ezt kell mondjam, ha nagy tisztelettel adózom a TÁLTOS uram *avant-garde* kristálytisztá allegóriájának, azon belül is a kedves MELINDA főlöttebb illúziót keltő fellépésének, nem is beszélve az általa kevert whisky-koktélról, melyet most hódolattal emelek rá! – szól decensen, és ültében elegánsan meghajol a kert közepe felé, ahol kamaszméretű szőkőkút csoborász.

– Maguk persze most, azaz április eleje óta az *utánam az özönvíz* hangulatában érzik magukat; ezt megértem, de gondoljanak csak bele, kikbe és mi-féle alakulatokba vetették bizodalmukat. Engedjék meg, hogy felolvassak pár mondatot DAVID HUME *A pártokról – általában* című, lassan kétszáz éves eszszéjéből. Nos: „Amennyire tisztelniük és becsülniük kell az embereknek a törvényhozókat és az államalapítókat, oly mértékben kell megvetni és gyűlölni a szekták és pártok alapítóit; hiszen a pártok hatása pontosan ellentétes a törvényekével. A pártklikkek felforgatják a kormányzatot, lehetetlenné teszik a törvényeket, és a legkíméletlenebb ellenségeskedést szítják a nemzet tagjai között, akiknek pedig kölcsönös segítséget és védelmet kellene egymásnak nyújtani. E gyomokat, azaz a pártokat, ha egyszer már gyökereket eresztettek valamely államban, igen nehéz kiirtani. Évszázadokon át tenyésznek, és gyakran csak ama kormányzat teljes felbomlásával szűnnek meg, amelybe elvetették őket.

A legdúsabbán ráadásul a legjobb talajban teremnek; s bár az abszolút kormányzat sem teljesen mentes tőlük, mégis meg kell vallani, hogy a szabad rendszerekben sokkal könnyebben szárba szökkennek és gyorsabban is szaporodnak. Itt mindig magát a törvényhozást mértelyezik és fertőzik meg, pedig a jutalmak és büntetések állhatatos alkalmazásával egyedül ez lenne képes őket kiirtani.”

Eddig a nagy HUME, és ki mondhatná, hogy nincs igaza?

– De igaza van! – vonyít bele az alkonyatba a SZTAREC. – A pártokat kell megszüntetni! Mert ő írta még ezt is:

„Vannak emberek, akiket nem tekinthetünk más-ként, mint ételek csatornáit, szarszaporítókat és árnyékszékeltöltőket, mert általuk semmi más nem jön világra, egyetlen erényt sem hoznak működésbe és semmi más nem marad meg belőlük, mint teli latrinák.” Ilyenek a pártok hívei és képviselői!

– Maga tanulatlan ember! – kiált fel a VÁNDORFILOZÓFUS. – Ezt nem *my master*, DAVID HUME mondta vagy írta, hanem, ha jól emlékszem, LEONARDO DA VINCI! A festő! Az én mesterem ezt legfeljebb csak idézi tőle, bár magam nem emlékszem ilyen passzusra... Jól emlékszem?... Nem emlékszem, nem emlékszem... Jól emlékszem? Nem emlékszem – verklizi maga elé félőrült katatóniával, a jegyzetei közt kutakodva.

– De hát nem mindegy, ki mondta? – teszi fel ekkor az alattomos kérdést a FIZETŐPINCÉR, azzal újabb koktélokot rak az asztalokra.

– Tényleg, nem mindegy? – visszhangozza utána a TÁLTOS, és aztán SZABÓ ERVINNÉ is. – Nem mindegy? Nem mindegy? – szól egyre hangosabban az új törzshely szavalókórusa, melybe belecsatlakoznak a folyamatosan és egyre nagyobb számban érkező magyar emigránsok is.

– Nem mindegy? – kiált föl ekkor a SZTAREC, de hangja hirtelen elakad, és vele mindenkié, mert a immár koromsötét égből egyszerre csak valami irtóztató szárnyú sasmadár ereszkedik alá, csőrében papír, melyet a VÁNDORFILOZÓFUS asztalára ejt, és amely szépen kalligrafált írás ugyan mi más is lehetne, mint a 40-ik számla?! ■ ■ ■

Bán Zoltán András (1954): irodalmár. Csont András néven zenei írásokat is publikál. Korábban a *Beszélő* és a *Magyar Narancs* szerkesztője. Legutolsó kötete: *Giccs, Kalligram*, 2016.